

Міна
Костенко

Фірка
Теракліма

Лина Костенко

Лина
Костенко

Ліна
Костенко

Ліна
Теракліта

УДК 821.161.2-1

ББК 84.4УКР6

К72

Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу видавництва заборонено

Упорядкування та передмова *Оксани Пахльовської*
Художник *Сергій Якутович*
Післямова *Дмитра Дроздовського*

Головна редакція літератури з гуманітарних наук
Головний редактор *Світлана Головка*
Редактор *Юрій Медюк*

«Річка Геракліта» — це міні-вибране вже друківаних та нових поезій Ліни Костенко. Цикли природи та людського буття тут зв'язані в єдине ціле, циклічний міфологічний час та лінійний час християнства перетинаються між собою. Вірші-осіяння, вірші-попередження, вірші-реквієми і вірші, де тріумфує неприборкана стихія людських почуттів, створюють цілісну симфонічну «поему» філософського осягнення Часу.

Оригінальний художній коментар до поезій від Сергія Якутовича «транслює» таємницю буття через витончені фантазійні «портрети» пір року, що постають у символічних, містичних та неореалістичних жіночих образах.

У післямові літературознавець Дмитро Дроздовський осмислює поетичний світ Ліни Костенко в контексті європейської художньо-філософської традиції.

У долученому до книжки аудіодиску Автор озвучує свою поезію про безмежжя в людині й людину в безмежжі.

ВИДАННЯ ЗДІЙСНЕНО КОШТОМ
ВИДАВНИЦТВА «ЛИБІДЬ»

© Ліна Костенко, 2011
© Сергій Якутович, ілюстрації, 2011
© Оксана Пахльовська, упорядкування, передмова, 2011
© Дмитро Дроздовський, післямова, 2011
© Олексій Григір, дизайн, 2011

ISBN 978-966-06-0587-9

НЕВИДИМІ ПРИЧАЛИ

Віг Упорядника

Ця книжка виникла стихійно. Передавали по радіо «Циганську Музу» Ліни Костенко у виконанні Лариси Кадирової, на фонограмі циганських мелодій. Мене вразив гіркий коментар актриси після передачі: «Я ж просила під "Чакону" Баха! Бо твір не про поетесу циганську, а про поета взагалі».

Пригадалися «Пори року» Вівальді. Подумалось про «Осінні карнавали» (так називався розділ у «Вибраному» 1989 року). Адже осінь — магічна пора трансформацій, простір згасання, що таїть нове народження, — це свій окремий психологічний театр у поезії Ліни Костенко. Магнетичне поле природи кликало вірш за віршем. Хотілося «хуртовини айстр» і «сліпучого магнію снігових пустель», «дереворитів печалі» і «білого вальсу вітрів і хуртовин». Хотілось почути, як «б'є в тамбурини осені горіх», як білий кінь «шукає літо у сухому листі» і як осінь лишає на згадку садам «шовковий шум танечної ходи». Хотілось торкнутися краю одіжі «перкалевої» зими, подивитися на світ крізь «золоту жирандоль» осені. Послухати, як

«риплять дубові кросна, / парчеву зливу виткавши з небес». Хотілося побачити, як «весна підніме келихи тюльпанів», як Всесвіт струсить на нас «пелюстки космічної черешні» і як з'явиться серед грибів «гномик в камізельці, / застебнутий на срібні гаплички». Розпитати, «як справи у сосен, і звірів, і птиць». Простежити очима «танець бджоли до безсмертного поля». Погомоніти з «просмоленою вороною», яка сидить на дереві «в береті сонця набакир». Помовчати поруч із Сізіфом, який смалить під грушею свою «гіркушу люльку»...

Все прийшло в рух. Живемо у важкий час — відчуваємо брак естетики як повітря. Двадцять століття не закінчилось — за ним клубочиться отруйний дим невирішених проблем минулих десятиліть. А нове століття проектує на екран майбутнього ті зловісні тіні — і нас щодня шокує новітній хоррор. Вчора — «Муза історії Кліо, мабуть, одморозила душу». А сьогодні — «Епоха зашморгнулась, як Дункан». Тому хочеться іншого виміру — там, де в коловороті циклічного міфологічного часу ми змогли б повернутись до самих себе, — супроти есхатологічного колеса історії, з-під якого — кров, радіація, попіл. «Прóстору / прóстору / прóстору / і щоб ніяких травм / і чогось такого прóстого / як проростання трав»...

Вибране — тому й вибране, що за ним стоїть вибір, а отже, перечитання. Тим більше якщо йдеться про поета, якого за часів радянського режиму або не друкували, або в той чи інший спосіб калічили йому книжки. Поета, в якого за десятиліття роботи не вийшло жодної книжки в тому форматі, в якому він би хотів її бачити. А за часів режиму пострадянського поет сам пішов у мовчання, сказавши: «Гряде неоцинізм. Я в ньому не існую». Але й мовчання поета — це завжди побудова нових смислів. А надто коли йдеться про поета, який завжди живе і працює — ВСУПЕРЕЧ: обставинам, зовнішнім імперативам, модам, трендам, ідеологіям. У відповідь на громохку добу, на диктат зовнішнього, на апогей фальші, на цинічний «бал-маскарад» політики — тиша і свобода суверенного самозаглибленого Слова.

Я свідомо не ставила в цю книжку віршів трагічного і пророчого звучання. Немає тут також і віршів з політичними сюжетами. Вони знайдуть своє місце в наступних виданнях і у великому «Вибраному». Хотілося книжки-музики, книжки-

живопису, поезії як свободи людських почуттів, орфічного переживання світу. Скільки б у нас не відбирали свободи, майбутнього і взагалі просто нормального реєстру існування, — ми сильні також тією мірою, якою здатні захищати самоцінність нашого особистого життя, неповторність нашого індивідуального зв'язку зі світом і з космосом.

Складність, однак, полягала в тому, чи згодиться автор на такий інваріант вибраного. Ліна Костенко завжди неохоче ставиться до будь-якого формату вибраних поезій. Власне, причина цього — роки недрукування і нестерпні умови праці в радянські часи: заборони, підозри, розсипані книжки, вівісекція поетичної матерії. Орфей, щоб врятувати Еврідіку — свою душу, не повинен озиратися на ідеологічне пекло за плечима. Тобто поетові цікавіше друкувати нові твори, аніж передруковувати раніше написані (а тим часом Україною гуляють піратські видання «Вибраного» — на доказ того, що в нас поезію читають, але ж також і на доказ цілковитого беззаконня і свавілля, що панують у сфері книгодрукування).

Укладаючи «Річку Геракліта», хотілося в такий спосіб — через нову оптику, несподіваний підхід, нескутий і незвичний спосіб укладання — зацікавити поета майбутнім «Вибраним». Так що фактично задум цієї книжки виник автономно від авторки. Але задум удався: поетеса «відчула» книжку. Такий підхід дав імпульс оновлення — і Ліна Василівна додала до книжки нові вірші. І начитала диск — голос поета, що відтворює власні твори, — це завжди унікальна форма присутності автора. Тож перший крок до комплексного «Вибраного» зроблено. Тепер це вже буде як відродження і звільнення: ніби знову увійти в Річку Геракліта — в інших часових, а отже, й психологічних координатах.

Робота, яка починалася радше з естетичних імпульсів, переросла в аналіз категорії Часу в поезії Ліни Костенко. У цій книжці перетинається час космічний із суб'єктивним, час християнський з античним, минулий психологічний час поетеси — з теперішнім його виміром, а ХХ століття зустрічається з новим століттям і також Тисячоліттям. Але циклічний час античності та «випрямлений» есхатологічний час християнства — лиш різні відтинки, різні форми циркуляції психологічного часу.

8

У світі відчуження, що нас оточує, — це книжка зустрічей, закодованих діалогів. Живемо і справді в переломну добу: людина — бранець хаотичного часу, мчить крізь своє життя без можливості спинитися, замислитись, збагнути суть і напрямок свого руху. Розминається з іншими людьми і з самою собою. Про це писав Жак Дерріда, французький філософ, якого називають «деконструктивістом метафізики присутності». І справді, навіть і щодо нього сталося так, як він передбачав. *«Був день як день, як дні усі бугенні»* — ніхто й не помітив, що філософа не стало. Це відчув і зрозумів тільки поет.

Тому цікава не лінійна хронологічна еволюція поета, а його внутрішній діалог із самим собою *«крізь роки і печалі»*. Уже в 60-ті роки Ліна Костенко мала візію катастрофи майбутнього, коли питала, невже ж *«благодатні брати океанські — / ці гощі, / отруєні стронцієм, / засвистять, як стріли поганські?!»*. Сьогодні ж у чорнобильських лісах єдиний «грибник» — Смерть. А градус світових екологічних катастроф підтверджує сумну прогностику 80-х: *«А де тепер не зона на землі? / І де межа між Зоною й не зоною?!»*.

Словом, книжка ця — від інтимізму кожної миті буття — до самопочуття глобального: *«Я на планеті дерево людське»*, від перепливання людини через власну Річку Геракліта — до космічної проекції Землі, зануреної в свою Ріку Часу: *«Юголь плачу, земля моя, планета, / блакитна зірка в часу на плаву...»*.

Ще одна складність — це мій емоційний зв'язок з маминою поезією. Я за фахом літературознавець, тож не можу оминати постать мами в літературі. Але її вірші — це також і моє життя, моя пам'ять. У нас спільні радощі, спільне долаття проблем і спільні втрати.

Тому мій стосунок з маминими віршами — це особлива історія. Адже для мене існують не просто вірші Ліни Костенко про любов — за ними стоїть мій тато. *«Ти пам'ятаєш, ти прийшов із пристані. / Такі сади були тоді розхристані»*... А я досі бачу, як мама йде мені назустріч під руку з татом — магнетична і загадкова, в чорному костюмі, прошитому блискучою темно-синьою ниткою. І світиться до мене блакитним сяйвом між вечорових верб над річкою Леглич. А *«той силует у вікні золотому»*: все життя бачитиму татовий силует — він завжди зустрічав — і назавжди зустрічає — нас із мамою з усіх наших близьких і далеких доріг.

І я разом із мамою пережила ту страхітливу параболу людського життя — від віршів, що вібрують пристрасстю і закоханістю, до віршів фатальної втрати. Я ще дитячими спогадами пам'ятаю, як у тих лісах, де *«сосни пахнуть ладаном / в кадьниціях світань»*, між моїми батьками стояла аура нетутешнього світла. А зараз намагаюся зрозуміти, в якій метафізичній перспективі Всесвіту можна зустріти тата, побачити, як із його *«невидимого серця / кров калини капле у сніги»*.

В яких небесних Карпатах блукає Євген Попович, *«Мефістофель в кедах»*, чия могила нині поруч з татовою? І з тих молодих «мавок у шортах», що мандрували Карпатами, яка жива, а яка вже й ні. Але лишається назавше печаль поета за ними. І закарбований у пам'яті обрис карколомних скель, *«де чорний беркут з крилами наопашки / хребет землі до сонця поверта»* і де тінь від письменника в горах — це *«тінь Сізіфа, тінь моєї долі... / І камінь в прірву котиться з-під ніг...»*.

«Карташинський лиман... Карташинський лиман... / Незастояне люстро свободи» — вірш-реквієм змілілому лиману — писався в 1968-му, коли мене з батьками дорогою до причорноморських лиманів спостигла звістка про ввід радянських військ до Чехословаччини. Тато — солдат, що пройшов війну, — не мав сили мамі про це сказати. Сказала я — мама мов зам'яніла. *«Затули свої очі долонями сліз. / Занімій, наче знаки наскельні»*... На зворотній дорозі — поночі — мама повела мене в Каневі до могили Шевченка. Лише ставши дорослою, я зрозуміла, що мама прощалася зі мною. Бо чекала арешту. Потім прийшла до Спільки письменників і сказала: «Я проти вводу військ до Чехословаччини. Якщо хоч одна людина ПРОТИ, це означає, що не всі українські письменники — ЗА».

І ту «золоту колиску» в ружах з моїм братом, коли він був ще немовлям, я сама гойдала. А крім руж, над колискою ще цвів бульдонеж. *«Несе Полісся в кошиках гриби»* — пам'ятаю ті наші поїздки з батьками. Єдиний відпочинок — утекти в ліси. Мама тихо заглиблювалася в ліс, а я, малою, галасувала, її шукаючи і розлякуючи гриби. А може, саме в ці хвилини писались рядки: *«Обступи мене, ліс, як в легенді про князя Хетáга...»* чи *«Сосновий ліс перебирає струни / над берегами вічної ріки»*...

Спогади великі й малі — навіть той «срібен гощик» із вірша «А що? І я спочину на хвилинку»: щороку його розкручую, щоб вішати на ялинку, а йому вже багато років, тому «дощику», він срібним своїм полиском в'яже між собою дитинство моє, мого брата і моєї дочки.

І коли Оля Богомолець співає своїм оксамитовим голосом: «Де вечір пахне м'ятою, / аж холодно гжмелю», — я згадую, що ту м'яту висіяла моя бабуся, мамина мама. А тепер бабуся на роздоріжжях Всесвіту «заплітає у коси гоц», — а моя рука пам'ятає досі її руку, коли вона вела мене до школи, і я чую запах тієї м'яти, коли змітаю березове листя з її могили.

Мамина бабуся, що вві сні «*пигійшла, як у церкві, засвітила слова*», — це моя прабабуся, — я в дитинстві не могла заснути без того, щоб не сказати їй «добраніч». І моє і мамине дитинство зливаються в одне у пам'яті про прабабусю, — ми обидві чекали, як цокне клямка і вона з саду увійде в дім. Тепер уже це клямка не сінешних дверей, а дверей між цим світом і потойбіччям, але завдяки цим віршам у пам'яті є притулок — ота «*хатка, як біла мушля, / на самому дні ночей*».

Від цих віршів у мене завжди навертаються сльози. Але я також знаю, що ці вірші зупинили мить, зупинили час, залишили наших рідних з нами, по цей бік життя. І до кожної людини, якій нестерпно пережити втрату близьких, дорогами цих віршів повертаються рідні і їй усміхаються.

Зрештою, все моє життя — це також і намагання зрозуміти, що та моя мама, яка працює в сусідній кімнаті, — це поет, стани творчості й душі якого виходять далеко за межі видимого простору. І, може, іноді, коли я відповідаю по телефону, — аби дзвінки не перешкоджали працювати, — що мами немає вдома, в тому є своя правда: «*Я скрізь своя, і я ніде не дома. / Душа летить у посвіті епох*»...

І ще — про мамин почерк, яким написані назви розділів у цій книжці й сама її назва. Все моє дитинство — а було це задовго до комп'ютера! — пам'ятаю великі аркуші паперу, густо списаного віршами, — від ідеальної каліграфії до нерозбірливого плетива слів, нервової кардіограми пошуку єдино можливого Слова, з безжальними закресленнями, з-під яких як «срібні птиці» вилітали «*непередбачені слова*».

Це видання — також і діалог з поетом ще двох творчих особистостей. Автор післямови Дмитро Дроздовський —

зовсім молодий літературознавець із колосальною ерудицією і великим дослідницьким, а також і поетичним талантом. Дроздовський має цілком свій погляд на речі — несподіваний і оригінальний, заряджений новітніми культурними енергіями. Він належить до покоління української європейської молоді, — і саме ця молодь, вільна, нарешті, від привидів колишнього режиму, дає нове перечитання української літератури.

Двічі — в процесі підготовки нового видання «Берестечка» в «Либеді» та під час упорядкування цієї книжки — мені випало бачити в роботі Сергія Якутовича. Це син великого художника-шістдесятника Георгія Якутовича, що уособлює також і цілу добу українського «поетичного кіно». Сергій Якутович — геніальний графік-монументаліст, чие софістиковане і водночас стрімке перо модернізувало поетику українського Бароко. Та в «Річці Геракліта» постає інший Якутович — художник, що заінтриговано, але й з острахом, обережністю, тактом намагається розкодувати світ жінки в усіх її психологічних, настроєвих, емоційних іпостасях. Ця жінка не має віку — вона одночасно юна і прадавня, кожна пора її життя стає відродженням, кожна трансформація — це пошук нового в собі. І так само перетікають одна в одну стилістичні ремінісценції, де українське необароко переливається у віденський сецесіонізм, а декадентське «ліберті» діалogueє з розкутістю язичницьких візій художника.

А ще вражає присутність у роботі Сергія Якутовича фрагментів малюнків його дружини Ольги Якутович, художниці рафінованого таланту. Її вже немає на цьому світі, але вона є: це теж «закодована» зустріч — потойбічного світу з живим і реальним, зустріч творча і зустріч містична, — бо любов і є містика і творчість.

Не можу не висловити подяку видавництву «Либідь» за унікальний творчий клімат співпраці. В Європі завжди був культ історичного Видавця — вандалізм імперських і тоталітарних систем відібрав у нас можливість цієї традиції. Але все ж — окремими острівцями — така традиція створюється. «Либідь» же взагалі — одне з небагатьох видавництв, що спирається на поважну ретроспекцію історичної видавничої інституції. Тож велика дяка за культуру — і етику — роботи.

Звичайно, Річки Геракліта як такої у природі немає. Але тим більше вона є. Тим більше — вона скрізь. Міфологічні грецькі ріки були епічно однозначні. Лета — ріка забуття. Стікс — ріка смерті, де *«світить бакени Харон»*. Але і в ті фатальні ріки не можна було вступити двічі. Для нас же — людей глобального світу і хаотично збурених проблем — це ще менш можливо. Час — байдужа і непізнана субстанція, доки він не суб'єктивізувався в історії і в кожному конкретному людському житті. Річка Геракліта — це психологічний, інтимний, почуттєвий вимір космічного Часу. Це космічний Час, заломлений крізь пам'ять людини. *«Усе було на світі позавчора. // В зіницях Часу предковічний лід»*, — але ми здатні розтопити цей лід нашою пам'яттю, нашими почуттями. Українська Річка Геракліта — це ще той Стікс: з її хвиль проступають дзвони потонулих церков і цілі потоплені села, там лежать замулені уламки бомб Другої світової війни, там зачалися розчинені радіонукліди. Уздовж багатьох загиблих річок — *«очерети із чорними свічками»*. Різні це ріки і їхні імена — хоч де б ці річки були розкидані по Україні, по світу і в нашій пам'яті, — по-різному ми щоразу вступаємо в їхні хвилі. Це може бути річечка дитинства Леглич і ріка народу — Дніпро зі зруйнованими порогами, це історичні Стugna і Альта, це знищені технологією європейські ріки, з яких тікають ластівки, це священне Кастальське джерело в ущелинах Парнасу і це Прип'ять, над якою завис вертоліт як птеродактиль. Це Рейн, над яким більше не співає Лорелай. Це взята в бетон річка Либідь, це річки, перегорожені загрозливими дамбами, це спотворені річки зі зміненими руслами. Це Арно, до якої молиться ренесансний художник. Це давньокиївська Почайна — *«Мені відкрилась істина печальна: / життя зникає, як ріка Почайна»*, — але саме в цій уже неіснуючій річечці хрестили киян. І це метафізичний Дунай, водами якого плывуть *«чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч»*. А над ріками живими і мертвими — здійснений над планетою смичок *«страшного скрипаля»*: він грає *«реквієм річок»* як *«увертюру апокаліпсису»*.

Уздовж цих рік є видимі й невидимі причали. Київський Труханів острів і Везувій, старенький дебаркадер на Дніпрі і руїни грецького театру в Сіракузах, Татри і Командорські острови, Андалузія і Карпати, вишита на шторах Венеція —

і Венеція реальна, «сонячний карниз» львівського палацу і «сади любові» цариці Савської, загублене в лісах село Сувид і скандинавські фіорди, поріг отчого дому й далека Сицилія, де двоє ченців, мов на середньовічній гравюрі, обробляють кам'яну нивку. *«І ті роки, що так промчали, / і пароплав той, і гора... / Це вже невидимі причали / в глибокій пам'яті Дніпра»...*

Рятівні причали. Тому, щоб до них дістатися, треба пливти — коли за течією, коли впоперек ріки. А найчастіше — проти течії.

Кілька років тому один грузин, за фахом історик, переплив Дарданелли — зі зв'язаними руками й ногами. На доказ того, що такий вид спорту був колись у Грузії.

А що такого? Українці віками перепливають історію зі зв'язаними руками й ногами.

Важливо, щоб ми її перепливли й сьогодні. Дуже втомились, і течія зносить.

Але головне — не спинятися.

На берегах Річки Геракліта пляжів нема.

Річка Тераквіта

Осінні
карта вали

Щ

Ще пахне сіно. Ще рояться оси.

Ще у дуплянках солодко медам.

А вже вночі навшпиньки ходить осінь
і полум'я жоржин задмухе садам.

* * *

Пробачте, осінь, я вас не впущу.
У вас мороз на скронях.
Не барабаньте пальцями дощу
вночі по підвіконнях.

Я краще ось пораджу вам —
вдягніть пурпурні шати.
Бо вже пливе Левіафан,
і треба поспішати.

* * *

Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль.
І, ковтаючи сльози, одягши на плечі сукману,
перемотує літо на чорні катушки тополь,
шиє голим полям нескінченну сорочку з туману.
Тихо строчать дощі... І навіщо мені ця печаль?
Що я хочу спитать у цієї сумної кравчині?
Я прощаюся з літом. І воно мені каже: — Прощай!
І хитає над шляхом порожні гнізда грачині.

* * *

Осінній день, осінній день, осінній!
О синій день, о синій день, о синій!
Осанна осені, о сум! Осанна.
Невже це осінь, осінь, о! — та сама.
Останні айстри горілиць зайшлися болем.
Ген килим, витканий із птиць, летить над полем.
Багдадський злодій літо вкрав, багдадський злодій.
І плаче коник серед трав — нема мелодій.

* * *

Буває мить якогось потрясіння:
побачиш світ, як вперше у житті.
Звичайна хмара, сіра і осіння,
пропише раптом барви золоті.

Стоїш, як стогін, під склепінням казки.
Душа прозріє всесвітом очей.
Кричить гілля. З облич спадають маски.
Зі всього світить суть усіх речей.

І до віків благоденства приналежність
переростає в сяйво голубе.
Прямим проломом пам'яті в безмежність
уже аж звідти згадуєш себе.

* * *

Ті журавлі, і їх прощальні сурми...
Тих відлітань сюїта голуба...
Натягне дощ свої осінні струни,
торкне ті струни пальчиком верба.

Сумна арфістко — рученьки вербові! —
по самі плечі вкютана в туман.
Зіграй мені мелодію любові,
ту, без якої холодно словам.

Зіграй мені осінній плач калини.
Зіграй усе, що я тебе прошу.
Я не скрипковий ключ, а журавлиний
тобі над полем в небі напишу.

* * *

Двори стоять у хуртовині айстр.
Яка рожева й синя хуртовина!
Але чому я думаю про Вас?
Я Вас давно забути вже повинна.
Це так природно — відстані і час.
Я вже забула. Не моя провина —
то музика нагадує про Вас,
то раптом ця осіння хуртовина.
Це так природно — музика, і час,
і Ваша скрізь присутність невловима.
Двори стоять у хуртовині айстр.
Яка сумна й красива хуртовина!

* * *

Самі на себе дивляться ліси,
розгублені од власної краси.

Немов пройшов незримий Левітан —
то там торкнув їх пензликом, то там.

Осінній вітер одгуляв, затих.
Стоїть берізонька — як в іскрах золотих.

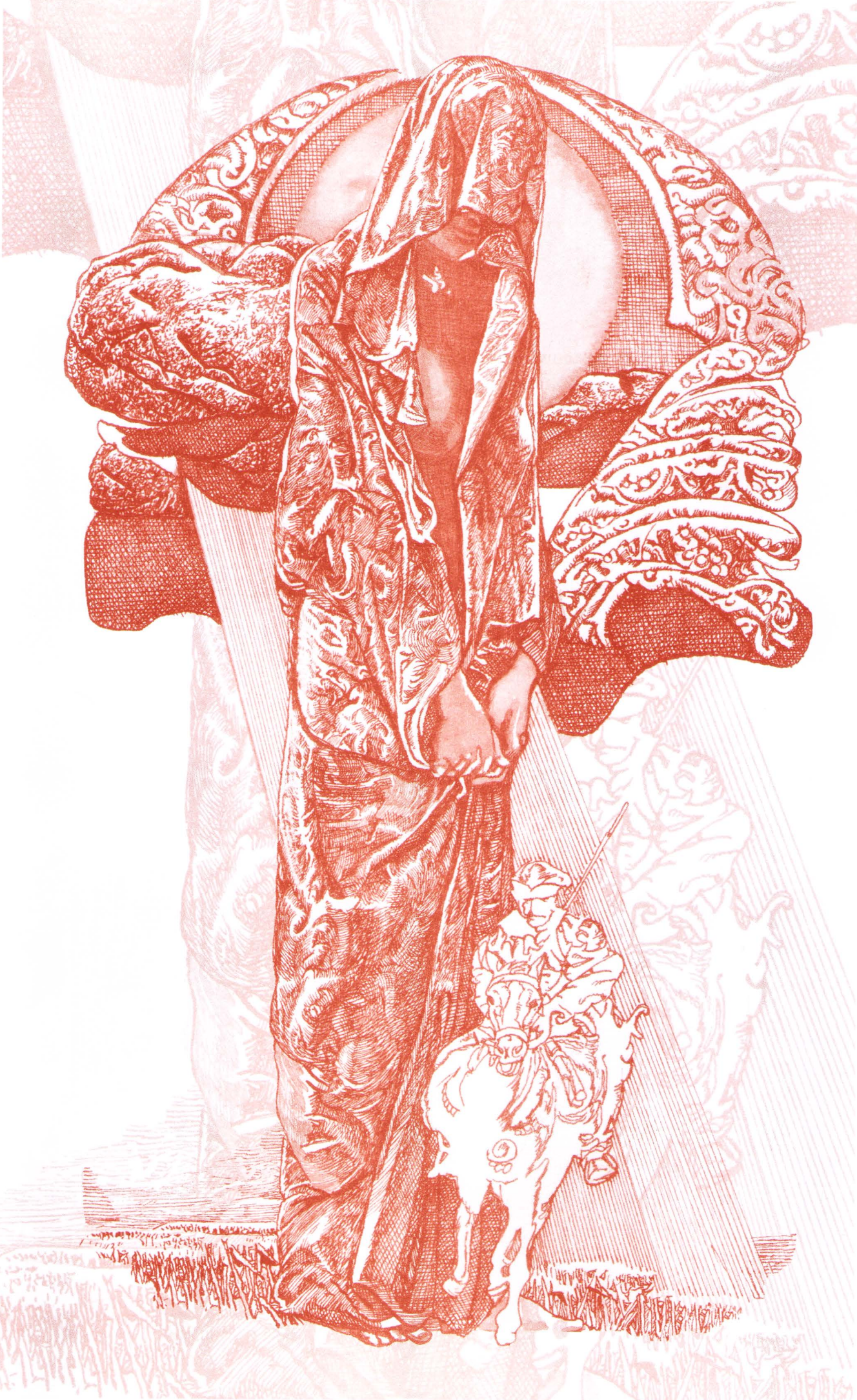
* * *

Красива осінь вишиває клени
червоним, жовтим, срібним, золотим.
А листя просить: — Виший нас зеленим!
Ми ще побудем, ще не облетим.

А листя просить: — Дай нам тої втіхи!
Сади прекрасні, роси — як вино.

Ворони п'ють надкльовані горіхи.
А що їм, чорним? Чорним все одно.

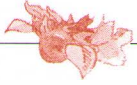
* * *

На цямру монастирської кринички
схилила осінь грона горобин.
Сюди колись приходили чернички,
блакитну воду брали із глибин.

Мені приснились їхні силуети.
Сама печаль, і профіль — як зима.
Чудний народ — художники й поети,
усе їм сниться те, чого нема.

Усе їм сниться те, чого й не буде.
І кожен з них і мудрий, і дитя.
По срібній линві тої амплітуди
проходять дивні видива буття.

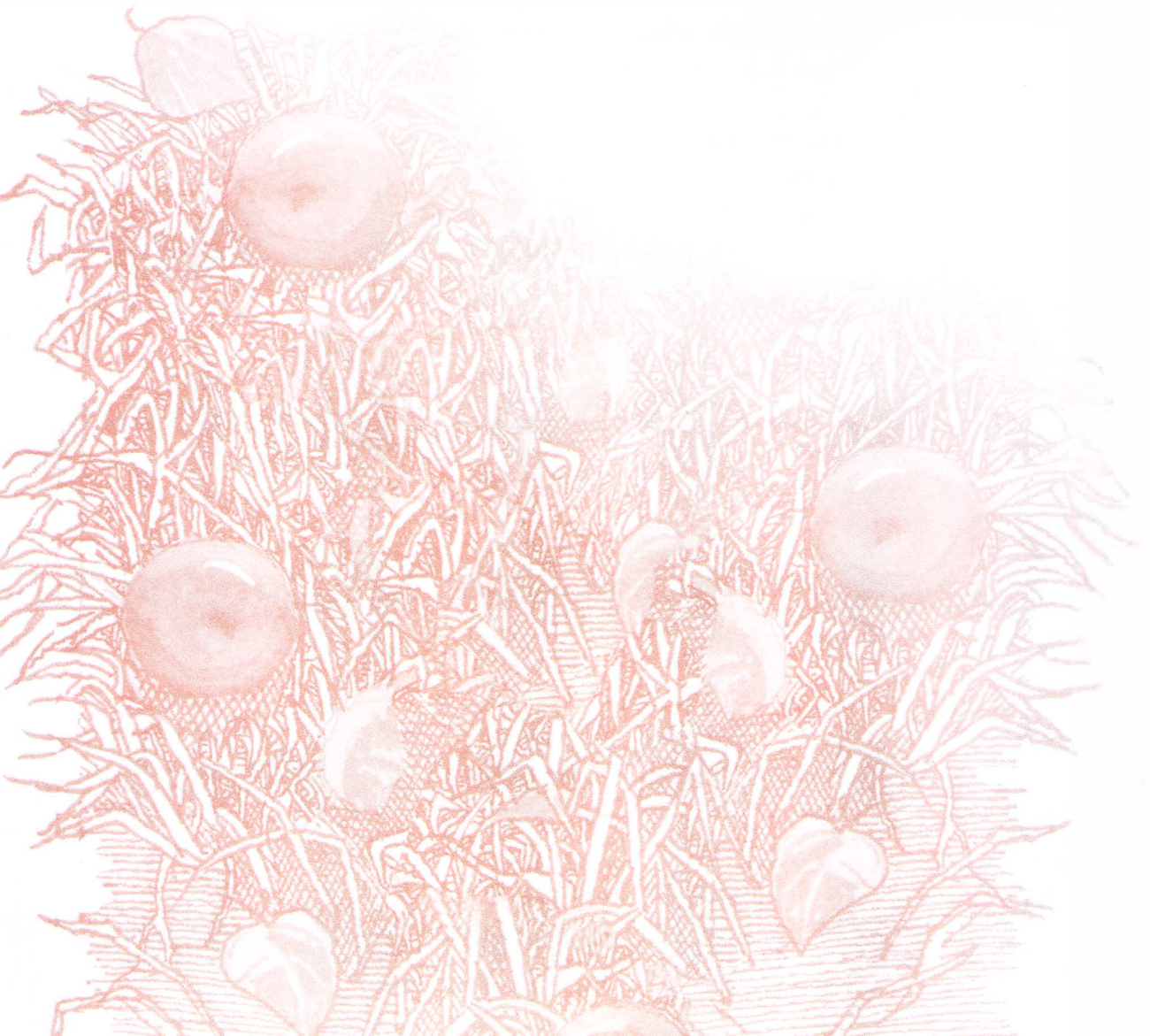
І цілий світ, і ось така дрібничка —
димок туману в пригорщах долин,
і кухлик той, і та в яру криничка,
і обважнілі грона горобин...

* * *

Розвиднилось траві — такі упали роси!
Ще, може, буде трішки не зими.
В лісах блукають згорблені колоси —
дерева, неприкаяні, як ми.

Їм сумно, як і нам. Ніде немає літа.
Од холоду в ногах посиніли дуби.
Лиш там, де лось лежав, земля була зігріта, —
тихесенько ростуть здивовані гриби.

*Листо
над*

почервоніли яблука-циганки
високе небо проворонив дах
і вогнища мов кинуті цигарки
щоночі дотлівають по садах
сади стоять обдмухані вітрами
листки летять киваючи гіллям
і хто тут я статист цієї драми
згрібаю їх згрібаю і палю
вони горять нічого не питають
німим городам руку золотять
минуло літо от і облітають
а облетіли от і шелестять

Осінь дикунська

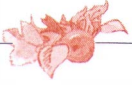
Кошлатий вітер-голодранець
в полях розхристує туман,
танцює юродивий танець,
б'є в бубон сонця, як шаман.

І, настовбурчивши окраси —
зап'ястя, пера, пояси, —
гудуть зелені папуаси,
лисніють литками ліси.

Тупцюють з вивертом і свистом,
трясуть глицевий тамбурин
і вигинають мускулисто
янтарні спини стовбурів.

Сосновим потом пахне пряно.
Гугнявить бубон в жовтий рев.
Дрижать скелети дерев'яні
іноплемянників-дерев.

Бредуть приречено — ні скарги —
високі бранці край доріг...
І падають багряні скальпи
шаману сивому до ніг.

Осінь жагуча

Вечірній сон закоханого літа
і руки, магнетичні уночі.
Вродлива жінка, ласкою прогріта,
лежить у літа осінь на плечі.

Дозріла пристрасть до вогню і плоду.
Пашить вогнем на млосному щаблі.
І торжествує мудрий геній роду
всього живого на живій землі.

Ще літо спить. А вранці осінь встане —
в косі янтарній нитка сивини,
могутні чресла золотого стану,
іде в полях — вгинаються лани.

Близнята-зерна туляться в покоси,
біжить юрба червонощоких руж,
сплять солодко черкуси-негритоси,
біляві яблука і жовта раса груш.

Рве синій вітер білі посторонці.
А в серці літа — щедрий сонцепад.
І зливками розтопленого сонця
лежать цитрини, груші й виноград.

Загусне промінь в гронах перегрітих.
А ляже сніг на похололі дні —
жагучий сон закоханого літа
в холодну зиму бродить у вині!

Осінь убога

Прошкандибала осінь по стерні,
ввіткнула в степ цурупалля, як милиці.
Летів козак на білому коні,
гукнув їй:

— Тітко, чей же, натомилися?
Хутчій давайте руку, підвезу.
Аж до якого двору вам підїхати?

Заморосило осінь у сльозу.

— Спасибі, хлопче, ніколи і нікуди.
Все роздала, червінці й дукачі.
Чужі курчата розклювали просо.
Убога торба — хмара на плечі,
іду в полях, голодна, гола й боса.
А вже цвяхами колеться стерня,
і крутить хуга біле перевесло.
Ти краще злазь, козаче, із коня,
копай могилу, поки не підмерзло.
Вкопай тепла земного.

Поклади
на тихі груди снігову намітку.
А в головах у мене посади
жовтогаряче сонце, як нагідку.

* * *

Вже в стільниках стерні немає меду сонця.
І дика груша журиться: одна.
Лиш клаптики червоного суконця
шляхам лишає сіра далина.

Проходить осінь, посмішка землиста.
Скляніють очі неба і води.
Сушу розмову полум'я із листям
до ночі сумно слухають сади...

* * *

Стриптизи осені,
і дріж святого Вітта,
і самотканий дощ, і сонця лиш на чверть.
І вже дотлів цвітастий ситець літа,
оцим полям набираний на смерть.
Душа полів, ти пам'ятаєш стерні?
Оцю печаль, покинутість оцю?
Останній пензель літньої майстерні —
тополя зронить краплю багрецю.
Змарніє день, зіщуляться берези,
замре коріння в сизій мерзлоті..
Убоге поле, ми з тобою Креси,
десь наше зёрно — гори золоті.

* * *

Фанерні журавлі не полетять у вирій.
Хіба що оживуть... але коли, коли?
Над ними ключ летить і щось у небі квилить:
а ми ж вас, ми ж вас, ми —
а ми вас кли-ка-ли!

І дощик моросить. Гніздо прибите криво.
І струшується ліс над трасою вві млі.
Де небо? Де земля? І як підняти крила?
Фанерні журавлі... Фанерні журавлі...

* * *

Шипшина важко віддає плоди.
Вона людей хапає за рукава.
Вона кричить: — Людино, подожди!
О, подожди, людино, будь ласкава.
Не всі, не всі, хоч ягідку облиш!
Одна пташина так мене просила!
Я ж тут для всіх, а не для тебе лиш.
І просто осінь щоб була красива.

* * *

Осінній сад ще яблучка глядить,
листочок-два гойдає на гілляках.
І цілу ніч щось тихо шарудить,
і чорні вікна стигнуть в переляках.
Між стовбурами пробігає тінь...
А у світанків очі променисті.
То білий кінь,
то білий-білий кінь
шукає літо у сухому листі.

* * *

Одклекотіли гуси й лебеді.
Вже їх чекає десь лиман.
І привидом князівни Либеді
над річкою встає туман.

* * *

Лев дивиться на осінь. Вона жовта.
Вона — як він, і жовта, і руда.
Лев сердиться, у нього ходять жовна, —
чого вона у клітку загляда?

Не пощастило леву молодому.
Який там сон, який там апетит?
Він, може, хоче в Африку додому,
а тут ця осінь листям шелестить.

* * *

Надходить ніч. Думки у неї хмарні.
Бринить дорога на одній струні.
Нічного міста вафельки янтарні
тихенько тануть десь удалині.

І творять графіку химерну
в польотах бриючих низьких
останні Музи постмодерну —
ворони звалищ приміських.

* * *

Був день як день, як дні усі буденні.
Влетіла вість, як ворон у фойє.
Вмер Дерріда. Але усім до фені.
Бо кожен біг і думав про своє.

Але ж навіщо убивати осінь
мазутним духом нескінченних трас?
Я знаю вас. Але, мабуть, не зовсім.
І ви мене — так само, як я вас.

Ось ви пройшли, і я не озирнулась.
Ось я пройду, а вам не на часі.
Вмер Дерріда. А я з ним розминулась.
І він зі мною. Зрештою, ми всі.

* * *

Шалені темпи. Час не наша власність.
Фантастика — не мріяв і Жюль Верн.
Кипить у нас в артеріях сучасність.
Нас із металу виклепав модерн.

Душа належить людству і епохам.
Чому ж її так раптом потрясли
осінні яблука, що сумно пахнуть льохом,
і руки матері, що яблука внесли?!

* * *

Далеко там в полях за вітряками
за смутком за туманом за роками —

За смутком за туманом за роками —

Немає там ні станцій ані пошт —

Стоїть мати моя при дорозі
заплітає у коси дощ

* * *

На оболонях верби у болоньях,
туман, туман — нейлонові плащі.
А коло хати пелехатий сонях
пасе траву в блакитному дощі.

У верховіттях вітер колобродить,
сумує стежка дичками внагус.
А угорі про таїнства природи
здумався мислитель-чорногуз.

Мені так добре, стіни такі отчі,
такий у серці невимовний щем!
І тільки чую — набрякають очі,
як хмари, перегушені дошем...

* * *

Мене дивує, що в дитинстві
мене нічого не дивувало.

Ходив гарбуз по городу.

На яблуні сиділа Жар-птиця.

Під вікном у нас на травичці
жабка, мишка і півник жили в рукавичці.

А тепер — якийсь листочок осінній,
і вже стоїш в потрясінні.

* * *

Виходжу в сад, він чорний і худий,
йому вже ані яблучко не сниться.
Шовковий шум танечної ходи
йому на згадку залишає осінь.

В цьому саду я виросла, і він
мене впізнав, хоч довго придивлявся.
В круговороті нефатальних змін
він був старий і ще раз оновлювався.

І він спитав: — Чого ж ти не прийшла
у іншу пору, в час мого цвітіння?

А я сказала: — Ти мені один
о цій порі, об іншій і довіку.

І я прийшла не струшувать ренклюд
і не робить з плодів твоїх набутку.
Чужі приходять в час твоїх щедрот,
а я прийшла у час твого смутку.

Оце і є усі мої права.
Уже й зникало сонце за горбами —
сад шепотів пошерхлими губами
якісь прощальні золоті слова.

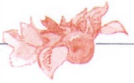

* * *

Суме хата, бо вона вже пуста.
Суме сад, бо вже не золотий.
І ніч глухоніма
 осінніми руками
розмовляє з місяцем на мигах.

А хмари мимо, хмари мимо, мимо.
Холодна пуста виє у димар.
І місяць білий, як обличчя міма, —
трагічна маска під бровами хмар.

* * *

Осіння піротехніка — тумани.
В човнах великі жовті гарбузи.
Чиєсь дитя подибало до мами,
а мама десь на відстані сльози.

І доля десь — на відстані печалі.
І час минув. І виросло дитя.
Вже ті човни до вічності причалили.
У Зоні віє вітер небуття.

* * *

Чатує вітер на останнє листя
старого дуба, що своїм корінням
тримає схили урвища...

А знизу,
по глинищах,
по збляклих травах
вповзає дим циганського багаття,
і чутно — перегукуються люди
за сірою гіркою пеленою.

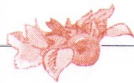
Строката хустка — жовте і багряне —
з плечей лісів упала їм під ноги.

І вся природа схожа на циганку —
вродливу,

темнооку,

напівголу,

в червоному намисті з горобини,
з горіховими бубнами в руках...

* * *

Ой із загір'я сонечко, з загір'я,
із-за далеких марев і морів.
Щоранку йде в холонучі сузір'я
одвічний дим одвічних димарів.

Чабанська ватра тліє коло зіватри,
на довгій палі шелестить стіжок,
і бурелом громіздко, мов гекзаметри,
лежить у лісі поперек стежок.

Співає ліс захриплими басами,
веде за повід стежечку худу.
І це вже, певно, зветься небесами,
бо я уже над хмарами іду.

Тут, в небі, тихо. Ані шум потічка,
ні вітру шум, ні пташка лісова.
І тільки десь Іванова Марічка
із того світу кличе його: — Йва-а-а!..

* * *

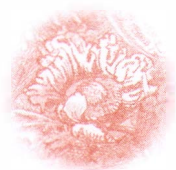
Стоять хатинки набурмосені.
Береться памороззю брук.
Люмінісцентні барви осені.
По ниві ходить чорний крук.

* * *

Жовтенька квітка хилитається.
А вже нічого не цвіте.
І день, як очі у китайця,
примружений. À la portée
проходять люди і дерева.
Минає осінь. А проте —
як цятка сну, як хвостик лева,
жовтенька квіточка цвіте.

* * *

Заночували птиці на лимані.
А вранці неба не було в тумані.
А ще ж дорога довга і важка.
Куди летіть? — питають вожака.
Він теж не бачить неба у тумані.
Ночуймо ще раз, каже, на лимані.
Нам не до сну, нам не до, не до,
не до!
Не гелгочіть, Господь нам явить небо.
А вранці встало сонце на лимані.
І сходить день, як пензель Піросмані.

* * *

Несе Полісся в кошиках гриби.
За болотами причаїлись Охи.
І спорить тиша голосом гарби
із реактивним гуркотом епохи.
Село сосновий виверне кожух
і йде назустріч, як весільна теща.
Осінніх вогнищ кинутий цибух
мале дитя в долоньки переплеще.
Правічну думу думають ліси,
вгрузають в мох столітні дідугани.
Переметнеться заєць навскоси —
горить асфальт у нього під ногами.
Лункі октави дальніх голосів
запише обрій у вечірній простір.
І молодик над смужкою лісів
поставить позолочений апостроф.

* * *

Ходить дивний чоловік по лісу.
Дивиться, дивиться, шарудить
у осінньому листі.

Розгортає траву, копирсає паморозь моху.
— Що ви, — кажу, — шукаєте?
Каже: — Себе.
У всіх повні кошики грибів.
А у нього порожній.

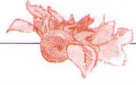
* * *

В маєтку гетьмана Івана Сулими,
в сучасному селі, що зветься Сулимівка,
до кінських грив припадєні грудьми,
промчали хлопці — загула бруківка —

і тільки гриви ... курява... і свист...
лунких копит оддалєнілий цокіт...
і ми... і степ... і жовтий падолист...
і цих дворів передвєчірній клопіт...

І як за сонцем повертає сонях,
так довго вслід чомусь дивились ми.
А що такого? Підлітки на конях...
В маєтку гетьмана... Івана Сулими...

Смертельний падеграс

Земля кружляє у космічнім вальсі.
Вітри галактик — вічні скрипалі.
Гармонія крізь тугу дисонансів
проносить ритми танцю по землі.

І серцю в грудях тісно, тісно, тісно!
Смички пиляють задубілий сум.
Зненацька м'язи вибухнуть первісно,
ударить кров, як електричний струм.

І не паркет, зачовганий до глянцю,
не долівки, налиплі до чобіт, —
вже вся планета — п'єдестал для танцю,
де сходять вальси з голубих орбіт.

Гримить високий гонор полонеза,
і лихом б'є об землю перепляс,
лезгинка чорна срібні гострить леза
і граціозно ходить па-де-грас.

Шпурляв канкан мережки парижанок.
Шмагав аркан по сивих постолах.
І відчайдушний танець між ножами
шотландки танцювали на столах.

Велике діло — танець між ножами!
Танцюй собі, лиш пальчика не вріж.
Доріг війни смутні подорожани,
ми знали інший — танець бездоріж.

Десь труп коня вмерзає в сизу осінь.
І смерть впритул до мене підступа.
А я іду. А я роблю наосліп
на міннім полі обережні па.

Півкроку вбік — і все це піде прахом.
І цілий всесвіт вміститься в сльозу.

Дрімотні міни — круглі черепахи —
в землі шорсткій ворущаться, повзуть.

О піруети вимушених танців!
Хто йшов по полю мінному хоч раз,
той мимохить і на паркетних гляnciaх
пригадує смертельний падеграс.

* * *

Як сірничок, припалений від сонця,
день спалахнув, обвуглився, погас.

Верба — мов чорний покруч ікебани.

Минає день. Ну от ми й піднялись
ще на одну щаблиночку страждання.

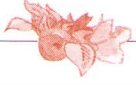

* * *

Учора в дощ зайшов до мене Блок.
Волося мокре, на щоках росинки.
Блідий од смутку, тихий од думок,
близький до сліз, реальний до ворсинки.
Постояв трохи, слів не говорив,
поусміхався дивними очима.
І ніч у зламах врубелівських крил
стояла довго в нього за плечима...

* * *

Вночі із хаосу безсоння
коли мій Всесвіт ожива —
як срібні птиці вилітають
ще неприборкані слова

За день банальностей і фальшу
ото піднімеш стільки тонн —
що не напишеш
що не скажеш
Не те! — застогне камертон

А десь схитне свою орбіту
І тиша зорі засіва
І Хтось диктує з-понад світу
непередбачені слова

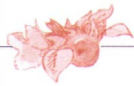

* * *

Калина міряє коралі
а ти летиш по магістралі
Життя — це божевільне раллі
Питаю в долі
а що далі?

* * *

Вдень ще літо, а надвечір — осінь.
В склепі ночі похорон тепла.
Вийдуть в ранок яблуні, як лосі,
розсохаті роги дибалá.

Пийте воду, поки ще ласкава.
Лосі, лосі, жумрайте траву.
Так думки печаль прополоскала,
що, як сад під зливою, живу.

Ой, живу, впівголосу, впівсили.
Відкладаю щастя — на коли?
Скільки цвіту з мене обтрусили...
Скільки яблук з мене продали!..

* * *

Ти знов прийшла, моя печальна музо.
Не бійся, я не покладаю рук.
Пливе над світом осінь, як медуза,
і мокре листя падає на брук.
А ти прийшла в легесеньких сандаликах,
твій плащик ледь прип'ятий на плечі.
О, як ти йшла в таку негоду, здалеку,
така одна-однісінька вночі!
Ти де була, у Всесвіті чи в Спарті?
Яким вікам світилася вві млі?
І по якій несповідимій карті
знаходиш ти поетів на землі?
Ти їм диктуєш долю, а не вірші.
Твоє чоло шляхетне і ясне.
Поети ж є і кращі, й щасливіші.
Спасибі, що ти вибрала мене.

* * *

Вже третій день живу у лісі,
годю білочку з руки.
Зелений мох на древній стрісі
заткали древні павуки.

У хаті глухо, як в печері.
Вікно під фресками сльоти.
І що там пустка Торрічеллі
проти такої німоти?!

А тільки вогник засвітився,
вікно зажеврило моє, —
уже і цуцик прибудився,
уже хвостом об ганок б'є.

* * *

До шибки притулився голубок.
У дощ йому незатишно надворі.
Моя фіранка, штапельний лубок,
хитає лоджій обриси суворі.

Венеція... Каміння і вода...
Фантазія задуманої ткалі.
Осінній вітер, Синя Борода,
рве з горобин оранжеві коралі.

І це село, і дощ, і голубок,
Венеція, і повні очі смутку.
Димарик той сховався за горбок,
як підліток, що смалить самокрутку.

Я знаю, сонце буде на соші.
І дощ, і сніг — і все воно минеться.
От тільки щастя хочеться душі.
А на фіранках виткана Венеція.

* * *

В пустелі сизих вечорів,
в полях безмежних проти неба
о, скільки слів
і скільки снів
мені наснилося про тебе!

Не знаю, хто ти,
де живеш,
кого милуєш і голубиш.
А знаю — ти чекаєш теж,
тривожно вгадуєш і любиш.

І я прийду в життя твоє.
Тебе, незнаного, впізнаю,
як син вигнанця впізнає
прикмети батьківського краю.

Я ради цього ладна жить.
Всі інші хай проходять мимо,
аби в повторах не згубить
одне,
своє,
неповториме.

Нехай це — витвір самоти,
нехай це — вигадка й омана!
Моєму серцю снишся ти,
як морю сняться урагани.

* * *

Осінній день березами почавсь.
Різьбить печаль свої дереворити.
Я думаю про тебе весь мій час.
Але про це не треба говорити.

Ти прийдеш знов. Ми будемо на «ви».
Чи ж неповторне можна повторити?
В моїх очах свій сум перепливи.
Але про це не треба говорити.

Хай буде так, як я собі велю.
Свій будень серця будемо творити.
Я Вас люблю, о як я Вас люблю!
Але про це не треба говорити.

* * *

Хай буде легко. Дотиком пера.
Хай буде вічно. Спомином пресвітлим.
Цей білий світ — березова кора,
по чорних днях побілена десь звідтам.

Сьогодні сніг іти вже поривавсь.
Сьогодні осінь похлинулась димом.
Хай буде гірко. Спогадом про Вас.
Хай буде світло, спогадом предивним.

Хай не розбудить смутку телефон.
Нехай печаль не зрушиться листами.
Хай буде легко. Це був тільки сон,
що ледь торкнувся пам'яті вустами.

* * *

Ти вчора поїхав, ти ж тільки поїхав учора,
а вже мені будень диктує дощі та й дощі.
І де ж мені взяти для дум зрівноважені чола,
для смутків сутулих — непродощими плащі?

Вмовляю себе, що тиждень — це так небагато.
Ну що таке тиждень? Були й не такі тижні.
При згадці про тебе я гріюсь, немов при багатті.
Дощі зарядили, такі затяжні-затяжні.

Дороги розмиті, і чується крик журавлиний.
І ніч проминула, і сон не приніс забуття.
Тепер я не можу без тебе пробути й хвилини.
А якось жила ж я усе попереднє життя!

* * *

Усе змінилось. Люди і часи.
Двадцятий вік уже за перелазом.
Глобальне людство хоче ковбаси,
а вже вона з нуклідами і сказом.

Упала тінь на батьківські гроби.
Вже й чорт гидує купувати душі.
В лісах тремтять налякані гриби.
З дерев стрибають підозрілі груші.

Епоха зашморгнулась, як Дункан.
Спиніться, люди. Хоч поставте кому.
Поезія потрібна дивакам.
Поети не потрібні вже нікому.

* * *

Ліс теж змінився. Може, постарів.
Чи траса порозхитувала сосни.
Чи пень старий на старості здурів
і гарну осінь ухопив за коси.

Чи навезли тут жужелиці й скла?
Зміїний цар згубив свою корону?
Радіаційна мжичка попекла,
дощі кислотні вижовтили крону?

Чи вчора з ночі проривався сніг?
Чи молодик вжалився кропивою?
Сумний їжак образився на всіх,
заліг і вкрився листям з головою.

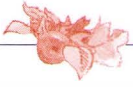

* * *

Сороко, не кричи! Я в лісі не стороння.
Я знаю тут усіх, і знають мене всі.
І хори птиць, і цих дубів хороми.
І сосни, сосни, SOS! — тону у їх красі.

І річечка, де вранці-рано
бобри працюють філігранно.

І лис, і лось, і те осіннє поле.
І та над яром стежечка стрімка.
І той, що вже нізвідки і ніколи
не вийде з лісу і не погука.

* * *

Твій силует за соснами,
твій голос за ялинами.
Твій крок у храмі осені,
у шелесті трави.
А дятел у беретику відстукує хвилини.
А ліс несе у вічність зелені корогви.

* * *

Ой осінь, осінь, барви чудотворні!

Як журавлі кричать твої: — Курли!

Які минають люди неповторні!
Хоч би іще хоч трошки побули!

Уже дерева — як рогаті олені.

Останнє листя облітає з крон.

Душа стоїть у пам'яті як в повені.

І тільки світить бакени Харон.

* * *

Рожеві сосни... Арфа вечорова...
Але прислухайсь: ми тут не одні.
Он гномики заготовляють дрова
в смарагдовій вечірній тишині.

Малесенькі Гаруни аль-Рашиди
в чарівних капцях, глянеш — і нема.
Лежить дорога, золотом прошита...
Іде з небес березова зима...

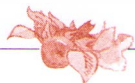
* * *

Марнували літечко, марнували.

А тепер осінні вже карнавали.

Душа задивиться в туман і марить обрисами літа.

Чи, може, це приснилось нам
купання в річці Геракліта?

* * *

Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!
Він ждав мене і думав про розлуку.
Вже листопад підкрався з-за дубів
і гай знімає золоту перуку.

Синіє день, як пізні капусти.
Приходив дощ, а потім було зимно.
Біднесенький мій ліс! — він крила опустив.
Нема грибів, хоч би який мізинок.

Біднесенький мій ліс, хіба уже пора?
А може, ти ще в осені побудеш?
Завернеш птиць сріблястого пера,
одягнеш листя і звірят побудиш.

Про що, про що скрипить твоя сосна?
Зронило сонце бурштинову краплю.
І десь хихоче химородь лісна,
що я ж до тебе по снігах не втраплю.

Все на вітрах дзвенітиме, як дзбан.
Дорога буде — ні туди, ні звідти.
І наче склом затовчений туман,
упала перша паморозь на віти...

* * *

Старі дуби, спасибі вам за осінь,
за відлітання радості і птиць.
Ще, певно, я затуркана не зовсім,
що чую шурхіт княжих багряниць.

Моя княгине! Ти ідеш вмирати,
піднявши вгору стомлене лице.
Я плачу й можу сліз не витирати.
Старі дуби, спасибі вам за це.

Світлий магі
Снігових пусиць

Які щасливі очі у казок!
Я прокидаюсь, серце калатає.
Зима стоїть персидська, як бузок,
і жоден птах її не хилитає.

Мої палаци, вежі крижані,
я в першу мить не знаю навіть, де я, —
чи там, в дитинстві, чи іще у сні,
чи в Ірпені, чи в царстві Берендея.

Я в першу мить не знаю, що це — я.
Сосновий світ здивовано вивчаю.
Я прокидаюсь. І твоє ім'я
наповнить душу сонцем і печаллю.

* * *

Учора все було зелене,
сьогодні білим зацвіло.
В часи прекрасної Гелени
ще не літало НЛО.

Були Геракли і Перикли,
і не порнуха, а Парнас.
Навіщо ми до всього звикли?
Навіщо звикло все до нас?

Життя ж коротке і шалене.
Летить, як цифри на табло.
Учора все було зелене.
Учора все іще було.

* * *

Сніги метуть. У вікнах біле мрево.
Антени ловлять клаптики новин.
На білий вальс запрошую дерева,
на білий вальс вітрів і хуртовин.

Хай буде сніг, і музика, і вечір.
Хай серце серцю сплачує борги.
О покладіть гілки мені на плечі,
з мого життя пострушуйте сніги!

Я вас люблю за те, що ви дерева.
Що ви прийшли до мене, що ви тут.
Зима стоїть, скляна і перкалева.
Метуть сніги. Сніги метуть, метуть...

* * *

Снігурчик прилетів червоногрудий
та й сніг клює. Біда його жене.
О місяць грудень,
 добрий місяць грудень!
У тебе в грудях серце крижане.

Свят-Вечір

Мороз малює у віконці.
Узваром дихає кутя.
І Мати Божа на іконці
у хустку кутає дитя.

Побудь дитиною, синочку.
Твоє дитинство золоте.
Ще вітер віє у терночку
і дерево на хрест росте.

Ще час не сплинув за водою.
Ще Юда спить у сповитку.
Он гурт з різдвяною зіздуою
уже на ближньому кутку.

Поколядують і засіють.
Ще, може, буде і життя.
Ти на Голгофі вже Месія,
а на руках іще дитя.

* * *

На віях тиші мерехтять сніжинки.
Зима крізь вії дивиться на світ.
Шляхи і діти їх — стежинки —
шукають вранці згадку до воріт.
Село в снігах, як чаша кришталева,
у срібних жилках скованих джерел.
Ідуть у білих каптурах дерева,
понамерзали брови у дерев.
Їм білий вітер розвіває поли,
вони бредуть, похилені, на шлях,
де гайвороння, чорне як ніколи,
шматочок сонця ділить у полях.

* * *

Мені снилась бабуся, що вона ще жива.
Підійшла, як у церкві, засвітила слова.

Муркнув Кіт у чоботях, поклонився і зник.
Засміялася миша. Позіхнув домовик.

Подивився Архангел на святого Іллю, —
сон вже хоче приснитись, а я ще не сплю.

В хаті тихо-претихо. І натоплена піч.
Інкустований місяць в заворожену ніч.

Хуртовини

Циферблат годинника на розі
хуртовини снігом замели...
Нам з тобою, видно, по дорозі,
бо ішли й нікуди не прийшли.
Знов ті самі вулиці незрячі
і замету хвиля снігова.
Нам з тобою легко так, неначе
вітер нам підказує слова.
— Підкажи найлагідніше слово,
я його слухняно повторю.
Розгуляйся буйно і раптово,
заглуши усе, що говорю! —
Не було ні зустрічі, ні туги.
Не було пориву і жалю.
Я спокійна.
Я щаслива з другим.
Я тебе нітрохи не люблю.
А якщо заплачу і руками
я торкну ясне твоє чоло, —
нас не бачать леви біля брами:
левам очі снігом замело.

Біла симфонія

97

Було нам тоді не до сміху.
Ніч підняла завісу —
... біла симфонія снігу
пливла над щоглами лісу.

А ліс, як дрейфуюча шхуна,
скрипів, у льоди закутий.
І хлопець, зворушливо юний,
сказав із дорослим смутком:

— Ти пісня моя лебедина,
останнє моє кохання. —
В такому віці людина
кохає завжди востаннє.

Бо то уже справа гідності —
життя, бач, як сон, промайнуло.
Підлітки для солідності
мусять мати минуле.

Завіяні снігом вітрила
звисали, як біла гичка...
Я теж йому щось говорила,
і теж, певно, щось трагічне.

Було кохання фатальне,
майже з драми Ростана.
Я тільки сніг пам'ятаю,
отой, що давно розтанув.

Білу симфонію снігу.
Шхуну, в льоди закуту...
А нам з тобою — до сміху!
А нам з тобою — не смутно!

І добре тобі, і весело
на білому світі жити.
Ти тільки, як всі воскреслі,
не любиш про смерть говорити.

І маєш, напевно, рацію.
Минуле вмерзає в кригу.
І це вже не декорація...
Біла симфонія снігу.

Стогне завія до рання,
зламавши об ліс крило...
Ти — моє перше кохання.
Останнє уже було.

* * *

Гуде вогонь — веселий сатана,
червоним реготом вихоплюється з печі...
А я чолом припала до вікна,
і смуток мій бере мене за плечі.

Сама пішла світ за очі — аби
знайти від тебе крихту порятунку.
Мої думки, як дикі голуби,
в полях шукали синього притулку.

Сама втекла в сніги, у глухомань,
щоб віднайти душевну рівновагу.
І віднайшла — гірку печаль світань,
і п'ю, немов невіброджену брагу.

І жду якогось чуда із чудес.
Читаю ніч, немовби чорну книгу.
Якщо кохаєш — знайдеш без адрес
оцю хатину за морями снігу.

І відпливаю поночі одна
на кризі шибки у холодний вечір.
І спить в печі веселий сатана,
уткнувся жаром в лапи головошок.

* * *

... Німе кіно — оця моя стіна,
оця холодна, біла-біла-біла,
де за хрестом замерзлого вікна
стоїть зима, кошлата, як Сибілла.
Де тїнь моя окремо при мені
по хаті ходить, кутається в хустку.
Веселий фільм, нівроку, на стіні,
сама від себе хочу у відпустку.
Лети, душа, у сонячні краї,
у вирій мислі, у країну слова.
А тїнь моя — не візьмемо її,
нехай у пічку підкидає дрова.
Хай проводжає всіх моїх птахів.
Це тїнь сумна, бо тїні всі черниці.
Отут спочину після всіх шляхів
і напою Пегаса із чорнильниці.
Ох, бідний кїнь, гірке його пиття!
Жив на Парнасі і жував би квіти.
Нелегко, брат? Нічого, це життя.
А ми з тобою все-таки джигіти.

* * *

Так часом тяжко, що мені здається,
що серце в грудях вже не б'ється.
Що залишилась по мені
лиш тінь від мене на стіні.
І ця печаль, прискіплива, як слідчий.
І ця строфа, оголена, як відчай.
І дикий хміль, примерзлий до воріт.
І на криниці необбитий лід.

* * *

І я не я, і ти мені не ти.
Скриплять садів напнуті сухожилля.
Десь грає ніч на скрипці самоти.
Десь виє вовк по нотах божевілля.
Бере голодну тугу — як з ножа.
Дзвенять світів обледенілі дзбани.
І виє вовк. І вулиця чужа
в замет сміється чорними зубами.
І виє вовк, ночей моїх соліст...
Заклацав холод іклами бурульок.
Вповзає вовк і тягне мерзлий хвіст,
в сузір'ї Риб вловивши кілька тюльок.
Ти, вовче, сядь. Ти на порозі ляж.
Ти розкажи свою пригоду вовчу.
А смушки скинь. Навіщо камуфляж?
Ти краще вий. А я собі помовчу.
Погрійся тут, моя нічна мано,
хоч ми із казки вибули за віком,
аж поки ранок в чорне доміно
зіграє з нами вогниками вікон.
Аж поки сонце перепалить пруг
і сплачуть пільму стріхи тонкосльозі...
Лежить овеча шкура завірюх...
і скімлить пес розумний на порозі...

* * *

Лежать сніги. Я виглядаю вєсну.
Вона десь там, де змерзли солов'ї.
Вона іде... І я тоді воскресну.
Я жду її. А може, не її.
Я жду себе. Не знаю, чи діждуся,
бо це ж не я в ці тоскні вечори!
Соснові плечі вивірка обтрусить,
стрічати вєсну вийдуть явори.
Вона іде — півнеба над плечима.
І я іду — проз мертвий живопліт.
У вікон призьби тануть під очима.
Сидить на призьбі гофманівський кіт.

Тінь королеви Ядвіги

Вчора я ночувала у кімнаті короля Фердинанда.
Ліжко під балдахіном, золота бахрома.
Цілу ніч купідони несли зі стелі гірлянди.
Чомусь було дуже сумно, чому — не знаю сама.

Давила бархатна тиша. Чаїлися тіні в порт'єрі.
Зима за вікном завалиста, і так натопили піч,
що тихо вночі скрипіли вузькі старовинні двері,
розсохлось горіхове дерево,
і стіни скрипіли всю ніч.

Казали, ті дивні двері ведуть у горішні покої.
Жила там колись Ядвіга, щаслива із королев.
Вночі спускалась по сходах,
торкала двері рукою, —
король до ніг королеви лягав,
як приборканий лев.

Які там трони й корони, було тут лише кохання.
Якщо за коня — півцарства,
то що ж тоді за любов?!
Скрипіли невидимі двері, і чулося тихе зітхання,
літали ліпні купідони, і тайнами дихав альков.

Ця дивна музика сходів...

Ця тиша барви індіго...

Не спалось мені, не спалось!

Хтось плакав... І тінь на склі.

Чого ти ходиш, Ядвіго?

Король твій помер, Ядвіго!

Лише на всьому, на всьому —

герби його й вензелі.

Ця ніч мені буде надовго —
як рицарська давня балада.
Зима. Стародавній замок.
Печаль королівських лип.
Усе минуло, Ядвіго. І царство минуло, і влада.
Одне лишилось, Ядвіго.
Оцей твій жіночий схлип.

* * *

Я дуже тяжко Вами відболіла.
Це все було як марення, як сон.
Любов підкралась тихо, як Даліла,
а розум спав, довірливий Самсон.

Тепер пора прощатися нам. Будень.
На білих вікнах змерзли міражі.
І як ми будем, як тепер ми будем?! —
такі вже рідні і такі чужі.

Ця казка днів — вона була недовгою.
Цей світлий сон — пішов без вороття.
Це тихе сяйво над моєю долею! —
воно лишилось на усе життя.

* * *

І дощ, і сніг, і віхола, і вітер.
Високовольтна лінія Голгоф.
На біле поле гайвороння літер
впаде як хмари, цілі хмари строф.

Нове століття вже на видноколі,
і час новітню створює красу.
А ритми мчать — як вершники у полі.
А рима віршам запліта косу.

І в епіцентрі логіки і стресу,
де все змішалось — рідне і чуже,
цінує розум вигуки прогресу,
душа скарби прадавні стереже.

Флейта Афін

Ти знаєш, чому Афіна сама не грала на флейті?
Помітила — як негарно, коли надуваються щоки.

Вона ту флейту створила, але віддала її Пану,
бо Пан все одно небритий, у нього й ноги кошлаті.

Тож хай собі грає на флейті, йому не завдасть це шкоди.
А жінці, та ще й богині, подумати треба спершу.

Політика, мої пані, то діло збиткове для вроди.
І щоки треба надути, і рот треба мати, як вершу.

* * *

Так хочеться якоїсь етики.
Пера, і пензля, і струни.
Якоїсь дивної поетики
в шляхетних німбах сивини.

Натомість маєм бздуру модню,
амбіцій вистріпаний рюш.
І чорний викид сірководню
з отруених століттям душ.

Шпиль Туги

В підніжжі Туги — остраху ковток.
Вібує трос, блищать на сонці дуги.
Прощай же, радосте, бо я беру квіток,
беру квіток на шпиль самої Туги!
Там холодно. Там високо і сніг.
Там чорний Всесвіт наляга на плечі.
Там крижаної піфії триніг
куриться димом білої хуртечі.
Сліпучий магній снігових пустель,
хребтів баских затягнуті попруги.
Нема осель. Весела карусель —
червоно-жовті крісла, як папуги.
На стиках троси кидає у дріж,
висока даль читається складами.
Лечу над білим болем бездоріж,
над вовчими голодними слідами.
А врешті — синтез. Врешті — результат.
Отак злетіть без дріб'язку валізи
на верховину Туги серед Татр,
в гірських вітрів трагічні вокалізи.
Людина, я, всіх горестей мішень,
на самий шпиль дісталася — і от я!
Десь чоловічок, схожий на женьшень,
сотає звук тірольського іюдля.
Зимове сонце на плечі, мов глек.
Внизу далеко смужечка дороги.
Сніги і я. Над присмерком смерек —
усіх печалей білі епілоги.

* * *

Мені завжди здавалося, що у Греції
навіть статуї теплі.
А сьогодні передавали, що у Греції випав сніг.
Муза історії Кліо, мабуть, одморозила душу.
Бідні священні бики бога Геліоса,
де ж їм тепер пастися —
на ракетній базі?!

22

Два чорні лебеді

календарного білого моря
впливають із ночі і знову кудись у ніч
лебедин і лебідка

лебедин і лебідка

чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч
потім впливуть знову

з багряної дельти світанку
віковічні абсурди кричать в пелюшках «кува!»
22-го березня 22-го вересня
22-го жовтня

22 22 (двадцять два)

чорні лебеді часу з якого вони Дунаю
де ночують вони і які вони зорі клюють
я нічого не знаю нічого нічого не знаю
буду я чи не буду через місяць вони припливуть
о які незворушні над морями вселюдської крові
впливають із ночі і знову кудись у ніч
а як глянути зблизька —

дзьоби у них пурпурові
чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч

* * *

На старих фотографіях всі молоді.
За роками людина сама себе кличе.
У зіницях печалі, як в чорній воді,
відбиваються люди, дерева, обличчя.

І стонадцятий сніг ті поля притрусив,
і уже прилетять не ті самі лелеки.
Біля каси такий незворушний касир,
зафіксовану мить вибиває, мов чеки.

Білі, білі обличчя у чорній воді,
неповторні обличчя навік зостаються.
На старих фотографіях всі молоді.
На старих фотографіях мертві сміються.

* * *

У Корчуватому, під Києвом,
рік сорок другий, ожеледь, зима.
Рябенький цуцик п'ятами наживує.
Знічев'я німець зброю підніма.
І цілиться. Бо холодно і нудно
йому стоять, арійцю, на посту.
А навкруги безсмертно і безлюдно,
бо всі обходять німця за версту.
Лишає мить у пам'яті естампи.
Ворона небо скинула крильми.
Вже скільки снігу і подій розтануло
там після тої давньої зими!
Вже там цвіли і квіти незліченні,
вже там і трасу вивели в дугу.
... А все той німець цілиться знічев'я.
... А все той песик скімлить на снігу.

Чорнобиль-2

Ліси хриплять застуджено, як бронхи.
У Зоні тиша. Тиша гробова.
Лиш мілітарним привидом епохи
«Чорнобиль-2» над лісом проплива.

Фантом, кістяк, антена дальніх стежень, —
він прихопив ті сосни під пахви.
Там спить їжак. Їжак узимку лежень.
І ніч іде з ліхтариком сови.

Там мох скубе косулька ще не вбита.
У пнях живуть древлянські ще боги.
Там все друкує ратички й копита
і вишиває хрестиком сніги.

Але, ліси розсунувши плечима,
фантом іде, куди його не ждуть.
І тільки села мертвими очима
його у далеч тоскно проведуть.

Йому не треба кленів і акацій,
ні голосів, ні мальви на тину.
Вже навіть ржавим залишком локацій
він може думать тільки про війну.

Не ясні зорі і не тихі води.
І ліс рудий. І стежки аніде.
А він стоїть. Він цар Антиприроди.
І на вітрах антенами гуде.

* * *

Старесенька, іде по тій дорозі.
Як завжди. Як недавно. Як давно.
Спинилася. Болять у неї нозі.
Було здоров'я, де тепер воно?
І знов іде... Зникає за деревами...
Світанок стежку снігом притрусив.
Куди ж ти йдеш? Я жду тебе! Даремно.
Горить ліхтар — ніхто не погасив.

Моя бабусю, старша моя мамо!
Хоч слід, хоч тінь, хоч образ свій залиш!
Якими я скажу тобі словами,
що ти в мені повік не одболиш!
Земля без тебе ні стебла не вродить,
і молоді ума не добіжать!
Куди ж ти йдеш? Твоя наливка бродить,
і насіння у вузликах лежать!

Ну, космос, ну, комп'ютер, нуклеїни.
А ті казки, те слово, ті сади —
і так по крихті, крихті Україна
іде з тобою, Боже мій, куди?!

Хоч озирнись! Побудь іще хоч трішки!
Ще й час є в тебе, пізно, але є ж!
Зверни додому з білої доріжки.
Ось наш поріг, хіба не впізнаєш?

Ти не заходиш. Кажуть, що ти вмерла.
Тоді був травень, а тепер зима.
Зайшла б, чи що, хоч сльози мені втерла.
А то пішла, й нема тебе, й нема...

Старесенька, іде чиясь бабуся,
і навіть хтозна, як її ім'я.
А я дивлюся у вікно, дивлюся,
щоб думати, що, може, то моя.

* * *

Дзвенять у відрах крижані кружальця.
Село в снігах, і стежка ані руш.
Старенька груша дихає на пальці,
їй, певно, сняться повні жмені груш.

Їй сняться хмари і липневі грози,
чиясь душа, прозора при свічі.
А вікна сплять, засклав мороз їм сльози.
У вирій полетіли рогачі.

Дощу і снігу наковтався комин,
і тин упав, навіщо городить?
Живе в тій хаті сивий-сивий спомин,
улітку він під грушею сидить.

І хата, й тин, і груша серед двору,
і кияшиння чорне де-не-де,
все згадує себе в свою найкращу пору.

І стежка, по якій вже тільки сніг іде...

Зимовий етюд

Ходила яблуня і стукала у вікна.
Бульдозер до кінця не викорчував сад.
І яблуня одна, нікому не підзвітна,
хазяїна свого шукала навздогад.

Та так і не знайшла, було багато вікон.
Доми все кам'яні, і вікна все чужі.
І яблуня одна стояла серед віхол.
Залізний пес гарчав у гаражі.

* * *

Зустрілись двоє, хлопець і дівча.
Та й ходять, ходять, і нема де сісти.
І сніг іде. І песик докуча.
І по дворах гасають хокеїсти.
Якась холера дивиться з вікна.
І лід блищить. Машини роблять трюки.
І десь іде компанія блатна.
І холодно. І він їй гріє руки.
І кожне слово на тремку вагу.
І день сумний, і все-таки веселий.
І молодість застрягла у снігу,
мов коники дитячих каруселей.

Трамплін для сосен і снігів

В кишені був квиток. А снігу по коліна.
Ходжу на лижах майже як пінгвін.
Але вдесьте падаю з трампліна.
Ідея фікс — узяти цей трамплін!

Він був крутий, він був гора горою,
він був магніт, котрий мене притяг.
І те, що зранку почалося грою,
під вечір стало справою життя.

Узять трамплін!

І з'їхати, як Сольвейг.

Як з крижаними крилами Ікар.
Для себе. Для снігів оцих. Для сосен.
Для того, щоби страх не виникав.

Розбитися. Згоріть, мов єретичка.
В огні ангін ковтати анальгін.
Підожде час. Підожде електричка.
Підожде потяг. Я візьму трамплін!

І я взяла. Була цим вельми горда.
У хуртовини виграла парі.
Є строга радість — взять трамплін рекордний.
Без публіки. Без премій. Без журі.

* * *

А що? І я спочину на хвилинку.
Сама собі запалюю ялинку.
Ліхтарики нехай замерехтять,
сніжиночки нехай собі летять.
І про життя спитаю у зозульки.
Вона мовчить, обкльовує бурульки.
Над нею висить шишечка кедрова.
Життя складне, зозулька паперова.
І поживу в малесенькій хатинці,
що так притульно висить на ялинці,
де заглядає в зоряні віконця
Кіт у чоботях з вусами гасконця.
І там ніхто мене вже не дістане,
і срібен дощик йти не перестане.
І знову тихо погашу ялинку.
А що, і я спочила на хвилинку.

* * *

Скупе, аж біле, сонце над полями.
Вдягає хлопець шапку на бігу.
Мигтять в очах чотири чорні плями —
рябенький пес на білому снігу.

А я дивлюсь, а я чомусь радію.
Моя душа від поля до небес.
А власне, справді... теж мені подія...
Сніги і хлопчик, і рябенький пес.

* * *

Ще плечі сосен в срібних еполетах,
ще брузументи ворон їм клює.
А там десь, може, на чужих планетах
весна дібровам листя роздає.

Сніги ідуть сумні і нетутешні,
ідуть і йдуть із неба врізночас —
мов пелюстки космічної черешні
холодний всесвіт струшує на нас.

Десь там галактик зоряна танечність.
А де початки, де її кінці?
Ідуть сніги... Плюс мінус безконечність...
Сніжинка тане в мене на щоці.

* * *

Вже десь мене ліси ті виглядають
на поцілунку неба і полів.
Ще буде все. Ще дні похолодають.
Іще мороз прихватить журавлів.
Іще трава зіщулиться і змерзне,
іще печальні скажуться слова.
Ще на світанку білому розверзне
небесні брами хмара снігова.
Ще шоки у зайців позападають,
бруньки повідморожують носи.
А вже мене ліси ті виглядають,
і я вже виглядаю ті ліси.

* * *

Виходжу в ніч. Іду назустріч долі.
Дорога спить, і тиша навкруги.
Ідуть мої супутники — тополі.
Лежать мої сучасники — сніги.

А темрява! Іду, не спотикаюсь.
А люди, люди! Десь вони та є.
І все-таки, до чого я торкаюсь,
воно ж таки хоч трохи відтає.

* * *

Сніги і ніч. І ліс дорогу пише.
І спить в снігах все тепле і живе.
Лиш іноді захриплий голос тиші
чийось зорю із вічності позве.

* * *

Моя пам'ять плаче над снігами,
де стоять берези і хрести.
У зимові срібні амальгами
біле сонце хоче прорости.

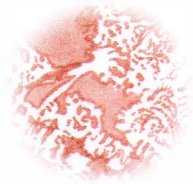
Я живу, бо ще мені живеться.
Бо живу, дав Бог мені снаги.
Із твого невидимого серця
кров калини капле у сніги.

* * *

Біля білої вежі
 чорне дерево. Спи.
Ми самотні в безмежжі. Хай нам сняться степи.
Хай присниться що хоче. Поле, човен, млинок.
Може, хто нас із Марса розглядає в бінокль.

А яке йому діло, ми собі летимо.
Ми отут на планеті, він собі отамо.
Тільки зорі в нас спільні та небесні степи.
Біля білої вежі
 чорне дерево. Спи.

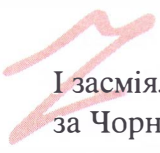

Весна піднімає
величчя тюльпанів

І засміялась провесінь: — Пора! —
за Чорним Шляхом, за Великим Лугом —
дивлюсь: мій прадід, і пра-пра, пра-пра —
усі ідуть за часом, як за плугом.

За ланом лан, за ланом лан і лан,
за Чорним Шляхом, за Великим Лугом,
вони уже в тумані — як туман —
усі вже йдуть за часом, як за плугом.

Яка важка у вічності хода! —
за Чорним Шляхом, за Великим Лугом.
Така свавільна, вільна, молода —
невже і я іду вже, як за плугом?!

І що зорю? Який засію лан?
За Чорним Шляхом, за Великим Лугом.
Невже і я в тумані — як туман —
і я вже йду за часом, як за плугом?..

* * *

Блискоче ніч перлиною Растреллі.
З гори збігає Боричів узвіз.
І солов'ї, пташині менестрелі,
всю ніч доводять яблуні до сліз.
Цвіте весна садами молодими,
шумлять вітри, як гості з іменин.
В таке цвітіння, князю Володимире,
тобі не важко бути кам'яним?

Досвід. Акація

Весна, дівчисько в ластовинні,
ще не ціловане в уста,
світанки жовті, аж левині,
хорал, проспіваний з листа
такими шиглями, канарками,
перепелиними капелками,
дзвенить лісними закамарками,
цвіте рясними закапелками!

Цвіте акація, акація —
на хмарі біла аплікація —
мого дитинства експлікація —
і просто так — цвіте акація!

Тепер дітей годуй не кетями.
— Дівча, а кинь-но і мені! —
Ряхтять акацій білі кетяги
в прудкій дитячій пелені.
Весна збиває шумовиння
у пелюсткове ескімо, —
а що ж ми винні, що ж ми винні,
що вже акацій не їмо?!
О, як їх їлося — як ласощі!
З росою, сонцем і стеблом.
Як смачно плямкалось, як лазилось
по верховіттях над селом!
О, як їх їлося, вминалося,
хрумтілося із мокрих жмень!
А щось таке в житті миналося,
миналося із дня у день...

Тепер куштую цвіт з галузки —
струшу росу... зломлю стебло...
Дивлюсь, щоб там якої кузки,
якої кузки не було.

* * *

Дощі програвать по городах гаму.
Трусне зелені кучері весна.
Педалі днів натисне під ногами —
і заспіває пташка голосна.
Засяють ночі зорями жасминно.
А срібний дощ підніме жалюзі —
півонії, рожеві, як фламінго,
стоять в городі на одній нозі.

* * *

Вечір дуже турецький.

Півмісяць, і зірка, і млосно.

Півонії дуже гарні. Вуста в них напіввідкриті.

А хто тут — за дощ?

Долоньки. Зелені. Одноголосно.

А вас же вночі скупають, вже зрізаних, у кориті.

Вночі налетять татари, ударять вас ятаганом.

Вони вже десь недалеко. Вони уже десь

причаюються!

Вночі я писатиму вірші. Аж — стогін.

То я на ганок.

Півонії всі вже зрізані. Вони уже не пручаються.

І тільки ловлять городи

пелюстки їхньої вроди...

І тільки кілька сльозин

з обдемкуватих корзин...

Складає букети тітка

незгірше якого японця.

А скільки коштує квітка?

Не знаю. Спитайте у сонця.

* * *

Ожиново-пташиний ліс. Озера всі в лататті.

Одну сосонку вишиває
сріблястим шовком павучок.

Із цих озер пили ще динозаври.

І плив туман великоднів русальних.

Але ж біда народу, де на завтра
уже не залишається казок!

Ще одна весна

Білка струсить жовту глицю,
сонну бруньку сколихне.
На березу, на ялицю
вітер лагідний дмухне.

Набіжить весела хмарка.
Ліс безсмертний, як душа.
Знов простягне руки Мавка
і — не знайде Лукаша.

* * *

І сонце, й сніг, і ожеледь, все разом.
І я не знаю, це весна чи ні?
Сваровськи би позаздрив дивним стразам,
що мерехтять у мене на вікні.

Не встигне поле зазимків злякатись,
не встигне вийти річка з берегів, —
Весна пливе під парусом акацій,
Зима пливе під парусом снігів.

* * *

Весна.

А вітер — наче восени.

Чекає дощ зірватися щомиті.

Як рідко ти приходиш в мої сни!

Великим смутком спогади омиті.

* * *

Очима ти сказав мені: люблю.
Душа складала свій тяжкий екзамен.
Мов тихий дзвін гірського кришталю,
несказане лишилось несказаним.

Життя ішло, минуло той перон.
Гукала тиша рупором вокзальним.
Багато слів написано пером.
Несказане лишилось несказаним.

Світали ночі, вечоріли дні.
Не раз хитнула доля терезами.
Слова як сонце сходили в мені.
Несказане лишилось несказаним.

* * *

А вечір пролітає, наче крижень,
черкнувши місто синіми крильми.
У сріблі заворожених наближень
ми вже як тіні, ми уже не ми.

Це як гіпноз, як магія безодні,
як струм жаги, що в голосі болів,
коли вуста пекучі, аж холодні,
уже не здатні вимовити слів.

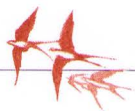

* * *

Отримала я ненаписаний лист.
Торкнула той лист, як струну гітарист.
Я чую слова, де ні слова нема.
Я теж, як і ти, від любові німа.
Кохання — це мука. Кохання — це хист.
Кохання — це твій ненаписаний лист.

* * *

Як холодно! Акація цвіте.
Стоїть, як люстра, над сирим асфальтом.
Сумної зірки око золоте,
і електричка скрикнула конральто.

Я тихо йду. Так ходять скрипалі,
не сколихнувши музику словами.
Єдина мить — під небом на землі
отак побути наодинці з Вами!

Ви теж, мабуть, десь тихо ідете.
Страждання наше чисте і терпляче.
Як холодно!.. Акація цвіте.
Як холодно! Душа за Вами плаче.

* * *

Такий чужий
і раптом — неминучий.
Химери хмар задушать горизонт.
Земля вдихне глибинно і жагуче
на вишняках настояний озон.
Мені нестерпно, душно, передгрозно.
Ліловим чадом туманіє без.
Гудуть ліси, риплять дубові кросна,
парчеву зливу виткавши з небес.
Лягла грози пульсуюча десниця
на золоте шаленство голови.
Мені, мабуть, ніколи не досниться
сліпучий спалах чистої жаги.
Гроза мені погрожує громами,
закутий біль спинає на диби.
Нехай смакують почуття гурмани,
а ти стихія — любиш, так люби!
Все, що було, минулося, одмучило.
О як сліпить грозою ткани ніч!
Люблю.

Чужого.

Раптом — неминучого.
Тужу тонкою млістю передпліч.

* * *

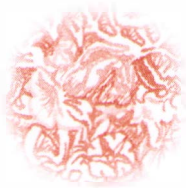
Ти пам'ятаєш, ти прийшов із пристані.
Такі сади були тоді розхристані.
І вся в гірляндах, як індійська жриця,
весна ряхтіла в іскорках роси.
Плакучі верби не могли журиться,
такі були у іволг голоси!
А під вікном цвіли у нас троянди.
Не вистачало трішечки доби.
А по дашку прозорої веранди
ходили то дощі, то голуби...

* * *

Звичайна собі мить. Звичайна хата з комином.
На росах і дощах настояний бузок.
Оця реальна мить вже завтра буде спомином,
а післязавтра — казкою казок.

А через півжиття, коли ти вже здорожений,
ця нереальна мить — як сон серед садів!
Ця тиша, це вікно, цей погляд заворожений,
і навіть той їжак, що в листі шарудів.

* * *

Я виросла у Київській Венеції.
Цвіли у нас під вікнами акації.
А повінь прибувала по інерції
і заливала всі комунікації.
Гойдалися причали і привози.
Світилися кіоски, мов кіютики.
А повінь заливала верболози
по саме небо і по самі котики.
О, як було нам весело, як весело!
Жили ми на горищах і терасах.
Усе махало крилами і веслами,
і кози скубли сіно на баркасах.
І на човнах, залитими кварталами,
коли ми поверталися зі школи,
дзвеніли сміхом, сонцем і гітарами
балкончиків причалені гондоли.
І слухав місяць золотистим вухом
страшні легенди про князів і ханів.
І пропливав старий рибалка Трухан.
Труханів острів... острів Тугорханів...
А потім бомби влучили у спокій.
Чорніли крокв обвуглені трапеції.
А потім повінь позмивала попіл
моєї дерев'яної Венеції.

* * *

Цей дощ — як душ. Цей день такий ласкавий.
Сади цвітуть. В березах бродить сік.
Це солов'їна опера, Ла Скала!
Чорнобиль. Зона. Двадцять перший вік.

Тут по дворах стоїть бузкова повінь.
Тут ті бузки проламують тини.
Тут шука йде, немов підводний човен,
і прилітають гуси щовесни.

Але кленочки проросли крізь ганки.
Жив-був народ над Прип'яттю — і зник.
В Рудому лісі вирости поганки,
і ходить Смерть, єдиний тут грибник.

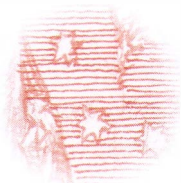
* * *

Чорні верби над ставом. Білий вечір води.
Зірка впала кристалом на самотні сади.

Пробиваєш кирзою ту некошену гуш,
як в часи мезозою серед первісних пуш.

Ріки в'ються вужами. Цезій гусне в крові.
Динозаври іржаві пасуться в траві.

Як невидимий ящір, кігті випустив дріт.
І летить птеродактиль, він тепер вертолїт.

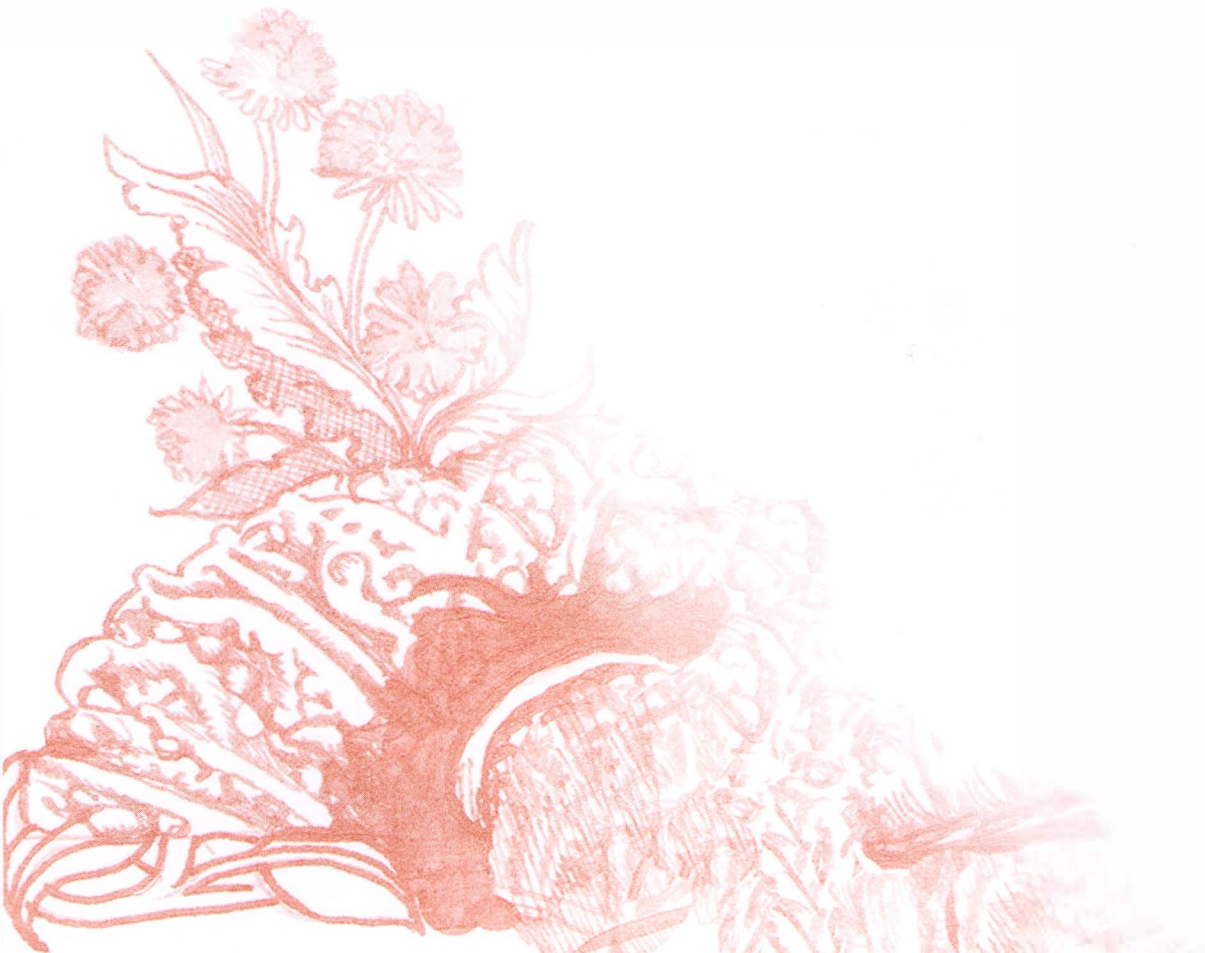
* * *

Страшні корчі вербових ікебан.

Зникаєм, як етруски і ацтеки.

Недавно в Чорнобилі дикий кабан
переходив вулицю біля аптеки.

Людей нема, а яблуні цвітуть.
І мертва річка зблискує, як ртуть.

* * *

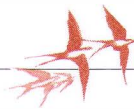
Заворожили вóрони світанок —
не сходить сонце — тільки кар та кар.
Розбившись грудьми об полустанок,
в траві лежить березовий Ікар.

Пливе перон за сизими шибками.
Туман... Шлагбаум... Тиша... Переїзд...
Дерева, як закидані шапками,
стоять у гронах ще порожніх гнізд.

Пройти уранці вулицями тиші.
Знайти готелик. Скинути пальто.
І де я, хто я, — полустанків тисячі, —
хоч день, хоч два не знатиме ніхто.

І тільки шум далекого прибою —
дерева, люди, вулиці, мости...
Валізу віршів привезти з собою
з цього притулку тиші й самоти.

* * *

Щасливиця, я маю трохи неба
і дві сосни в туманному вікні.
А вже здавалось, що живого нерва,
живого нерва не було в мені!

Уже душа не знала, де цей берег,
уже втомилась від усіх кормиг.
У громі дня, в оркестрах децибелів
ми вже були як хор глухонімих.

І раптом, — Боже! — після того чаду
і тарапати, рівної нулю, —
я чую дощ. Він тихо плаче правду,
що я когось далекого люблю.

І чую тишу. І співають птиці.
Проходять люди гарні і незлі.
В пахучій хмарі дощової глици
стоїть туман, як небо на землі.

Пасуться тіні вимерлих тарпанів,
навшпиньки ходять сутінки і сни.
Весна підніме келихи тюльпанів, —
за небо вип'ю і за дві сосни!

* * *

Настане день, обтяжений плодами.
Не страшно їм ні слави, ні хули.
Мої суцвіття, биті холодами,
ви добру зав'язь все-таки дали.

І то нічого, що чигали круки,
що проминуло так багато літ.
З такого болю і з такої муки
душа не створить бутафорський плід.

* * *

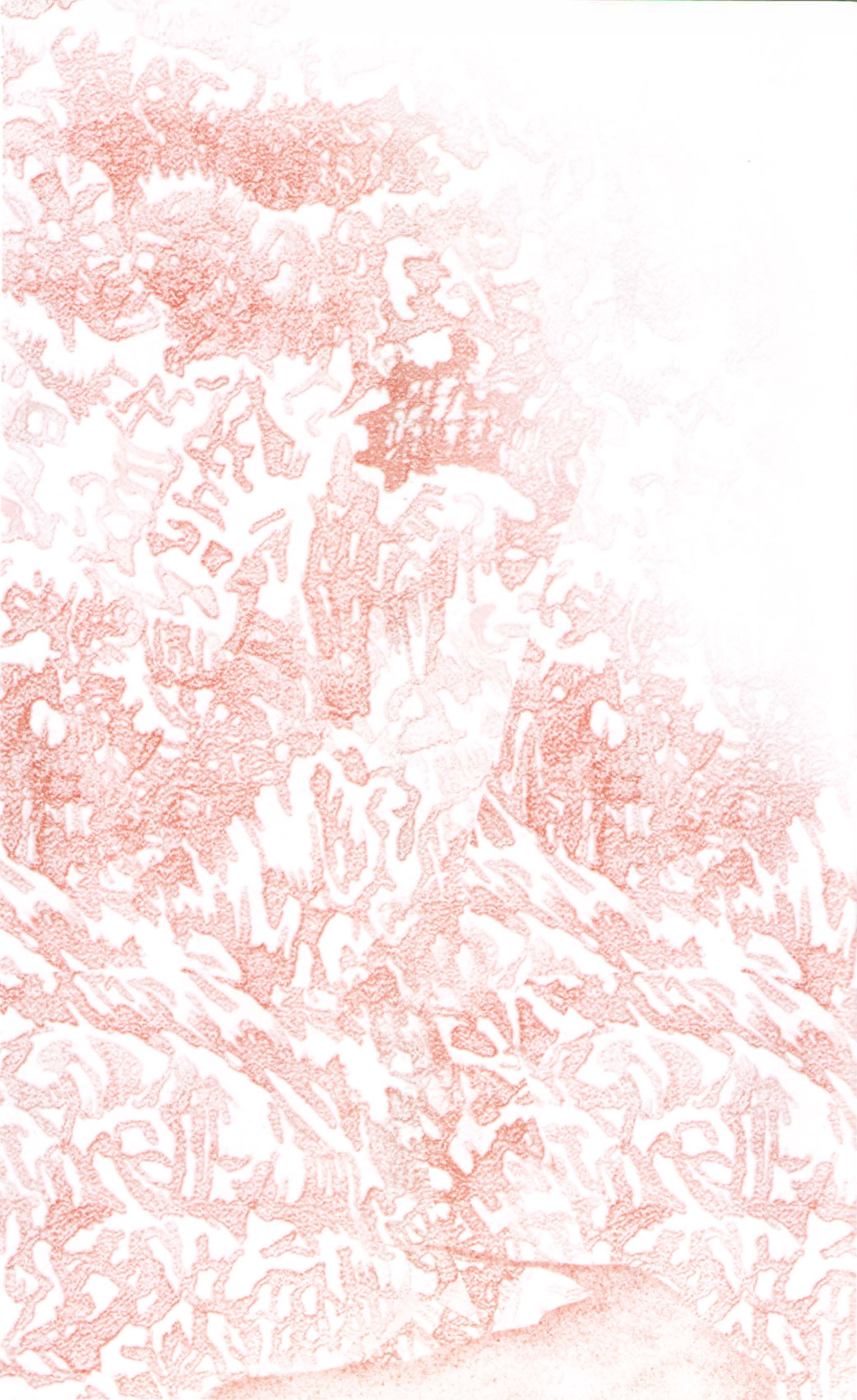
Все, що буде, було і що є на землі,
і сто тисяч разів уже бачене й чує,
сірі вузлики ранку — твої солов'ї,
все це тільки одне нерозгадане чудо.
Знаю склад біосфери, структури кислот,
все, що є у природі, приймаю як даність.
Я, людина двадцятого віку, — і от,
зачудована, бачу лише первозданність!

Уго & Hoe Cyro?

Sto bol i nimo

Сади стояли в білому наливі.

Іскрив зеніт, як вольтова дуга.

А ми були безсмертні, бо щасливі.

За нами пам'ять руки простяга.

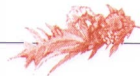

* * *

Люблю твій степ і подих твого степу.
Міраж кринички і міраж осель.
Поклавши крила на велику спеку,
стоїть над степом сірий журавель.

Тут всіх було — і половця, і грека.
Віки замкнула на басовий ключ
бандура степу, бурштинова дека
з голосниками гайдамацьких круч.

Громи рокочуть десь там на пониззі.
Люблю твій степ. Усе твоє люблю.
Мені самотньо, як в Червоній книзі
останньому у небі журавлю.

* * *

Крилатий грім, вуздечка блискавиці.
Ліси пригнули г'єлови д'землі.
Ущухли води і примовкли птиці,
поснули в травах квіти й мотилі.

Ворона сіла на старенький бовдур,
сидить, крилом обмахуючи одур.

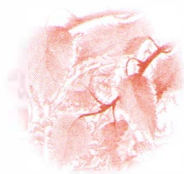
У річці важко ходиться лящу.
Лепече листя, хочеться дощу.

* * *

Мене ізмалку люблять всі дерева,
і розуміє бузиновий Пан,
чому верба, від крапель кришталева,
мені сказала: «Здрастуй!» — крізь туман.
Чому ліси чекають мене знову,
на щит піднявши сонце і зорю.
Я їх люблю. Я знаю їхню мову.
Я з ними теж мовчанням говорю.

* * *

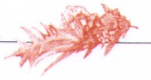
В. Ц.

Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, кошлаті поторочі,
літопис тиші пишуть у траві.
Дубовий Нестор дивиться крізь пальці
на білі вальси радісних беріз.
І сонний гриб в смарагдовій куфайці
дощу напився і за день підріс.
Багряне сонце сутінню лісною
у просвіт хмар показує кіно,
і десь на пні під сивою сосною
ведмеді забивають доміно.
Малі озерця блискають незлісно,
колише хмара втомлені громи.
 Поїдемо поговорити з лісом,
 а вже тоді я можу і з людьми.

* * *

Вечірнє сонце, дякую за день!
Вечірнє сонце, дякую за втому.
За тих лісів просвітлений Едем
і за волошку в житі золотому.
За твій світанок і за твій зеніт,
і за мої обпечені зеніти.
За те, що завтра хоче зеленіть,
за те, що вчора встигло оддзвеніти.
За небо в небі, за дитячий сміх.
За те, що можу, і за те, що мушу.
Вечірнє сонце, дякую за всіх,
котрі нічим не осквернили душу.
За те, що завтра жде своїх натхнень.
Що десь у світі кров ще не пролито.
Вечірнє сонце, дякую за день,
за цю потребу слова, як молитви.

* * *

Хтось є в мені, і я питаю: — Хто ти?
— Не знаю, — каже. — Може, хто в роду.
Мене водив під руку Аристотель
в якомусь дуже дивному саду.

Згасало сонце у вечірніх лузах.
Десь в Римі правив Тит або Нерон.
А я тоді жила у Сіракузах,
писала вірші золотим пером.

Я скрізь своя, і я ніде не дома.
Душа летить у посвіті епох.
І де цей шлях почався, — невідомо.
І де урветься, знає тільки Бог.

Ящірка Івашкевича

На руїнах грецького театру
гріється, маленька і вертка,
ящірка, яку ще Івашкевич
бачив хтозна скільки літ тому.

Певно, то була її пра-пращурка.
Час ішов і думав не про них.
Все та ж сама і та ж сама ящірка
гріється на сходах кам'яних.

Ні трави, ні дерева, ні кущика.
Ані вранці Божої роси.
Лиш театру грецького акустика
оббива об скелі голоси.

Сон богів, Сицилія, Тринакрія,
що живе у вимірі сторіч, —
ящірка та сама чи однакова —
це для неї несуттєва річ.

Але нам, чий термін наче міна,
що під кожним рветься і гримить, —
Сіракузи, Етна, Таорміна,
подаруйте Вічність хоч на мить!

Пані Етна піднімає келих,
повний магми й чорного вина,
і питає, — де той Івашкевич,
що про неї вірші написав?

А його давно уже немає.
Вже він Лету перейшов убрид.
Лиш на сходах ящірка дрімає,
що її ще бачив Евріпід.

* * *

У мить натхнення Бог створив Сицилію.
Створив її із каменю суцільного.
В чоло поцілував,
перехрестив
і на долоні в море опустив.

* * *

По сей день Посейдон посідає свій трон.
У правиці тримає тризуба.
В голубій одиссеї реліктових крон
причаїлась і зваба, і згуба.

За кущами заліг як не Фавн, то Амур.
А мужчини високі і мужні.
І виходить із піни антична гламур,
виливаючи море із мушлі.

Понад хмари стоїть величавий Парнас.
На Олімпі лютує Юнона.
І Пегас, як фугас, пролетів і погас,
зачепивши крилом Посейдона.

Просто хочеться моря. Ні Скілл, ні Харибд.
І богиню із піни, невзуту.
Поки танкер якийсь не наскочить на риф
й не розіллє муари мазуту.

* * *

День світився, як свята Цецилія.
Дерся плющ на сходи і стіну.
Два ченці, на те ж вона й Сицилія, —
обробляли нивку кам'яну.

Вітер віяв з моря і з Тунісу.
Час ішов античний, навпаки.
В кам'яному вусі Діоніса
гомоніли люди і віки.

Тут жили мандрівники й поети.
Тут колись причалив Одісей.

На моєму клаптику планети
землю не виборюють у скель.

Там ґрунти родючі і надійні,
є де розгулятись бур'яну.
У якому, Боже, провидінні
показав ти нивку кам'яну?!

* * *

Гроза проходила десь поруч. Було то блискавка, то грім.
Дорога йшла кудись на Овруч в лісах і травах до колін.

Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі.
Черкнула блискавка по зелах, аж полягали вони всі.

Над світом білим, світом білим хтось всі спіралі перегрів.
А хмари бігли, хмари бігли і спотикалися об грім.

Гроза погримувала грізно, були ми з нею тет-а-тет.
Тремтіла річечка рогізна, човни ховала в очерет.

Ліс

Вовтузяться в ґрунті гриби.
Цвітуть черемухи млосно.
Дубів золоті герби
горять під коронами сосен.

Білють храми беріз.
То мудра і древня держава —
вкарбований профілем ліс
в черленого сонця кружала.

Тут кожен сам собі пан,
живе за власним законом.
І сонце — найвищий Коран.
І крона — найкраща корона.

Століття — лише на розгін.
Звір'я — від мурашки до лева.
У сосен державний гімн:
«Ненавиджу дрова з древа!»

І тільки при людях, мабуть,
дерева тремтять від жаху,
бо кращих із них поведуть
ні за що ні про що на плаху.

Каліками — тими погребують.
Найкращих зрубають, повалять...
Задзвонять над ними погребно
білі дзвони конвалій.

І гірко в нічній глушині
запалять люльки серед моху
старі бородаті пні —
підданці царя Гороха.

* * *

Ми виїхали в ніч. І це було шаленство.
Збиралось на грозу. Ми виїхали в ніч.
Притихлі явори стояли безшелесно.
І зблиснула гроза — як вихопила ніж!
Осліплені на мить, ми врізалися в пільму.
Машину повело, і ми згубили шлях.
Усі мої ліси, удень такі привітні,
схрестилися вночі із небом на шаблях.
Я думала в ту мить: привіт моїй гордині.
Ми виїхали в ніч. Дороги не видать.
Було моє життя — як ночі горобині.
Нічого у житті не вміла переждать.
О, як мені жилось і як мені страждалось!
І як мені навіки взнаки воно далось!
А що таке життя? Чи те, що переждалось?
Чи все-таки життя — це те, що відбулось?

Папороть

Птиці зелені
у пізню пору
спати злетілись
на свіжий поруб.

Тихо спустились
на жовту глицю
птиці зелені,
зелені птиці.

Крилами били,
пера губили,
голови сизі
низько хилили.

Пні навкруги —
їхні родичі кровні.
Зрізи на пнях —
наче місяць уповні...

Птиці зелені!
Що ж вам ще треба?
Маєте місяць.
Маєте небо.

Та на зорі
в золотаву пору
птиці зелені
рвонулися вгору.

Тільки злетіть
не змогли, не зуміли:
тісно було,
переплутались крила.

* * *

Я хочу на озеро Світязь,
в туман таємничих лісів.
Воно мені виникло звідкись,
у нього сто сот голосів.
Воно мені світить і світить,
таке воно в світі одне.
— Я Світязь, я Світязь, я Світязь!
Невже ти не чуєш мене?!

І голосом дивним, похмурим,
як давній надтріснутий дзвін:
— Батурин, Батурин, Батурин! —
лунає мені навздогін.

Я річку побачила раптом.
Питаю: — А хто ж ти така?
— Я Альта, я Альта, я Альта! —
тонесенько плаче ріка.

* * *

Мені відкрилась істина печальна:
життя зникає, як ріка Почайна.

Через віки, а то й через роки,
ріка вже стане спогадом ріки.

І тільки верби знатимуть старі:
киян хрестили в ній, а не в Дніпрі.

* * *

Ще назва є, а річки вже немає.
Усохли верби, вижовкли рови,
і дика качка тоскно обминає
рудиментарні залишки багви.

І тільки степ, і тільки спека, спека,
і озерявин проблиски скупі.
І той у небі зморений лелека,
і те гніздо лелече на стовпі.

Куди ти ділась, річенько? Воскресни!
У берегів потріскались уста.
Барвистих лук не знають твої весни,
і світить спека ребрами моста.

Стоять мости над мертвими річками.
Лелека зробить декілька кругів.
Очерети із чорними свічками
ідуть уздовж колишніх берегів...

* * *

Ластівки тікають із Європи.
Що поробиш? Скрегіт, регіт, рев.
Чад, бензин, вібрації, галопи, —
птиці мертві падають з дерев.
Може, десь є лотоси і гінкго,
тихі ріки і рожева даль —
у краю неляканих фламінго,
де росте неламаний мигдаль.
Може, там є птицям привілеї...
А гніздо ліпити, ластівки, —
все одно вам, із якого глею, —
з Рейну, з Нілу чи з Угрюм-ріки?
Ну а потім — я люблю вас змалку.
А іще — спасибі вам за все.
Тільки хто ж це королеві Марку
золотинку в дзьобі принесе?!

* * *

Прощай, морська корово із Командорських островів!
Чудовисько, релікт, створіння ластограде.
Десь бачили тебе, останню із корів.
Ти вимерла як вид. Тебе уже не буде.

Десь бачили тебе. Ти вийшла із води
екологічним зойком океану.
Останній дивогляд морської череди! —
жив тисячу століть, а я вже не застану.

Корівонько, що їла, що пила?
Медузами цвіли твої альпійські луки.
Коли на глибині ти царствено пливла,
всі мертві кораблі дивилися крізь люки.

Сиділа б собі там і паслася на дні.
Десь, може б, набрела втонулу Атлантиду.
Там цар морський Нептун живе у курені,
пасе морських корів зникаючого виду.

Чи нафта розпливлась, чи, може, це казки, —
на Командорах, кажуть, серед літа
з морської піни вийшла на піски
коров'яча остання Афродіта.

Прощай. І не журись, що піна — як мазут.
Ще місце є у тій Червоній книзі.
Ще ходить по землі останній вільний зубр,
твої брати моржі ще гріються на кризі!

* * *

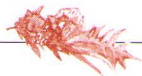
Біжить лошатко по асфальту.
Цок-цок копитцями, цок-цок.
Смагляве літо смалить смальту.
Булана гривка навскосок.

На возі сіно, сіно, сіно!
Повз нього траса поспіша.
А дядько цьвохає сумлінно.
За ним вибрикує лоша.

Скажи, навіщо людству розум,
щоб так цей світ занапасть?
Біжить лошаточко за возом,
не просить віжки попустить.

Вокзали, темпи, термінали,
в прогрес запряжена душа.
Самі себе вже перегнали.
А озирнулись на лоша.

* * *

Бродить спека, як хмільна опара.
Ціле літо грози і дощі.
Йде над лісом романтична хмара,
наче Гамлет в чорному плащі.

Трави мруть, їм хочеться лігати.
Вечір котить сонце по стерні.
Коні п'ють, забрівши у латаття.
Гарні коні. Білі й вороні.

* * *

Все важче знаходити квіти,
чий мед обіцяє бути цілющим.

Недаром європейська бджола
брала нектар з квіток Андалузії.

І космічний пилок носила в свій древній вулик.

Також пил архаїчний зі всіх книгозбірень світу.

Мед новітній гіркий,
стільники уже синтетичні.

На телеграфних дротах не зіграєш
свій плач гітари.

* * *

Над Везувієм сніг. Над фіордами спека.
І мене вже немає дві тисячі літ.
Із Червоної книги вилітає лелека,
щоб зробити над землею прощальний обліт.

Облети, моя птахо, те царство вугляне,
що вжило неналежно Прометеїв вогонь.
Ні однісінький сад з-під долоні не гляне,
бо немає вже в саду зелених долонь.

День нахмуриться ніччю. Переглянуться зорі.
Озирнеться комета. Заплачуть дощі,
що Земля вже пустельна, і ріки вже хворі,
і немає ж куди повернутись душі.

* * *

Одкам'янійте, статуї античні,
одкам'янійте і кричіть на гвалт!
В Лос-Анжелесі пальми синтетичні
уже врастають коренем в асфальт.

І смог навис, і сонце тяжко гріє,
потік машин тісніший череди,
і алігатор міста — алергія —
виходить із асфальтів, як з води.

Дерева вже тримаються за стіни,
вони ідуть із міста ледь живі.
Невже колись і їх уже не стане,
ні коника в реліктовій траві?

Сухі гілки — це вже вінок терновий.
Останній клен світ за очі забіг.
Залишиться єдиний лист кленовий —
бетонний лист — розв'язкою доріг.

Ліси мої, гаї мої священні!
Пребудьте нам вовіки незнищенні!

* * *

Я на планеті дерево людське.
Мене весь час підрубують під корінь.

* * *

Обступи мене, ліс, як в легенді про князя Хетáга,
коли й кінь був убитий, і він уже ледве брів.
Обступи мене, ліс! Хай зупиниться вся ця ватага,
хай удариться люттю об спокій твоїх стовбурів.

Я побуду з тобою. Я тихо з тобою побуду.
Нахилися до мене і дай мені жменьку суніць.
Подивлюся на сонце. Поклонюся знайомому дубу.
Розпитаю, як справи у сосен, і звірів, і птиць.

Хай погоня підожде, усі ці жорстокі і тлусті.
Я нікуди не дінусь. Я долю свою прийму.
А коли я, беззбройна, їм потім вийду назустріч,
то вони позадкують, самі не знають чому.

* * *

Десь, кажуть, є гора, де не співають птиці.
О горе тій горі, і горе тим лісам!
Десь, кажуть, там колись проходили мисливці
і пташку принести казали своїм псам.
І кажуть, що один убив таку співучу,
що зацікавили всі, і змовкли ті ліси.
І кажуть, лиш павук снує там сіть павучу.
О горе, о гора, віддай їм голоси!

* * *

Природа мудра. Все створила мовчки.
Росинку поту втерла на брові.
На буреломах сходять мухоморчики —
театр ляльковий просто на траві.
Один великий, в брилику озерце.
Оранжеві, червоні ковпачки.
Здається, вийде гномик в камізельці,
застебнутий на срібні гаплички.
І вклониться. Задзвонить бубонцями.
Драбиночку приставить до гриба.
І краснолюдки підуть з куманцями
повз гриб, що зветься Жаб'яча Губа.
Ідуть, ідуть, об шишки спотикаються.
А на грибку, під криласом пташок,
з великим пензлем, у зелених капцях
фарбує гном оранжевий дашок.
Йому злізати високо і круто.
Він пензель той тримає обома.
Як гарно все! І все така отрута.
І сіє дощ... І гномиків нема...

* * *

Дощ полив, і день такий полив'яний.
Все блищить, і люди як нові.
Лиш дідок старесенький, кропив'яний,
блискавки визбирує в траві.

Струшується сад, як парасолька.
Мокрі ниви, і порожній шлях...
Ген корів розсипана квасолька
доганяє хмари у полях.

* * *

Заходить сонце за лаштунки лісу.
Тополя поклонилась вдалині...
Вечірній обрій опустив завісу —
космічний цирк запалює вогні!

І цілу ніч дивися хоч задурно
у те склепіння, де горить Персей,
жонглує космос бриликом Сатурна,
і Всесвіт крутить всю цю карусель.
Ірже Пегас, виблискує Корона,
і Волопас пасе своїх Телят,
і мерехтять у сяйві Оріона
хімерні сальто Діви і Плеяд.

Земні оселі і земні дерева,
і дим солодкий цих земних осель!
Кружляють Риби і сузір'я Лева,
мигтить і сяє вся ця карусель.
Летить Нептун, і я з ним налітаюсь.
Не бійтесь, зорі, я не розіб'юсь.
Я теж тут причепилась і катаюсь,
страждаю, мислю, плачу і сміюсь.
Дивлюсь, як простір гне свої підкови,
туман галактик бачу за плечем.
І хтось страшний, незнаний, загадковий
в космічній пітьмі цьвохкає бичем!
І все кружляє в дивній круговерті,
саме в собі шукає опертя.
І є природа. І немає смерті.
Є тільки різні стадії буття.

* * *

Прóстору
 прóстору
 прóстору
і щоб ніяких травм
 і чогось такого прóстого
 як проростання трав
і чогось такого дивного
 як музика
 без блазенств
І слова
 хоча б єдиного
 що має безсмертний сенс

* * *

Вночі літак гуде у небі сумно.

Маленький джміль у просторі. Летить.

Зівсюди землю зорі обступили.

І Всесвіт в лупу дивиться на нас.

Хто ми йому? І що він бачить звідти?
Чумацький Шлях чи зоряну чалму?

Земля, що крутить хула-хуп орбіти,
мабуть, ще зовсім дівчинка йому.

* * *

За чорно-синьою горою, на схилку радісного дня,
малює хмари пурпурові якесь веселе чортеня.

Зеленим пензликом тополі — кривенькі кігтики в крові,
пасуться коні нетипові у сутенючій траві.

Долина з чашею туману, а далі схил і небосхил —
усе кургани та й кургани ще не заораних могил.

Так що ж ти, схоже на шуліку, у тебе вітер в голові,
малюєш обрій споконвіку такий червоний у крові?!

Вікам посивіли вже скроні, а все про волю не чувать.
Порозпрягали хлопці коні та й полягали спочивать.

Чи так їм спиться непогано, що жоден встати ще не зміг?
Пасуться коні під курганом, чекають вершників своїх...

* * *

Карташинський лиман... Карташинський лиман...
Незастояне люстро свободи.
Тільки де ж те обличчя, що личило нам,
щоб дивитись на себе в ці води?!

Затули свої очі долонями сліз.
Занімій, наче знаки наскельні.
Ми, нащадки героїв, співців і гульвіс, —
ми тепер такі безшабельні!

Ми, володарі степу й баских табунів,
на місцях оцих заповітних
для вцілілої сарни і двох кабанів
спромоглися зробити заповідник.

Мені горло болить од печалі цих слів
з не моїми горбами покори.
Ти мілієш, лимане... Ти зовсім змілів...
В баговинні глухнуть мотори.

Твою славу шури розтягли по світах,
і немає у тебе Гомера.
Лиш застогне вночі недострелений птах
від заблуканих куль браконьєра.

* * *

Пливли ми ввечері лиманом.
Моторчик чахкав спроквола.
Десь там за морем, за туманом
уже Туреччина була.

Співали пісню ми про Байду
і про турецького царя,
як Байда стрілами глобально
царя у голову ціля.

А хтось виводив тонко-тонко,
гули замріяні баци.
В туман, лиман, у річку Конку
впадали наші голоси.

І так нам вільно, так повільно,
таке роздолля степове! —
що так ніхто і не помітив,
як човен далі не пливе!

Чи, мо', наскочили на камінь?
Чи, мо', бензину вже не є?
Підводне царство з павуками
нам зрушить з місця не дає.

А ми ж про це не мали й гадки.
Сміється Байда з далини:
— Що, доспівалися, насадки?
Зіпхніться перше з мілини.

Хутір Вишневий

В. Ц.

Там, за порогами, в степах,
де землі щедрі і розлогі,
сидять лелеки на стовпах
і ріллі дихають вологі,

там що не впало — проросло,
шляхи — як рокіт на бандурі,
там як зривались чорні бурі —
чорнозем тоннами несло, —

Вишневий Хутір... Ні душі.
А де ж ті вишні, де ті вишні?
І де ті сни давнеколишні?
Нема вже й стежки до соші.

Якийсь зальотний самосій —
і той аж сизий, аж смушевий.
Лише у пам'яті твоїй
той хутір все іще Вишневий.

Цвітуть іще ті вишняки,
за обрій стелиться пшениця,
і йде у школу навпрошки
маленький хлопчик пішаниця.

А Дике Поле, Дике Поле! —
по груди коням деревій.
А мати свій городець поле, —
все ще у пам'яті твоїй.

А мати поле, мати поле.
Земля тужавіє, тверда.
Згорів город, і жито кволе,
і в річці висохла вода.

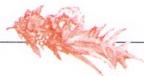
Все обступили солонці.
Рілля вродила камінцями.
Стоять порожні криниці,
береться сіль до самих цямрин.

Земля — як панцир черепах,
лежить, не змита і грозою.
Вишневий Хутір у степах
немов пропечений сльозою.

А ваша хата ще стоїть,
забиті навхрест ваші вікна.
Землі хоч тисячу століть —
вона не втішиться, не звикне,

що кінь в степу не заірже,
що вже нема верби тієї,
де мертвий хутір стереже
могілу матері твоєї...

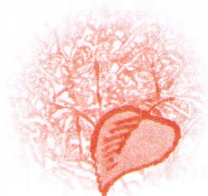

* * *

О як страшно і як назавжди,
як навіки і на вікі,
ані зойкнувши, ні сказавши,
йдуть на той світ наші батьки!

Ані зойкнувши, ні сказавши,
лиш напившись горя вщертъ, —
як безвихідно, як назавжди
відпливають вони у смерть!

* * *

Летючі крони голубих дерев.

Із року в рік дожити до неділі.

Ріка. Багаття. Озеро. Курінь.

Аборигени Острова Надії.

Босоніж дітки бігають малі.

Пройшла гроза і не була озонною.

А де тепер не зона на землі?

І де межа між Зоною й не зоною?!

* * *

Мій добрий ліс
моя любове
Тепер ти тільки мої сні
І листя різьблене дубове
І крона царственна сосни

* * *

Кошій Безсмертний зону стереже.

Котигорошко зайця переймає.

А Колобок питається: — Невже
тих діда й баби у селі немає?!

Для кого ж квітку в полі п'є бджола?

Куди ведуть ці знаки придорожні?

Як довго в селах казка не жила!
Тепер вернулась — а вони порожні.

* * *

На березі Прип'яті спить сатана,
прикинувся, клятий, сухою вербою.
На березі Прип'яті — березі — на —
ріки, що колись була голубою.

Стоїть йому атомна чорна свіча.
Лежать йому села в біді і розрусі.
Уп'явся в пісок пазурями корча,
свистить йому вітер в дуплястому вусі.

Він скрізь по хатах понаписував мат.
Ікони покрав. Загубив респіратор.
Тепер захотілось йому подрімати.
Оце його царство. Він тут імператор.

Той чорний реактор — і пекло, і трон.
Він спить на піску, підібгавши коліна.
І сниться йому в ореолі ворон
вже вся Україна, вже вся Україна...

* * *

Прийшов у місто дуже гарний лось.

У надвечір'ї деревом здавався.

Сказали люди: — Це нам так здалось, —
і через те ніхто не здивувався.

А що такого? Лосі нам рідня.

Креснув рогами — як трамвайні дуги.

Він, може, йшов до мене навмання —
з моїх лісів, з чорнобильської туги.

* * *

Поховані чорнобильські ліси!
Не забувайте наші голоси.

* * *

По вулицях ходять мертві,
та їх не бачить ніхто.
Свічки їм не ставлять у церкві.
Крізь них проїжджають авто.

Ніхто їм не скаже: Здрастуй.
Ніхто не присвячує шпальт.
У місті не топчуть рясту,
у місті топчуть асфальт.

Обличчя втомою стерті.
Облом. Тарапата. Бедлам.
По вулицях ходять мертві.
Вони не читають реклам.

Не їм сигналять клаксони.
Не їм мигтить світлофор.
Безсмертні душі безсонні,
над ними святий омофор.

І там, де тіні простерті
каштанів і лип вікових, —
по місту блукають мертві,
які ще люблять живих.

* * *

Затінок, сутінок, день золотий.
Плачуть і моляться білі троянди.
Може, це я, або хто, або ти
ось там сидить у куточку веранди.
Може, він плаче, а може, він жде —
кроки почулись, чи скригнула хвіртка.
Може, він встане, чолом припаде,
там, на веранді, чолом до одвірка.
Де ж ви, ті люди, що в хаті жили?
Світку мій білий, яке тут роздолля!
Смуток нащадків — як танець бджоли,
танець бджоли до безсмертного поля.
Може, це вже через тисячу літ —
я і не я вже, розбуджена в генах,
тут на землі я шукаю хоч слід
роду мого у плачах і легендах!
Голос криниці, чого ж ти замовк?
Руки шовковиць, чого ж ви закликали?
Вікна забиті, і висить замок —
ржава сережка над кігтикком клямки.
Білий причілок оббила сльота.
Хто там квилить у цій хаті ночами?
Може, живе там сама самота,
соває пустку у піч рогачами.
Може, це біль наш, а може, вина,
може, бальзам на занедбані душі —
спогад криниці і спогад вікна,
спогад стежини і дикої груші...

Українське альфреско

Над шляхом, при долині, біля старого граба,
де біла-біла хатка стоїть на самоті,
живе там дід та баба, і курочка в них ряба,
вона, мабуть, несе їм яєчка золоті.

Там повен двір любистку, цвітуть такі жоржини,
і вишні чорноокі стоять до холодів.
Хитаються патлашки уздовж всієї стежини,
і стомлений лелека спускається на хлів.

Чиєсь дитя приходить, беруть його на руки.
А потім довго-довго на призьбі ще сидять.
Я знаю, дід та баба — це коли є онуки,
а в них сусідські діти шовковицю їдять.

Дорога і дорога лежить за гарбузами.
І хтось до когось їде тим шляхом золотим.
Остання в світі казка сидить під образами.
Навшпиньки виглядають жоржини через тин...

* * *

Летять на землю груші, як з рогаток.
Б'є в тамбурини осені горіх.
Сади, омиті музикою згадок,
ковтають пил міжселищних доріг.

В старім гнізді танцюють лелечатка,
і, одірвавши ніжки від землі,
немов малі русалоньки, дівчатка
гойдаються в зеленому гіллі.

Ой доле, доле, що з людьми ти коїш?
Цим осокорам вже по двісті літ.
Із катапульти гойдалки такої ж
колись я звідси вилетіла в світ.

Ось я зійду з наждачного перону
у цей зелений, цей черлений вир.
Сидить просмолена ворона
в береті сонця набакир.

Стара дзвіниця й досі ловить гави.
Танцює ціп на житньому току.
Ну що мені магнолії, агави?
Я поцілую мальву у щоку.

* * *

У лісі ліс виходить з-за куліс.
Стоять ансамблі сосен і беріз.
І над медовим подихом галявин
сміється сонце усміхом білявим.
Бджола гойдає квітку на стеблі.
Тріпочуть чорно-сині мотилі, —
так ніби казка

розплющить очі і заплющить,
розплющить і заплющить...

* * *

Після дощів смарагдова діброва,
на білій ріні річка говірка.
І смужка сонця тонко пурпурова
далекий обрій пензликом торка.

Лежить городів гарбузова Мекка.
У тихе небо струменить тепло.
І над стареньким комином лелека
після дощу просушує крило.

* * *

На ціле поле в полі цвів ромен.
В садах пливли причілки і веранди.
Стояла ніч, красива, як Кармен,
червоні й чорні міряла троянди.

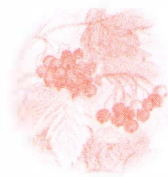
* * *

Іду в полях. Нікого і ніде.
Півнеба захід — золото червоне.
Я йду, і одуд стежкою іде,
моїх полів маленький чичероне.

Де бджоли носять сонячний пилок
і муравель над здобиччю міркує, —
ледь я зміню дистанцію на крок,
він перепурхне й далі чимчикує.

Я чую смутку пальці крижані.
Розрісся цвинтар. Груша постаріла.
Мабуть, людину десь на чужині
отак би жодна пташка не зустріла.

І він іде, і я собі іду.
Йдемо удвох під вечір по стежині.
А він мені дудукає: ду-ду!
А далі яр і діти у ожині.

* * *

Чоловіче мій, запрягай коня!
То не кінь, а змій, — миготить стерня.

Доберемся за три години
за стонадцять верст до родинки.

Чуєш, роде мій, мій ріднесенький,
хоч би вийшов хто хоч однесенький!

Що ж це двері всі позамикані?
Чи приїхали ж ми некликані?

Ой ти ж роде мій, роде, родоньку!
Чом бур'ян пішов по городоньку?

Роботящий мій з діда-прадіда!
Двір занедбаний, Боже праведний!

Дев'ять день душа ще пручається,
а тепер вже десь призвичаїться.

Ту морквиночку, тую ж квітоньку
не прополеш із того світоньку...

Люди згадують. Ми навідались.
От ми, родоньку, й перевідались.

* * *

Сліпучо усміхнулася гроза.

Всесвітнє дерево струснулося дощами.

Що має почувати горобець у горобину ніч?

Чи страх пропорційний до маси тіла?

На цьому дереві і людство — горобець.

Але ми знаєм виміри легенди.

* * *

Стояла груша, зеленів лісочок.
Стояло небо, дивне і сумне.
У груші був тоненький голосочок,
вона в дитинство кликала мене.

Ми з нею довго в полі говорили,
не чули навіть гуркоту доріг.
Мої важкі, мої щоденні брили
старий Сізіф тим часом постеріг.

Стояли ми одна супроти одної.
Ні з чим не крились, не хотіли йти.
Вона боялась осені холодної,
а я боялась шуму й суєти.

Удвох ми з нею слухали зозульку.
І хмари йшли, як нетутешній дим.
Сізіф кутив свою гіркущу люльку,
йому хотілось бути молодим.

Тінь Сізіфа

В корчах і в кручах умирають міфи.
Чугайстер шез. Покаялись нявки.
І тільки ми, подряпані Сізіфи,
тябричим вгору камінь-рюкзаки.
Руді стежки роз'їдені дощами.
З крутих плаїв зриваємся, йдемо.
У сьоме небо вийдемо з гушавин,
задавлені гранітними трюмо.
Цей мисник днів — мальовані тарелі,
ця тінь Сізіфа — потойбічний гість,
в столицях меду, в райдугах форелі,
у гіркоті покинутих обійсть.
Ми — гості бджіл. Посидим на бенкетах,
у кріслах пнів, на покуті проваль, —
Попович Євген, Мефістофель в кедах,
і мавки в шортах. І моя печаль.
І тінь Сізіфа, тінь тії печалі,
горбата тінь, трагічна тінь сторіч.
Лілові хмари іван-чаю
пливуть над прірвами у ніч...
Тут буде твердо душу відіспати.
Сидить Сізіф і журиться, біда.
І п'є за нас шампанські водоспади
потік гірський, веселий тамада.
Я знаю, важко. У твоєму віці.
Либонь, я знаю, що й подумав ти:
«Вже краще йти до Бога пасти вівці,
ніж на Україні камінь цей тягти».

Ще крок, Сізіфе. Не чекай на оплески.
Для глядачів тут сцена закрута,

де чорний беркут з крилами наопашки
хребет землі до сонця поверта.

А ми йдемо, де швидше, де поволі.

Йдемо угору, і нема доріг.

І тінь Сізіфа, тінь моєї долі...

І камінь в прірву котиться з-під ніг...

* * *

На Верховині, гей, на Верховині
Угорський камінь з профілем орла.
Колись пройшли тут орди страховинні,
і воля небо тут перебрела.
Ще й досі вікнам сняться таємниці
під крилами пошарпаних драниць,
де самотіють Ксеньки і Анниці
з вустами, голубими від чорниць.

На Верховині, там, на Верховині
гарячі схили в розсипах малин.
Гримлять обвали вохрово-левині,
аж білий гук долине до долин.
Свистять вітри, і котяться отари,
прядуть смереки предковічний сум.
А під ногами —

хмари, хмари, хмари,
липневих злив невиплаканий тлум,

лебедій легот, негура біласта,
летючий дим розріджених висот.
Стоїть людина, скинувши баласти,
відмолодівши років на сімсот.

Тут можна стати богом ненавмисне.
А вже опришком, так і поготів,
коли гроза спіткнеться і зависне
у піднебінні зоряних світів.

Усіх проблем недороздerta здобич,
людська душа, затуркана вкінець, —
отак стояти, як Олекса Довбуш,
зіпершись на мосяжний топірець.

А понавколо — камені Угорські,
якісь арабські профілі, орли.

Які вітри так витесали гори ці?
Які тут угри в небо забрели?
І орд яких запінені галопи
розбились тут об сонце і граніт, —
камінний щит готичної Європи,
казковий край денцівок і трембіт!

Он скеля дивна, як свіча трійчата.
Он воїн, і шолом на голові.
Он кам'яні гігантські Потерчата
збирають чорні афини в траві.
Тремтять на скелях безпритульні квіти,
торкає гори стомлена постель...
А може, і собі закам'яніти
серед оцих неперебутніх скель?

* * *

Йду в Карпатах крізь летючі хмари,
де світанки сонце надпили,
де на скелях пишуть мемуари
блискавки, століття і орли.

В золотих поземках звіробою,
на громів гуркочучій гарбі, —
маю тільки небо над собою,
маю тільки душу при собі.

Пролом хмари

Чорне — біле — золоте — зелене —
спалахнуло — блиснуло — знялось!
Грім ударив особисто в мене,
око сонця кров'ю налилось.
Туж за крок обвуглилось вориння,
світ потемнів, наче образи.
Щось кричало, тужно і тваринно
в предковічну віхолу грози.
Скеля зливу набирає в жмені.
В піднебессі тісно кольорам.
Блискавки звиваються вогненні,
жалять темну шкіру стовбурам.
Грім бурмоче мовою страшною
заклинання кобри і гюрзи.
Проломилась хмара наді мною
золотою чашею грози!
Може, вранці десь на Чорногорі
сонце встало з лівої ноги.
Ліс стоїть у зливі — як в соборі.
День погідний сяє навкруги.

Сувид

Ми завжди проїжджаєм це село.
Ім'я у нього праслов'янське — Сувид.
Тут навіть хмари особливо сунуть —
сутемна синь на бронзове чоло.

І хоч Стрибог на поїзд пересів,
і вже дахи струсились од соломи, —
тут, за щитом смарагдових лісів,
моїх жар-птиць блакитні космодроми.

Я забуваю сумніви і сум.
Я воду п'ю у Сувиді з криниці.
В країні сосен, сувидських красунь,
зі мною грають в піжмурки суниці.

Тут Сувид скрізь. Він ходить по росі.
Учора він прикинувся сосною.
То коней напуває у Десні,
а то як грім гуркоче за Десною.

І хто він — Сувид?
Може, бог лісів,
що десь пішов у нетрі й буреломи?
Він, може, чує луни голосів
і хоче теж вгадати собі, хто ми?

Спасибі вам, двори і явори,
що ви лице дали його розгледіть —
у тиші вод, у борознах кори,
у хмарі, що як профіль і як лебідь.

Здригнувся лось. Регоче браконьєр.
— Який там Сувид? — каже. — Все нормально.
Він міф. Він мох. Він сутінь цих озер.
Його ніде на світі вже немає.

Неправда, є! Бо хто у небесах
на дощ поверне місяця рогами?

Хто після тебе пройде по лісах,
вогонь притопче босими ногами?
Не може бути, щоб його — ніде.
Без нього людям суєтно і сумно.
І я гукаю: — Су-ви-де!..

— ... ви де?

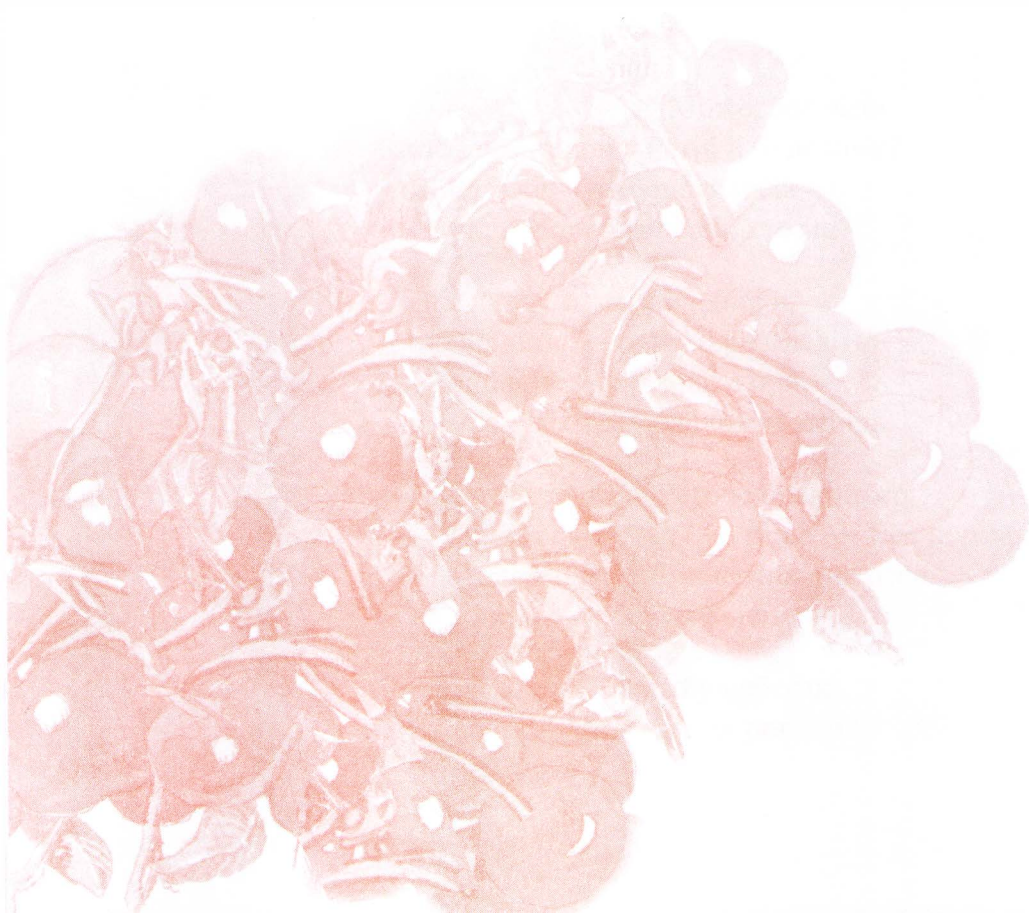
— Ви де?.. Ви де?.. — відгукується Сувид.

* * *

Спинюся я
і довго буду слухать,
як бродить серпень по землі моїй.
Ще над Дніпром клубочиться задуха,
і пахне степом сизий деревій.
Та верби похилилися додолу,
червоні ружі зблідли на виду,
бо вже погналось перекотиполе
за літом —
по гарячому сліду...

* * *

Жує полин солом'яний бичок,
бринить бджолина музика мажорна.
Над полем пурхає старенький вітрячок —
уже легкий, бо вже не важать жорна.

Над полем пурхає старесенький вітряк,
метеличок, пошарпаний вітрами, —
до мороку осіннього, до мряк,
допоки смолки дихають і трави.

А як уже снігами замело,
що вже й хрестів не видно на могилах, —
сидить собі при в'їзді у село
метеличок із інеем на крилах.

* * *

Нехай подождуть невідкладні справи.
Я надивлюсь на сонце і на трави.
Наговорюся з добрими людьми.
Не час минає, а минаєм ми.
А ми минаєм... ми минаєм... так-то...
А час — це тільки відбивання такту.
Тік-так, тік-так... і в цьому вся трагічність.
Час — не хвилини, час — віки і вічність.
А день, і ніч, і звечора до рання —
це тільки віхи цього проминання.
Це тільки мить, уривочок, фрагмент.
Остання нота ще бринить в повітрі, —
дивися: Час, великий диригент,
перегортає ноти на пюпітрі.

* * *

Майбутні злочинці іще в личинці.
Колишньому глоду вже не до плоду.
А десь в Березівці чи в Чучинці
чучикає баба майбутнє народу.

Воно лежить у рожевій льолі,
йому на поріг прибита підкова.
Над ним схилилось обличчя Долі, —
її усмішка така загадкова!

Слова підлітають над гривою казки,
і серце підказує правду уму.
Не східні царі, не волхви, не підпаски —
жоржини прийшли поклонитись йому.

І верби прийшли. І прийшло незабутнє.
І люди, й не люди, добро і зло.
Але майбутнє тому і майбутнє,
що *має бути*, що б не було!

Морями пшениці, у пахощах м'яти,
де літо стоїть, як мальований глек, —
пливуть і пливуть колискові фрегати,
летять космонавти на крилах лелек...

Львівські голуби

Тінь чорна стрімко падає униз —
то білий голуб так злітає вгору.
Проспект пташиний, сонячний карниз
вінчає строгі лінії собору.

Строкаті ритми вулиць і юрби,
дахів похилих старовинні плечі.
Над містом розмовляють голуби.
Про що, не знаю. Про цікаві речі.

Про той собор. Про людство. Про війну.
Про білий світ, про небо з далиною.
А може, він голубці каже: — Ну,
як я літав, ти скучила за мною?

* * *

Нектар дошу в бетонному флаконі —
це гарне місто у цвітінні лип.
Лишає хмара цвіт на підвіконні,
і ніч несе медовий смолоскип.
І крізь бетон бунтує річка Либідь.
Святкує літо мить свою п'янку.
Ласкавий липень, липи, липи, липи! —
планети бджіл в туманностях пилку.

* * *

Гроза. Химерні привиди антен
танцюють хистко на дахах площинних.
Людей ковтає метрополітен,
і листя спрагло злизує дощину.
Гуде тугий каштановий тимпан.
Пливуть важкі і вистріпані хмари.
То там, то там розкриється тюльпан.
Червоний зонтик. Сірі тротуари.

* * *

Старої казки пісня лебедина,
нема-нема, а раптом запече.
Ішла людина, просто йшла людина,
закинувши шарманку за плече.

Гули мости, двигіли автостради,
машини мчали наче навмання.
І явори просили христа ради
хоч жменьку тиші у долоні дня.

І так щодня, щовечора, щоранку,
так щодуші! — мигтить у всі кінці.
А він ішов, насвистував. Шарманку
підтягував щораз на ремінці.

Стара гравюра, вицвіла картинка,
зворушливий чудний анахронізм.
Колись вона ще звалась «катеринка», —
з якої казки він її приніс?

Крути шарманку, пожалій нас трохи.
У нас ще є і зорі он, і клен.
Великі вуха нашої епохи
нехай хоч мить побудуть без антен!

В його волоссі заблудився вітер.
Фонтаном бив асфальт, як риба-кит.
То, може, був звичайний реквізитор
і йшов на склад здавати реквізит.

А всі були вже трішечки поети,
і розпливались посмішки до вух,
і вечір сипав золоті монети
в його потертий сірий капелюх...

Азовська баркарола

Відпочиваю від гримучих трас,
камінних стін і мурашиння літер.
І тихі думи б'ються об контраст,
мінливі, як азовський вітер.

І тихі думи б'ються об контраст.
Плюскоче хвиля, лагідна і ласа...
Але піском занесений баркас,
чи вже вірніше — обриси баркаса.

За синій обрій покотив дельфін
царя морського сонячну корону.
А цей баркас... чого розбився він?..
Чи ще з війни, чи, може, так, од шторму...

Як тут неквапно проминає час!
Який вечірній присмак матіоли!
Піски і я. І тиша. І баркас.
І ті, що вже не вернуться ніколи.

Цариця Савська

Цариця Савська плакала вночі.
А вранці встала в блиску свої слави,
вся в діамантах, золоті, парчі.
Усі царі гінців до неї слали.

Вона їх брала вродою в полон.
Ніхто при ній розумним не здався.
Аж навіть сам премудрий Соломон
на всі віки від неї здивувався.

Красуня, казка, магія, міраж.
В садах любові царственна троянда.
Вино очей, чаклунство магарадж.
Хвилююче мовчання фоліанта.

Жагучий сон, мінливий Орієнт.
Такий вже імідж у цариці склався.
Коштовний камінь в перстені легенд, —
цариця Савська, о, цариця Савська!

Вся в діамантах, золоті, парчі.
При ній сторожа піша і комонна.
Цариця Савська плакала вночі.
Але про це нема у Соломона.

* * *

В дитинство хочу, там усе моє.

В дитинстві ми — великі Магеллани.

В дитинстві відкриваєш материк,
котрий назветься потім — Батьківщина.

А поки що, маленький папуас,
я відкриваю стежечку і квітку.

Мені цвіте люпин. Мені співає пташечка.

Мене гукнув далекий пароплав.

* * *

Стоять жоржини мокрі-мокрі.
Сплять діамантові жуки.
Під грушею у дикій моркві
до ранку ходять їжаки.

А в сні далекому, туманному,
не похиляючи траву —
Дюймовочка в листочку капустяному, —
я у життя із вічності пливу.

* * *

На конвертики хат
літо клеїть віконця, як марки.
Непогашені марки — біда ще не ставила штамп.
Пролітають над ними віки, лихоліття і хмарки.
Я там теж пролітаю, я теж пролітаю там.

Опускаюсь на землю,
на сизий глобус капусти.
На самісінський полюс, де ходє жук, як пінгвін.
Під склепінням печалі така хороша акустика.
Ледве-ледве торкнешся, а все вже гуде, як дзвін.

Ходить мати в городі. І лащиться плюшевий песик.
І ніхто ще не вбитий, не вбитий ніхто на війні.
Дикі гуси летять. Пролітає Івасик-Телесик.
Всі мости ще кленові. Всі коні іще вороні.

* * *

Малина, м'ята, дим і димарі.
Лункої тиші гойдалки сорочі.
І вишняки — чим вище на горі,
тим вишеньки дрібніші і солодші.

Якби мені вернутися туди!
Там яблуні старі і розсохаті.
Сади мої, сади мої, сади!..
Як важко быть Антеєм на асфальті!

* * *

У запічку гномик плямкає.
Цвіркунчик завів руладу.
Тихенько цокнула клямка —
бабуся іде із саду.

Глуха сінешна акустика.
За лиштву чіпляються айстри.
Бабуся скидала хустку
і ставала біла, як айсберг.

А я, діждавшись мужньо,
не зводжу з неї очей.
А хатка, як біла мушля,
на самому дні ночей.

Жаринка в печі зачасна,
сніпка перевесло туге...
Таке все тоді звичайне,
таке все тепер дороге!

* * *

Стоїть у ружах золота колиска.
Блакитні вії хата підніма.
Світ незбагнений здалеку і зблизька.
Початок є. А слова ще нема.
Ще дивен дим, і хата ще казкова,
і ще ніяк нічого ще не звуть.
І хмари, не прив'язані до слова,
от просто так — пливуть собі й пливуть.
Ще кожен пальчик сам собі Бетховен.
Ще все на світі гарне і моє.
І світить сонце оком загадковим.
Ще слів нема. Поезія вже є.

Акварелі дитинства

Дніпро, старенький дебаркадер, левино-жовті береги
лежать, на кігті похиливши
зелену гриву шелюги.

В пісок причалює пірога. Хтось варить юшку, дим і дим.
Суха, порепана дорога
повзе, як спраглий крокодил.

В Дніпрі купається Купава. Мені ще рочків, може, три.
А я чекаю пароплава
із-за трипільської гори.

Моє нечуване терпіння іще ніхто не переміг,
бо за терпінням є Трипілля,
а за Черніговом — Черніг.

Черніг страшний, він дуже чорний.
Як звечоріє на Дніпрі,
Черніг сідає в чорний човен
і ставить чорні ятері.

І ті корчі, і те коріння, розмите повинню з весни,
і золотаве звечоріння
в зелених кучерях сосни.

І ті роки, що так промчали,
і пароплав той, і гора...
Це вже невидимі причали
в глибокій пам'яті Дніпра.

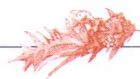
* * *

Чомусь пам'ятаю, що річка звалася Леглич.
Було в ній каміння — як сто бегемотячих спин.
А той цибатий, на клуні, звався лелечич.
А те запахуще — любидра, канупер і ммин.

Чомусь пам'ятаю — вночі ревли бегемоти.
Виходили з річки і дуже чомусь ревли.
І падали груші, і звались вони бергамоти.
Воли ремигали, і звались вони — воли.

Чомусь бегемоти випивали річку щоліта,
і пирхали важко рудими ніздрями злив.
Чомусь пам'ятаю, як плив між камінням шуліка,
убитий шуліка чомусь між камінням плив...

Гіркі черешні

Де шлях летючими штрихами
за обрій віддалі несе —
гіркі черешні над шляхами —
спасибі вам за все, за все!

За цю красу, що при дорозі,
за цю солодку гіркоту,
за те, що люди вже дорослі,
гілляку ловлять на льоту!

За те, що ви необережні,
при самій трасі — нічийі.
За слово радісне — «черешні»,
де є і чари, і раї.

За те, що втомлений, аж чорний,
на ваше листя молоде,
загримирований під чорта,
шофер очима поведе.

За вашу тінь, за насолоду —
крізь вас побачити поля,
за неодчакнуту свободу,
за необчухране гілля!

* * *

Люблю чернігівську дорогу —
весною, влітку, восени.
Там досі моляться Стрибогу
високі в сонці ясени.
Дівчата ходять, мов княгині.
Цвітуть смарагдові луги.
Русявокосі Берегині
позолотили береги.
Там переходять шлях уповні.
Під осінь в кожному селі
немов димки димлять жертовні —
копають люди картоплі.
Бори стоять, такі соснові!
Ведмедів бачать уві снах.
Вінки цибулі бурштинові
там висять просто на тинах.
Від магістралі за два метри
уся закутана в що є,
сидить бабуся, як Деметра,
у відрах моркву продає.
Шофер гальмує мимоволі,
стоять колеса в шелюзі, —
несе хтось яблука в приполі,
несе хтось груші в картузі.
І знову мчиш, як метеор ти.
І довго світяться в душі
ті неймовірні натюрморти
уздовж доріг на спориші...

Слайди

У нашому саду була розкішна флора —
жоржини й кропива, любисток і ревені.
І прадід мій ходив, як привид Ельсінора,
і сойка у кущах пищала цілий день.

Була в тому саду смородина й порічки.
Малина розрослась, як дикий чагарник.
Індустріальний подих п'ятирічки
до нас у сад тоді ще не проник.

Ще півники цвіли. Ще яблуня родила.
В городі ще стояв локальний, свій, туман.
Бабуся той город так-сяк обгородила,
а потім щовесни білила той паркан.

А потім в паркані хтось виламав штахету,
ліхтариками груш вчарований між віт.
В ту дірку в паркані відкрився світ поету —
великий, і складний, і незбагнений світ.

Прорубане вікно — з укропу у Європу.
В Європі вже був млин, двигучий, паровий.
І прадід мій ходив, як Ной після потопу.
А я собі, мала, була — як херувим.

Я пурхала в саду, розгойдувала квітку.
Полохала в гнізді пташину боязку.
А вранці крізь бузок дивилася на тітку,
котра була й сама — як свіжий куш бузку.

Идилія? Кажіть. Архаїка? Не треба.
У закутку душі хай буде трохи сад.
Вже дожились — забули колір неба,
воно буває кольору досад.

Хай буде сад, і дерево крислате,
і кіт-воркіт, і ще багато див.
Доросла пам'ять — то уже не слайди.
Тоді вже доля гляне в об'єктив.

* * *

Біля крайньої хати, за перелазом,
над морем айстер і шовк-трави, —
як два метелики собі разом,
білі пурхають рукави.

Було, коли не іду я з пристані,
а ті рукава усе снують, —
усе щось порають, пасинкують,
щось віють, сіють і роздають.

А то під осінь, а то — під осінь,
сухі городи, вечірній час, —
сидить під хатою по-турецьки
і б'є у сонях, як в тулумбас.

Було, постою там п'ять хвилинок
і помилуюсь через тинок, —
що і під грушею там пчолинок,
що і над хатою — коминок.

Давно ця хаточка спорудилась.
Мабуть, відтоді, як час пливе.
Прийшла тут казка, обгородилась
та так, старесенька, і живе.

Така ж ласкава і нелукава,
та все в городі, та все сама, —
одні рукава, самі рукава!..
Сьогодні гляну, — а їх нема.

І тільки смуток розлився вéлико.
І тільки очі не бачать стежин.
Відлопотіли білі метелики
над морем айстер тих і жоржин.

* * *

Пекучий день... лісів солодка млява...
смага стежок... сонливиці левад...
Іде гроза дзвінка і кучерява
садам замлілі руки цілувать.

Краплини перші вдарили об шибку.
Кардіограма блиснула крива.
Вітри з розгону поламали скрипку,
гуде у сосен буйна голова.

Тремтіння віт, і жах, і насолода,
шаленство злив у білому вогні!
Ну от і все. Одплачеться природа.
Їй стане легше, певно. Як мені.

* * *

Не говори печальними очима
те, що бояться вимовить слова.
Так виникає ніжність самочинна.
Так виникає тиша грозова.

Чи ти мій сон, чи ти моя уява,
чи просто чорна магія чола...
Яка між нами райдуга стояла!
Яка між нами прірва пролягла!

* * *

Я кину все. Я вірю в кілометри —
обвітрені, задихані і злі.
Багато їх у матінки Деметри,
котра була богинею землі.
О, розмотай шляхи мені, богине!
Світ за очі від себе забіжу.
Рятуй мене, рятуй мене, бо гине
моя душа, задивлена в чужу.
Так ніжно, так беззахисно, так віддано,
так всупереч тверезому уму.
Рятуй мене розлукою і віддаллю, —
ні спогаду з собою не візьму.
В гірких оазах сонячної цедри,
де грім тримає зливу в рукаві,
де тільки версти, дерев'яні зебри,
пасуться в запорошеній траві, —
хай буде степ, хай буде ліс і гори,
хай вибухне земна твоя пралють,
коли лихі на око семафори
мені дорогу смутком переллють!

* * *

То рік Шура,
то Тигра,
то Дракона.

Мигтить життя в калейдоскопах Вічності.

Я в Твоїх очах надрукована
таємним шифром Твоєї ніжності.

* * *

Ти половець, ти правнук печеніга,
з чужої муки і з чужої Мекки.
Я жду тебе, і я вже почорніла
на цих вітрах од горя і од спеки.
Стоять в степу брати мої кургани.
На стольний Київ сунеться навала.
Ми стрінемось. Ми будем ворогами.
Я вже на тебе меч наготувала.
Чужинець ти. І всі ви — яничари.
Турецьке зілля хиже і безнебе.
До тебе в сни приходжу я ночами
за сто печалей від самої себе.
Але не спиниш тінь мою зникому.
Моя душа зболілася в кольчuzі.
Я знаю все. Я не скажу нікому,
що ми давно не вороги, а друзі.
Козацький син з козацькими очима,
при чому тут мечеть і той півмісяць?
Із ким ти йдеш?! Орда твого вітчима
усе на зраді вчинить і замісить.
Рубай мене, прицілься в мене з лука!
О ти, що міг би бути моїм коханим! —
В твоїх очах неміряна розлука,
а ти ідеш на землю мою з ханом.
І це твоя спокута і офіра —
опустиш руку раптом серед бою.
В тобі щемить моя висока віра,
а ти і сам не знаєш, що з тобою.

* * *

І не минає, не минає!
І вже, напевно, не мине.
Тривога душу розпинає:
а що, як любиш не мене?
Я по-латині: аморе, амо!
Невже від цього рятунку немає?
А море, мамо,
а море, мамо, теж не минає.
А море, мамо, аморе, амо,
аморе, амо! А ти єдин.
Я обламаю хвилинам пальці,
щоб не сплітались в печаль годин.
Розпались хмари на міліграми,
і всох колодязь каламаря.
Куди забігти? Аморе, амо...
На карті місяця теж моря.
Чманіє сад од квітучої рясності.
Іду, збиваю росу хвощів...
Море Кризисів.
Море Ясності.
Море Дощів.

Екзотика

Якби це було просто щастя,
то це було б просто щастя.
А все, що зверх того, це вже — поезія.
Слухай, милий, ти захищайся!
Я стала дика, я — Полінезія.
Колись Гоген тікав на Таїті,
лишались тут і модерн, і готика.
У цьому черствому скрипучому світі
тільки любити — тепер екзотика.
Я порушила всі табу.
Нарвані квіти мої у Нірвані.
Пасеться обов'язків цілий табун,
а я цілую тебе у вігвами.
Що з того, що туфлі у мене на шпильках?
Я в джунглях була і насилу вибрела.
Душі предків приходять навшпиньки,
щоб подивитись, кого я вибрала.
Очі у них великі і круглі.
Скелі голі, як Голіафи.
Птиця тюльпан п'є воду із кухля,
птиця бузок п'є воду з карафи.
Оце таке у мене Таїті —
руки твої, золоті ліани.
Аж дивно мені, що ходять на світі
якісь пошляки, немов павіани.
Дві зірки у хату мені влетіло.
Сади стоять буддійськими храмами.
Люблю твоє тіло, смагляве тіло,
тіло твоє, татуйоване шрамами.

* * *

Недумано, негадано
забігла в глухомань,
де сосни пахнуть ладаном
в кадильницях світань.

Де вечір пахне м'ятою,
аж холодно джмелю.

А я тебе,

а я тебе,

а я тебе

люблю!

Ловлю твоє проміння
крізь музику беріз.

Люблю до оніміння,
до стогону, до сліз.

Без коньяку й шампана,

і вже без вороття, —

я п'яна, п'яна, п'яна

на все своє життя!

* * *

Ранесенько, акації ще спали,
росою ще не сплакались кущі,
ми йшли удвох, і вишні осипали
рожевий цвіт на трави і хвощі.

Стояла тиша. Плесо придніпрове
торкала чайка, вигнуте крило.
А сонце, сонце, сонце — пурпурове! —
такого ще ніколи не було.

А ми ішли. Нас вишні осипали.
Ще довго буде пам'ять там ходить.
Ранесенько, акації ще спали...
Мовчали ми, щоб їх не розбудить.

* * *

Що в нас було?

Любов і літо.

Любов і літо без тривоги.

Оце і все. А взагалі-то
не так і мало, як на двох.

Ось наші ночі серпень вижне,
прокотить вересень громи,
і вродить небо дивовижне
скляними зорями зими!

І знову джміль розмружить квітку,
і літо гратиме в лото.

І знов сплете на спицях плітку
сторукий велетень — Ніхто.

І в цьому днів круговороті,
де все минати поспіша,
як та пташиночка на дроті,
спочине стомлена душа.

* * *

І день, і ніч, і мить, і вічність,
і тиша, і дев'ятий вал —
твоїх очей магічна ніжність
і губ розплавлений метал.

В ніч високосного притулку —
коли йде обертом земля —
ти до плеча мене притулиш
безсмертним рухом скрипаля.

* * *

Місто, премісто, прамісто моє!
Стійбище людське з асфальту й бетону.
Як там не буде, а все-таки є
той силует у вікні золотому!

Ось я проходжу, і ось я пройду.
Може, й навік, але справа не в тому —
тільки б не танув, як тінь на льоду,
той силует у вікні золотому!

Скільки душа прориває тенет!
З моря і суші — додому, додому!
Там, де у мене є той силует,
той силует у вікні золотому!

* * *

Я вранці голос горлиці люблю.
Скрипучі гальма першого трамваю
я забуваю, зовсім забуваю.

Я вранці голос горлиці люблю.

Чи, може, це ввижається мені
той несказаний камертон природи,
де зорі ясні і де тихі води? —

Я вранці голос горлиці люблю!

Я скучила за дивним зойком слова.
Мого народу гілочка тернова.
Гарячий лоб до шибки притулю.

Я вранці голос горлиці люблю...

* * *

Сіре місто, бетонна маро,
до кісток перепاخле гудроном.
Я маленька принцеса Метро,
коронована мертвим неоном.

В миготінні трасуючих трас,
в гримотінні новітньої ери
я рятуюся тут серед вас,
сталактити моєї печери.

Як втомився мій час від погонь!
Хоч на мить я себе відокремлю.
Може, я забіжу у вагон.
Може, я провалюся крізь землю.

Хай двигтять і вилискує Змій
в мармуровій мушлі склепіння.
Вже цей світ божевільний — не мій,
а моє вже тут тільки терпіння.

Чи боліло в Адама ребро,
коли Бог дав жону чоловіку?
Я маленька принцеса Метро
у печерах ХХ-го віку.

* * *

Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить.
Бляшаний звук води, веселих крапель кроки.
Ще мить, ще мить, ще тільки мить і мить,
і раптом озирнусь, а це вже роки й роки!

А це уже віки. Ніхто уже й не зна,
в туманностях душі чи, може, Андромеди —
я в мантиях дощу, прозора, як скляна,
приходжу до живих і згадую про мертвих.

Цілую всі ліси. Спасибі скрипалю.
Він добре вам зіграв колись мою присутність.
Я дерево, я сніг, я все, що я люблю.
І, може, це і є моя найвища сутність.

* * *

Сосновий ліс перебирає струни.
Рокоче тиша на глухих басах.
Бринять берези. І блукають луни,
людьми забуті звечора в лісах.

Це — сивий лірник. Він багато знає.
Його послухать сходяться віки.
Усе іде, але не все минає
над берегами вічної ріки.

Світає світ в терновому галуззі.
Кладуть вітри смичок на тятиву.
Деся голос мій шукає моїх друзів,
і хтось чужий кричить мені: ау!

І знову тиша. Лиш блукають луни.
Крізь день, крізь мить,
крізь душу, крізь віки.
Сосновий ліс перебирає струни
над берегами вічної ріки...

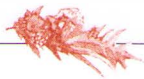

* * *

Час поле тихою сапою.
На світі бойня і гризня.
А я іду до водопою,
веду крилатого коня.

Ріки немає. Русло всохло.
Дно каламутне і брудне.
І кінь здригається. І охло
іще раз в душу ремигне.

* * *

Вже почалось, мабуть, майбутнє.
Оце, либонь, вже почалось...
Не забувайте незабутнє,
воно вже інешм взялось!

І не знецінюйте коштовне,
не загубіться у юрбі.
Не проміняйте неповторне
на сто ерзаців у собі!

Минають фронди і жіронди,
минає славне і гучне.
Шукайте посмішку Джоконди —
вона ніколи не мине.

Любіть травинку, і тваринку,
і сонце завтрашнього дня,
вечірню в попелі жаринку,
шляхетну інохідь коня.

Згадайте в поспіху вагона,
в невідворотності зникань,
як рафаелівська Мадонна
у вічі дивиться вікам!

В епоху спорту і синтетики
людей велика ряснота.
Нехай тендітні пальці етики
торкнуть вам серце і уста.

* * *

Хочеться чуда і трішки вина.
Дні пролітають, як сірі перони.
Чорний букет надвечір'я — ворони —
місту підносить струнка далина.
Що ж, я свій вік одробила сповна.
Що ж, я свій вік одробила по-людськи.
Дні облітають, як чорні пелюстки.
Хочеться чуда і трішки вина.

Доки ж ці пута, пора і звільнить.
Де ж ви, мої золоті пасторалі?
Літо літає і осінь дзвенить.
Розпач накручує чорні спіралі.
Де ж мого слова хоч би хоч луна?
Знову пішла Україна по колу.
Знову і знову, ще раз у ніколи?!
Хочеться чуда і трішки вина.

Готичні смереки над банями буків,
гаркаві громи над країною крон.
Ночей чорнокнижжя читаю по буквах,
і сплю, прочитавши собі Оріон.

А вранці повстану. Обуренням серця,
веселим азартом очей і ума.
На вікнах розсиплеться сонячне скерцо
і рух засміється над скрипом гальма.

Обридли відьомські шабаші фікцій
і ця конфіскація душ під гармонь.
І хочеться часом в двадцятому віці
забитись в печеру і няньчить вогонь.

Свободи предтеча —
розхристана втеча
з мудрованих дум
у мандруючий дим.
Дзвенить ручаїв стрімголова малеча
блакитною кров'ю камінних глибин.

Світанки мої у смарагдовій ворсі
над кумканням всіх ропухатих дрібниць —
готика самотності,
готика суворості,
рубінові розсипища суніць...

Отут я стою під замисленим небом
на чорних вітрах світових веремій,
і в сутичці вічній святого з ганебним
світлішає розум зацькований мій.

Болять дисонанси. Сумують симфонії.
Пручаються ноти в розпечений залп.
Будую мовчання, як зал філармонії.
Колонний
безсонний
смерековий зал.

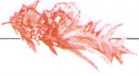

* * *

275

Юдоль плачу, земля моя, планета,
блакитна зірка в часу на плаву,
мій білий світ, міцні твої тенета, —
страждаю, мучусь, гину, а живу!

Страждаю, мучусь, і живу, і гину,
благословляю біль твоїх тенет.
Цю грудочку тепла — у Всесвіті — людину!
І Всесвіт цей — акваріум планет.

* * *

Гондоли — чорні. Бо в чуму були
човнами смерті, транспортом Харона.
Але вже тільки в пам'яті смоли
лишилась та жалоба похоронна.

Пливеш — пливи. І смійся, і радій.
Усе і всіх віки перетривали.
Життя — це чорний подіум подій,
венеціанські маски й карнавали.

Ти вибрав маску і вона тебе.
Це ваша мить. Дай, Боже, не остання!
Гондоли чорні. Небо голубе.
І гондольєр співає про кохання.

Дмитро Дроздовський

Хвилі Часу

*Таємницю ми пізнаємо жодним чином
не через те, що ми її оприявнюємо
й розтлумачуємо, але тільки через те,
що ми зберігаємо таємницю
як таємницю.*

М. Гайдергер

*І то нічого, що чигали круки,
що проминуло так багато літ.
З такого болю і з такої муки
душа не створить бутафорський плід.*

Ліна Костенко

Природа унікальна саме тому, що вона «природна». А поезія не-повторна тоді, коли... «поетична». Ліна Костенко писала в 60-ті: «Ти думаєш, вірші потрібні поетові? / Поетові треба бути поетом».

Невипадково назва цього видання міні-вибраного Ліни Костенко — «Річка Геракліта», що водночас позиціонується у площинах «Пір року» Антоніо Вівальді. Естетичний діапазон — від мінімалізму до симфонії. Час перетікає в матерію природи, а природа переживається як реальність, занурена в людський і космічний час. Природа — символічний простір, явлений гранично точно, рельєфно, у зримих чуттєвих образах, психологічних та емоційних «сюжетах»:

Ще пахне сіно. Ще рояться оси.
Ще у дуплянках солодко медам.
А вже вночі навшпиньки ходить осінь
і полум'я жоржин задмухує садам.

(«Ще пахне сіно. Ще рояться оси»)

Лягла грози пульсуюча десниця
на золоте шаленство голови.
Мені, мабуть, ніколи не доснитись
сліпучий спалах чистої жаги.

(«Такий чужий і раптом — неминучий»)

Антропоморфна природа (майже в Овідієвому ключі) — і людина, вписана (в натурфілософському, шеллінгівському ключі) у природні цикли, з усією вагою своєї особистісної, культурної, цивілізаційної відповідальності: їхня зустріч — це смисловий, концепційний, естетичний «нерв» поезії Ліни Костенко. Людина і природа — «спільники» у процесі творення і вороги у процесі руйнації світу.

Тому піднебесся може стати людським домом:

Йду в Карпатах крізь летючі хмари,
де світанки сонце надпили,
де на скелях пишуть мемуари
блискавки, століття і орли.

(«Йду в Карпатах крізь летючі хмари...»)

Але спустошена людиною природа — пустеля, в якій людині не буде куди повертатись:

Облети, моя птахо, те царство вугляне,
що вжило неналежно Прометеїв вогонь.
Ні однісінський сад з-під долоні не гляне,
бо немає вже в саду зелених долонь.

День нахмуриться ніччю. Переглянутьсь зорі.
Озирнеться комета. Заплачуть дощі,
що Земля вже пустельна, і ріки вже хворі,
і немає ж куди повернутись душі.

(«Над Везувієм сніг»)

Природа і людина живуть у різних вимірах часу — вимірах, які «діалогують» між собою, перетинаються або ж розминаються. Через відчуття природи, Всесвіту людина співмірює себе з вічністю, зрозумівши: «Не час минає, а минаєм ми». «Річка Геракліта» — це екзистенційне дзеркало, занурюючись у мінливу амальгаму якого, людина бачить себе і з точки зору своєї минущості, і *sub specie aeternitatis* — з точки зору вічності.

Для Ліни Костенко концепт і семіосфера «річки» — знакові. Можна пригадати збірку «Над берегами вічної ріки», молитву до Арно в «Снігу у Флоренції», філософему Дніпра-Борисфена з її давньогрецькими ремінісценціями у «Скіфській Одиссеї». Річка Геракліта в цьому ряду — це знак переходу з історичних контекстів у позачасовий (чи надчасовий) і позапросторовий вимір; це філософсько-особистісний світ поета, в якому він установлює особливі

взаємини з читачем — читачем підготованим, вдумливим, уважним, здатним до читання — і перечитання — твору. В цій річці сплетені воедино минуле, теперішнє й майбутнє. Можливо, використовуючи цю оптику, не варто взагалі ділити час на підкатегорії, а сприймати його так, як сприймали представники унанімізму у французькій літературі початку ХХ сторіччя. Час у цій естетичній концепції був монолітний і неподільний. Для Марселя Пруста також кожний момент «теперішнього», «сучасного» пов'язаний із моментами минулими, які насправді не є «тим, що вже відбулось». Минуле, теперішнє та майбутнє — лише умовні позначення часу, який сам-для-себе не має такого поділу.

Але вже в нашому особистісному сприйнятті час може уподібнюватися до «Пенелопиної праці»: він вічно добігає кінця і вічно повертається знову. Зрештою, час — це символічна й семіотична категорія. Час можна сприймати як в особистісному переживанні, інтуїтивно, психологічно, так і розуміти на рівні онтологічному (час як людина-в-часі). Саме в часі споконвічно існує людина, в часі вона утривалює себе. Поезія дає дивовижне відчуття особистісного часу, але разом із тим відкриває «шпаринку» в час онтологічний:

Пробачте, осінь, я вас не впущу.
У вас мороз на скронях.
Не барабаньте пальцями дощу
вночі по підвіконнях.

Я краще ось пораджу вам —
вдягніть пурпурні шати.
Бо вже пливе Левіафан,
і треба поспішати.

(«Пробачте, осінь, я вас не впущу»)

Левіафан — це онтологічний час, у якому існує гріхове людство. Це час «боротьби всіх проти всіх», час одвічного змагання зі Злом, час одвічного вибору та протистояння, час Спокуси, але також — час Любові й Розуміння, — в разі, якщо ми здатні вивільнитися від фатальних законів історії.

Отже, поезія — це, сказати б, *гочка Геракліта*. Людину й поезію пов'язує саме цей «річковий світ» одвічних істин, які, власне, через плинність і мінливість стверджують свою континуативність.

Поезія — чи не єдиний спосіб сказати: «Хвилюно, спинись!» Читач, поринаючи у хвилі поетичного Часу, саме за допомогою подиву, *очуднення* дистанціюється від життєвої конкретики й потрапляє у

царину одвічних гармоній крізь «тугу дисонансів». Людина не може існувати постійно в системі, яка змушує її зациклено бігти по колу. Життя як марафон втомлює. Людський мозок увесь час потребує нового пізнання, нових емоцій. Це розуміли древні митці й мислителі. Але цього часом не розуміють нинішні «володарі світу», які прагнуть здійснювати нові й щоразу ризикованіші експерименти над *людським*. Лише поезія — володарка діалогічного простору — може принести людині омріяну свободу. Такою, мені здається, постає поезія Ліни Костенко — поезія гранично точних формулювань думки і неперевершених естетичних вібрацій. Поезія, яка не *означає* Час, не хоче дифінітивно окреслити простір естетичного думання. Вона *просто* є в Часі — подібно до того як просто є сама природа в усіх можливих явленнях: сонце і гроза, дощ і вітер... Одне слово, природа — як своєрідна психологічна матриця поезії.

Саме тому й дотепер поезія незрими, таємними зв'язками поєднана з природою, а часом і наслідує природу (і тоді доводиться говорити радше про традицію мімезису, що йде від Аристотеля, а не Геракліта, але Аристотелем аж ніяк не вичерпується). Однак це наслідування ніколи не є ані тотальним, ані поверховим. Як відомо, в перекладі з давньогрецької слово *поезія* означає «творення». Важко не погодитися, що природа — це також постійне творення, оновлення; природа реалізується лише через метаморфози. Але ці зміни у своїй «змінності» мають особливу періодичну циклічність. Так само й поезія завжди неповторна: «Поезія — це завжди неповторність, / якийсь безсмертний дотик до душі». Поезія говорить із різними читачами (чи й навіть поколіннями читачів) різною естетичною та емоційною мовою, але присутньо лишається незмінною у своїх системних екзистенційних та онтологічних переживаннях.

Поезія прокладає шлях до людини щоразу, коли людина робить перший крок над її вічними берегами. Геракліт Ефеський — цей загадковий філософ-відлюдник, аристократ — став пророком, покровителем людини в часі. Але існування в часі — це завжди вибір, завжди боротьба з абсурдом, у якій відбувається становлення самості. Зрештою, поезія — це також боротьба. Саме тому вона, на жаль, є світом для обраних. Сприйняття поезії потребує зусиль, оскільки людина має на мить стати володарем Часу і віднайти себе в цій часовій щілині. На це здатен далеко не кожний. Людина завжди сприймає природу психологічно, олюднено, як щось близьке або чуже, оскільки природа також існує в часі. Природа — частина людської долі, ностальгія за нашим корінням, за початками нашого буття.

Згадуючи щось дороге, ми завжди співвідносимо це подумки з часом і простором (природою):

Далеко там в полях за вітряками
за смутком за туманом за роками —

За смутком за туманом за роками —

Немає там ні станцій ані пошт —

Стоїть мати моя при дорозі
заплітає у коси дощ

(«Далеко там в полях за вітряками...»)

Отже, природа унікальна тому, що вона видима і водночас занурена в таїну свого існування. Вона яскрава у своїх формах (образах) і змінна, безконечна, як дух Фауста. А поезія неповторна тоді, коли вона *переназиває* світ, не втрачаючи глибинного зв'язку з душею цього світу. Відомі нам мікро- і макрофеномени постають у досі не знаному світлі, творячи нову реальність, що діалогує з нами, із внутрішнім виміром нашого існування. В історії цивілізації «натура» і «культура» протиставлені — і часто навіть *протистоянні* одне одному. І саме людина є контрапунктом цього протистояння. Тому:

І все кружляє в дивній круговерті,
саме в собі шукає опертя.
І є природа. І немає смерті.
Є тільки різні стадії буття.

(«Заходить сонце за лаштунки лісу»)

Символічно, що чотири розділи-цикли цієї книжки мають такі назви: «Осінні карнавали», «Сліпучий магній снігових пустель», «Весна підніме келихи тюльпанів», «Що в нас було? Любов і літо». Природні стихії розгортаються магістралями поетичної чуттєвості й поетичної рефлексії. На цьому шляху оприявлено магічне єднання музичного мелосу і зорової пластики, кольору і звучання, людських емоцій та епічності природи. Метафоричний світ Геракліта Ліни Костенко побудовано на образах зорових, слухових, тактильних, імагінативних. Персоніфіковані образи природи постають чарівниками, музикантами...

Вітри галактик — вічні скрипалі.

(«Смертельний падеграс»)

Сосновий ліс перебирає струни
над берегами вічної ріки...

(«Сосновий ліс перебирає струни»)

Сніги метуть. У вікнах біле мрево.
Антени ловлять клаптики новин.
На білий вальс запрошую дерева,
на білий вальс вітрів і хуртовин.

(«Сніги метуть»)

Віки замкнула на басовий ключ
бандура степу, бурштинова дека
з голосниками гайдамацьких круч.

(«Люблю твій степ і подих твого степу»)

...Час, великий диригент,
перегортає ноти на пюпітрі.

(«Нехай підождуть невідкладні справи»)

Ідея циклічності пір року аж ніяк не обмежує простір читацької рецепції (відсилаючи до безсмертної композиції Антоніо Вівальді), але, навпаки, орієнтує на сприйняття поезії як чогось *плинного і вічного, неповторного й універсального*. Від першої збірки Ліни Костенко («Проміння землі», 1957) ми маємо нерозривну сув'язь *природного та поетичного*. Природа — друге «Я» поетичного суб'єкта: вона є або перестворенням слова, або першопочатковим Словом — чи й першоіснуванням Слова, яке провіщає *емоцію*, себто психологічно-емоційний стан людини. Природа в поезії Ліни Костенко також емоційна, вона доповнює психологію людських стосунків і почувань:

Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль.
І, ковтаючи сльози, одягши на плечі сукману,
перемотує літо на чорні катушки тополь,
шиє голим полям нескінченну сорочку з туману.
Тихо строчать дощі... І навіщо мені ця печаль?
Що я хочу спитати у цієї сумної кравчині?
Я прощаюся з літом. І воно мені каже: — Прощай!
І хитає над шляхом порожні гнізда грачині.

(«Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль»)

Виходжу в сад, він чорний і худий,
йому вже ані яблучко не сниться.
Шовковий шум танечної ходи
йому на згадку залишає осінь.

(«Виходжу в сад, він чорний і худий...»)

Цей ліс живий. У нього добрі очі.
Шумлять вітри у нього в голові.
Старезні пні, кошлаті поторочі,
літопис тиші пишуть у траві.

(«Цей ліс живий. У нього добрі очі»)

Європейська поезія в різні періоди свого розвитку неодноразово наближалася до таких філософсько-естетичних понять, як *палінгенесія* (нове народження, воскресіння), *екпіросис* (первісно — фінальна пожежа у філософії стоїків), *апокатастасис* (відновлення, космічний порятунок). Ці терміни позначають природну змінюваність часу і простору, що знаходить обґрунтування на рівні сакральних тем і сюжетів, біблійних мотивів тощо. Такі концепти набувають особливого значення у французькому романтизмі (твори де Местра, Балланша, Шатобріана), хоча вся антична і середньовічна поезія тримається на цих світоглядних засадах. Сьогодні здається, що не Зевс, а саме Протей був найвизначнішим язичницьким богом Стародавньої Греції. «*Panta rei*»: все тече, все змінюється... — цей принцип покладено в основу архаїчної філософії та самого людського помислу. Проте він залишається актуальним і сьогодні.

Так, за часів романтизму тодішня революційність знаходила пояснення не лише в законах розвитку історії, а й у принципах історичної метафізики. Революція — це спалення у вогні старих соціальних хвороб, аби суспільство могло воскреснути й увійти в нове життя. Природно, що теми переродження світу були надзвичайно поширені (згадати хоча б «Міркування про Францію» Жозефа де Местра). Певною мірою ці філософські концепти пов'язані з релігійними мотивами Воскресіння Христа або ж із язичницькими віруваннями про переродження матерії, про щоразу нове народження фенікса з попелу.

В українській поезії ХХ століття подібні ідеї чи не найяскравіше реалізовано в поезіях Павла Тичини й Богдана Ігоря Антонича, Тодося Осьмачки й Володимира Свідзінського. Нагадаємо одну цитату з Юрія Шереха (Шевельова) про алхімію поетичного слова. У статті «Незустрічаний друг ("Китиці часу" — Осьмаччина лірика)» він запропонував розглянути художній світ Т. Осьмачки як світ «алхімічний», у якому існує властиве середньовічним алхімічним практикам уявлення про матерію: «У Осьмачки "півень з-за могил співанням крутить небосхил". Стара мрія алхіміків — перетворення елементів на інші елементи — осягнена сьогодні не тільки у виробництві атомових іграшок, але і в поезії. У Осьмачки, щоб не ходити далеко за прикладами, "звуки світові в безоднях затихають і дивляться на нас мільйонами зірок". Якщо хочете, можна назвати це синкретизмом. Радше це перетворення світу поетовою свідомістю або інтуїцією. Усе може переходити в усе. Серце може стати жоржиною,

жоржина — серцем. Баварський ліс — усесвітом, а всесвіт — порошиною. Зрештою, це старе чудо поезії. У наші дні ми можемо... робити такі перетворення *ad libitum* лабораторно, але коли вони робляться штучно, — вони — леле — перестають бути поезією»¹.

Зрештою, продовжує Юрій Шерех, композиція «Осьмаччиного вірша, як правило, будується на переміщенні в різні пляни, але одного образу. Такий образ квітки в "Кривді". Черниця вирвала серце з своїх грудей і віддала його Богові. Поет приносить їй жоржину, щоб заступити серце. Черниця прикріплює жоржину до ікони — віддає її знов Богові. Це перший мотив квітки. Поет стоїть над чужим Дунаєм і обриває пелюстки квітки, і з останньою пелюсткою має тріснути й вмерти його серце. Квітка, що була образом людини й надії, тепер стає символом самознищення й смерті. Це — інший образ, але хіба він не зв'язаний стрункою лінією з першим? І далі третій образ — пелюстки пливуть Дунаєм, а на незнаних берегах плачуть над ними чужі квітки»².

Подібна «регенераційність» властива і поетичному світові Ліни Костенко — цей світ сталий, але незмінність підтримується постійною круговертю поетичних мікроелементів. Ми й не помічаємо, як рухаємося в циклічному просторі поезії, бо потрапляємо в систему зустрічних рухів. У цій системі працюють не ньютонівські, а ейнштейнівські квантові закони.

Поезія Ліни Костенко потверджує уявлення про *палінгенесію* та *екпіросис*. У цьому полягає особливий «модернізм» її творчості, що містить у собі вихід за межі поцейбічного, який і забезпечує природну життєствердність (оскільки виростає з міфу як поетичного джерела) і містеріальну плинність поетичної матерії. Водночас наявність цих тем і мотивів у творчості Ліни Костенко засвідчує, що модерністський простір постає як розгортання *теодицеї*, яка й зміцнює ці життєствердні витоки. Модернізм (про що свідчить досвід польської літератури) — не лише змагання за нову форму репрезентації дійсності, не лише «мистецтво заради мистецтва», а й розширення обріїв художності шляхом залучення фольклорних, наративних, дискурсивних елементів. Як зазначає Юрій Шерех, поети-шістдесятники, зокрема й Ліна Костенко, «принесли в своїй творчості помітний нахил до "депоетизації" або, коли хочете, до поетизації позірно непоетичного»³.

¹ Шерех Юрій. Незустрічаний друг («Китиці часу» — Осьмаччина лірика) // Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Київ, 2008. Кн. 2. С. 1006—1007.

² Там само. С. 1007.

³ Шерех Юрій. Трунок і трутизна (Про «Палімпсести» Василя Стуса) // Там само. С. 756.

У визначенні теодицеї варто навести тлумачення С. Аверинцева: «"виправдання Бога" (фр. *théodicée*) — загальне позначення релігійно-філософських доктрин, що прагнуть узгодити ідею благого і розумного Божественного керування світом із наявністю світового зла, "виправдати" це керування всупереч існуванню темних сил буття. Термін "теодицея" введений Ляйбніцем у його трактаті "Досвіди теодицеї про благість Божу, свободу людини і першопричину зла" (1710). Усяка теодицея є "виправданням" перед лицем певного звинувачення, відповіддю на те, що Гейне назвав "проклятими запитаннями"; історичні типи теодицеї залежать від визначених соціальною ситуацією різних мисленнєвих можливостей постановки таких питань, тобто по-різному визначеного обсягу Божественної відповідальності за світове буття»⁴.

Хоча виникнення поняття теодицеї пов'язують із трактатом Ляйбніца, проте не варто забувати, що «осмислюване базове поняття — причини і природа існування Зла у створеному Всевишнім гармонійному світі — було предметом постійної уваги віруючих та теологів... Попри те, що сам Ляйбніц в одному з листів визначив "теодицею як науку, зосереджену на доктрині справедливості Всевишнього, яка ґрунтується на Його мудрості та милосерді", до сьогодні теодицею найчастіше розглядають як категорію, орієнтовану на осмислення природи Зла»⁵.

Палінгенесія на мотивному рівні — це сутнісна складова і фольклорного тексту, оскільки у фольклорі ані життя, ані смерть не є абсолютними величинами: смерть — це початок нового життя. Фольклорному світові властиві циклічність і замкненість. Отже, в художніх творах, орієнтованих на поетику фольклорного слова, матимемо реалізацію теми *апокатастасису* — а також мотивів *палінгенесії* та *екпіросису*. Чимало подібних прикладів «циклічної історії» та «кругообігу матерії» можна знайти у творчості Т. Шевченка:

Все йде, все минає — і краю немає.
Куди ж воно ділось? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умирає... одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло...
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало,
І зорі червоні, як перше плили...

(Т. Шевченко. «Гайдамаки»)

⁴ Аверинцев С. С. Софія-Логос. Словник. Київ, 2007. С. 203.

⁵ Михег Т. В. Пуританська традиція і література американського ренесансу: 1830—1860. Київ, 2006. С. 221.

Ці самі природні поетичні закони спрацьовують і в поезії Ліни Костенко. *Переображення* — іманентна риса природи, яка, переосмислюючись у філософсько-естетичній площині, вносить у художній простір хвилі живильної енергії. Зрештою, поезія — це постійне переображення думки на різних рівнях: звуковому, семантичному, семіотичному, синтаксичному, метафоричному...

Виходжу в ніч. Іду назустріч долі.
Дорога спить, і тиша навкруги.
Ідуть мої супутники — тополі.
Лежать мої сучасники — сніги.

(«Виходжу в ніч. Іду назустріч долі»)

Можна пригадати твори Е.Т.А. Гофмана, якого в західній літературознавчій традиції прийнято називати майстром *поліміфії*. Цей принцип онтологічно пов'язаний із принципом природності, вітального буяння матерії, яка ніколи не може реалізуватися сповна; природа — це *потенція* всього суцього в максимально можливих формах, вона прагне до розвитку, але її рух має циклічний характер чи, радше, спіралеподібний, як вважав Шеллінг.

1833 року з'являється містеріальний твір француза Едгара Кіне «Агасфер», який також видається поліміфічним.

Що ж таке поліміфічність? Передовсім це наявність міфологічних матричних структур у художньому тексті, які, проте, не існують сепаратно. Міфи поєднуються один з одним за законами природної взаємодії стихій, за принципом алхімічних перетворень у навколишній дійсності. Саме тому цей клубок міфів неможливо розплутати. Фактично такі твори не піддаються більш-менш вичерпній *раціональній* інтерпретації, оскільки є антираціональними. У Гофмана маємо поєднання магічних практик і світогляду Середньовіччя — *нептунізму* й *вулканізму*, що позначають дві стихії: води та вогню. В Кіне реалізовано мотив *Агасфера*, образ Вічного Жида, який має весь час блукати світом за свою провину. Втім, цей апокрифічний сюжет переосмислюється: Агасфер — вічний блукалець не через Христове покарання, а тому, що сам обрав собі такий шлях після прощення, відчувши, наскільки це дивовижно — *існувати в часі й просторі, не маючи фізичних обмежень*. Агасфер — типова реалізація «природної» сутності світу, здатного змінюватися й ніколи не зупинятися. Біблійна матриця поєднується з алхімічними мотивами, а водночас із темою вічного плину матерії — *menstruum universale*. Якщо бути уважним, то ці мотиви вічного перетворення наявні і в поезії Ліни Костенко. Ми не помічаємо, як часом вірші витворюють особливий прихований цикл, оприявнюючи якусь важливу тему

чи мотив. Зв'язок між віршами досить тонкий, але сукупний ефект надзвичайно потужний.

Природа ніколи не може бути *одновимірною*: після дощу визирає сонце і з'являється веселка. Так само й поезія не може містити лише один ритм чи одну думку. Монотонна лінія позначає хіба що смерть; така поезія ніколи не може бути цікавою для читачів різних епох чи різних поколінь. Найкраща поезія поєднує в собі смуток і радість, страждання і піднесення, біль і натхнення. Французький письменник і філософ Леон Блуа писав про «взаємозамінність страждань». Цей феномен він розглядав на соціальному рівні, але коріння його насправді сягає одвічної *філософії природи*. На кожного праведника є свій грішник. У такий спосіб підтримується баланс різних енергій, який зберігає цей світ у гармонії. Чорне і Біле, Каїн і Авель, Понтій Пілат і Єшуа... Зрештою, Геракліт саме на єдності суперечностей, на синтезі опозицій побудував свою філософію.

Із цього випливає і принцип *взаємозамінності* як визначальна риса природної поезії. Ця взаємозамінність позначена у просторі й часі: для поета не існує фізичних обмежень, він здатен поринати в інші епохи, відчувати ауру попередників, переживати їхній біль і переносити його в час теперішній. Поет живе поза єдиним часовим виміром.

Природа — це праматерія і разом із тим — Жінка, яка має чотири обличчя, в кожному з яких прочитується інше: юність проглядає крізь багатоліття, крізь молодість промовляє зрілість. Тому образ Жінки постає значно багатшим за наше астрономічно-планетарне життя, підпорядковане спрощеним ритмам бінарності: *день—ніч, добро—зло*... Поезія, яка має чотири обличчя, — це поезія, що містить у собі одвічне прагнення *ad realiora* (повноти буття), тяжіння до космічної масштабності. «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987) — поетичні збірки Ліни Костенко, в яких людська емоція і природна стихія постають у нерозривній єдності, в переплетінні почуттєвого та розумового. Це поезія граничної точності нюансів, довершеного зорового малюнка (а чи буває недовершеним задум природи?) і разом із тим найвищої форми емоційного переживання. Мить катарсису дарує нам саме буття — важливо тільки відчутти, «прозріти» цю мить:

Буває мить якогось потрясіння:
побачиш світ, як вперше у житті.
Звичайна хмара, сіра і осіння,
пропише раптом барви золоті.

Стоїш, як стогін, під склепінням казки.
Душа прозріє всесвітом очей.
Кричить гілля. З облич спадають маски.
Зі всього світить суть усіх речей.

(«Буває мить якогось потрясіння...»)

Ліна Костенко прийшла в літературу тоді, коли навіть мовчати було небезпечно. І від самого початку це був не лише вияв потужного, виверженого з вулканічною силою духу, що належить до субстанцій стихійних і величних. Це був вияв духовного аристократизму, дар раціональної організації поетичної матерії, що дається Поетові з вищих емпіреїв і належить до природної складової стилю життя і способу власної інтерпретації чи відчуття, переживання світу. Головне — не схибити, вміти за будь-яких умов пронести слово у плині проминального... Головне — зберегти природу поезії, емоційну думку й інтелектуальне слово серця. А для цього потрібні рівновага, антична *калокагатія* — сплав прекрасного і доброго, поєднання різних енергій в одній складній багаторівневій художній системі; потрібна зваженість почуттів і розуму. Врешті, потрібне постійне взорування на минуле, позаяк саме це первинне минуле — неповторний культурно та історично закодований материк, що живить розумові інтенції Поезії. Культура бачиться як стратифікація досвіду, як постання майбутнього з найглибших детермінацій минулого.

Саме такі «майстри часу» починають розмову з історією світової культури, пересотворюючи *минуле*, оприявнюючи історичні прочитання різних культур у *теперішньому*, щоб уберегти свою культуру від фізичного знищення у *великому Часі*... Культура не має бути дистанційована від природних механізмів оновлення: подібно до природи культура розвивається і занепадає, але, як фенікс, відроджується на новому етапі буття. Певною мірою творчий прорив шістдесятників був аналогічним до прориву українських неокласиків, а також і до європейських естетичних устремлінь середини ХХ сторіччя. За словами Д. Наливайка, «радянська дійсність разюче відрізнялася від європейської, на її несамовиті виклики українські неокласики давали мистецькі відповіді, в яких знаходимо чимало спільного з європейським неокласицизмом. У той час у підрадянській Україні розгорнулося в небачених масштабах руйнування культури та її цінностей, підміна їх примітивом наскрізь політизованої "пролетарської культури"»⁶. Така сама ситуація мала місце і в шістдесяті роки ХХ сторіччя. Утримувати минуле в *теперішньому*,

⁶ Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. Київ, 2006. С. 330.

а відповідно — формувати проекцію в майбутнє може лише той, хто має потужний захисний бар'єр чи поле, що забезпечує людський дух від ідеологічної чуми. У ситуації червоного трясавиння, триумфу Хама (і варварського втручання цього Хама в культуру) шістдесятники майстрували корабель для океанічного простору.

Після кількох десятиліть *соцреалістичного терору* українська поезія середини ХХ століття, здається, змогла знайти своє художнє мотто. Соцреалізм був навіть не стилем мистецтва, а репрезентаційною системою, що радше дорівнювала політично-економічній інституції, а не естетичним категоріям. Соцреалізм — це сукупність документів-дороговказів, які побічно мали виконувати й мистецьку функцію. Але від такого «мистецтва» у свідомості залишалась естетична порожнеча та емоційна самоусуненість, — це при тому, що мало хто був по-справжньому обізнаний з мистецтвом початку ХХ сторіччя. Натомість поезія Ліни Костенко стала спробою вільної «естетичної» поезії, яка творилася рівнобіжними шляхами до тогочасних європейських шукань. Юрій Шерех якось зауважив: «Я ніколи не думав, що майбутнє нашої поезії лежить у копіюванні Європи. Мені завжди ввижався власний шлях, хоч і не ізольований, а рівнобіжний. Але для того, щоб іти цим рівнобіжним шляхом, треба, по-перше, мати щось за душею власного, по-друге, знати, відчувати і співпереживати те, чим живе Європа й Америка в духовності і в поезії»⁷. Творчість шістдесятників свідчила саме про відродження обірваної в 30-ті роки європейської лінії в українській літературі.

Видається доцільним побудувати аналіз поезій Ліни Костенко на спробі побачити різні форми *синтезу* — чи навіть *синестезії* — різних жанрових, стилістичних, семантичних, символічних кодів. Позаяк ідеться про поезію-протистояння, поезію — вивільнення від нав'язаних іззовні стереотипів, поезію — подолання деструктивних форм реальності.

Можна припустити, що часто вірш Ліни Костенко поєднує в собі дві традиції: античного стоїцизму, в якому за допомогою екфрасису (віршамалюнка) вдається закарбувати в часі зримий природний образ, і неомодерного синтезу різних модусів реальності, коли від 1960-х років поети почали використовувати ремінісценції з царини науки, техніки:

Пливе перон за сизими шибками.
Туман... Шлагбаум... Тиша... Переїзд...
Дерева, як закидані шапками,
стоять у гронах ще порожніх гнізд.

(«Заворожили вброни світанок...»)

⁷ Шерех Юрій. Велика стаття про малий вірш // Шевельов Ю. Вибрані праці. Кн. 2. С. 756.

Шалені темпи. Час не наша власність.
Фантастика — не мріяв і Жюль Верн.
Кипить у нас в артеріях сучасність.
Нас із металу виклепав модерн.

Душа належить людству і епохам.
Чому ж її так раптом потрясли
осінні яблука, що сумно пахнуть льохом,
і руки матері, що яблука внесли?!

(«Шалені темпи»)

Зрештою, в такий спосіб поезія випереджає «вигуки прогресу», позаяк лише сьогодні ми підходимо до зовсім іншого розуміння реальності та протікання часу в цій реальності за допомогою *теорії струн*. Вона доводить, що час може мати зворотний порядок, що в разі надзвичайного ущільнення матерії простір не руйнується (тобто *Великого вибуху* не стається), натомість реальність починає змінюватися, розвиваючись у протилежному напрямку за протилежними фізичними законами. І так безкінечну кількість разів:

Циферблат годинника на розі
хуртовини снігом замели...
Нам з тобою, видно, по дорозі,
бо ішли й нікуди не прийшли.

(«Хуртовини»)

На старих фотографіях всі молоді.
На старих фотографіях мертві сміються.

(«На старих фотографіях всі молоді»)

Пасуться тіні вимерлих тарпанів,
навшпиньки ходять сутінки і сни.

(«Щасливиця, я маю трохи неба...»)

Теорія струн (або суперструн) обґрунтовує, в який спосіб людина може зустрітися зі своєю молодістю, з першим коханням іще раз, як людина може зазирнути в минуле та майбутнє.

Стогне завія до рання,
зламавши об ліс крило...
Ти — моє перше кохання.
Останнє уже було.

(«Біла симфонія»)

У поезії ми завше маємо ці хронологічні зсуви, але для більшості з нас поезія — це імагінативний, а не фізичний простір:

В дитинство хочу, там усе моє.

В дитинстві ми — великі Магеллани.

(«В дитинство хочу, там усе моє»)

Поезія Ліни Костенко ніколи не має граничної «точки кипіння» — вона підказує читачеві шлях у непізнаванні світи, але аж ніяк не пояснює цього шляху, не дає готових формул. Головне — навчити людину *відчувати*, позаяк відчуття апріорно є значно сильнішим за вольовий чи інтелектуальний імпульс, що зароджується у свідомості. Світ безкінечний, як і сама поезія, — і саме поезія дає змогу відчуті «заховані» в ньому алюзії, паралелізми, ремінісценції. Поетичний суб'єкт у поезії Ліни Костенко часом існує на рівних із суб'єктом природи, а часом розчиняється в цьому багатоманітті. Відчувається пантеїстична заглибленість людини у світ універсуму, природної магми, яка не протиставляється свідомості. В цій поезії людина не розділена зі стихіями, а, навпаки, вона говорить із ними — подібно до того, як це маємо в античній поезії:

Сумна арфістко — рученьки вербові! —
по самі плечі вкутана в туман.
Зіграй мені мелодію любові,
ту, без котрої холодно словам.

(«Ті журавлі, і їх прощальні сурми...»)

Обступи мене, ліс, як в легенді про князя Хетáга,
коли й кінь був убитий, і він уже ледве брів.
Обступи мене, ліс! Хай зупиниться вся ця ватага,
хай удариться люттю об спокій твоїх стовбурів.

(«Обступи мене, ліс...»)

Поети — це медіуми навіть у час кінця загальної історії. Її сьогодні, коли світ докорінно змінився, коли в ньому моральні та етичні орієнтири заміщені ерзацом (*«бутафорський пліг»*, створений *«безпардонними пронозами»*, — а про настання доби симулякрів попереджав ще Ж. Бодріяр в 70-х роках), існує невеличке гроно тих, хто вірний поезії. Французький письменник і філософ Моріс Бланшо зазначав: «Поезія — пов'язана зі словом, яке не може урватися, адже воно не промовляє, воно є. Поезії не є цим словом, вони є почином, а от саме це слово ніколи не розпочинається, а завжди промовляє по-новому й завжди починає все спочатку. Поет — це той, хто почув це слово, той, хто увійшов у злагоду з ним, посередник, який,

виголошуючи це слово, змушує його до безгоміння... Поезії — це досвіди, пов'язані з живим наближенням до речей, з порухом, що здійснюється в поважності й праці життя. Щоб написати один-однісінький вірш, потрібно дощенту вичерпати життя. Щоб написати вірш, потрібно вичерпати мистецтво, вичерпати всеньке життя в пошуках мистецтва»⁸.

Ось тому поет у Ліни Костенко — це «алкоголік страченої суті, / її Сізіф, алхімік і мурах». Його слова

... горять і валяться, як вежі.
А потім їх обмацують сліпці.
І що ж, так наче й не було пожежі —
і тільки жменя попелу в руці.

(«Марную день на пошуки незримої... »)

Поетичний геній Ліни Костенко не залежить від *раціо*. Поет знає про імперативний характер творчості, про її безальтернативну основу. Поет каже своїй печальній музі: «Спасибі, що ти вибрала мене». Сама поезія свідчить про себе крізь свідомість власного експерта — Поета. І в найточнішій науковій експертизі голос науки не є тотальним, — маємо й суб'єктивний елемент; та мудрий суддя помітить цю домішку. Тим більше, наявна вона у поетичній сповіді про те, що складає суть її форми та змісту, котра якнайтоншими нитками переплітається з буттям поетової душі. Основна категорія справжньої свободи творчості — в потенційності розуму і волі, — свобода належить передовсім тим поетичним образам, думкам і звукам, що самі вільно «залітають» у душу, готову їх прийняти. І сама поетична душа вільна тому, що у хвилину натхнення її не зв'язує щось *чужорідне*, імплантат *ерзацу*, — вона підкорюється лише тому, що надходить із *несвідомого, космічного*. У світі поезії душа — не тільки первень діяльного самовизначення. «Якби поет міг сам писати свої твори або хоча б передбачати, що і коли йому подарує натхнення, то він не брався б за перо, щоби гризти його в герці з Часом»⁹.

Читаємо в Ліни Костенко:

Вночі із хаосу безсоння,
коли мій Всесвіт ожива —
як срібні птиці вилітають
ще неприборкані слова

.....

⁸ Бланшо М. Простір літератури: Есе / Пер. з фр. Л. Кононовича. Львів, 2007. С. 76.

⁹ Мангельштам О. Произведения. Москва, 1990. Т. 2. С. 424.

А день схитне свою орбіту
 І тиша зорі засіва
 І Хтось диктує з-понад світу
 непередбачені слова
 («Вночі із хаосу безсоння...»)

Як зауважує Юлія Крістева, поетичній мові «властива специфічність, якої не має жодна інша система відмінностей: вона *подвоює* (позначення і позначене) і *пов'язує* (модифікант і модифіковане = фраза)... Музифікувати це пов'язувальне подвоєння означає змусити ритм вибухнути, звичайно, у *роздвоєнні*, але водночас і у зв'язку: в метафорично-метонімічних зсувах, що розтинають контури лексем і доходять аж до критики позначення і позначеного, а надто у фразово-логічних зв'язках, де реконститується соціально-символічний порядок і нічого не хоче знати про попередній (семантичний, морфемний, фонічний, інстинктивний) вибух, що лежить у його основі. Втручатися на рівні, де синтаксичний порядок затемнює приховані глибше втрати, яких зазнає сигніфікативний процес, втручатися там, де спільнота конститується, припиняючи — вбиваючи — витрати, коштом яких вона живе, — це втручатися саме там, де фраза зав'язується й зупиняється... Отже, ми опиняємось у композиції, коли фраза — мінімальна єдність, на основі якої конститується тканина, що перевершує її, але не нехтує: більше-ніж-фраза, більше-ніж-значення, більше-ніж-сигніфікація»¹⁰. Саме такою є поезія Ліни Костенко: вона подвоює реальність, подвоює простір речей і значень, роблячи світ поезії багатимісним. Але разом із тим ця поезія пов'язує різні стани свідомості, часу та реальності.

На початку ХХ сторіччя в українській поезії постала потреба витворення нової мови, нової форми передання емоційних відчуттів за допомогою художнього слова. Але, як відомо, це прагнення ніколи не виникає з порожнечі, тож відбувається переосмислення досвіду попередників (подібно до того, що мало місце у французькій, італійській, іспанській літературах). Так само і в поезії шістдесятників культурний код неокласиків, досвід модерністів початку століття переосмислювався відповідно до нового естетичного відчуття: уривчастий синтаксис поєднано з народнописенним мелосом, наративність доповнює ліричність поезії, плинність гармоніює з фрагментарністю:

¹⁰ Крістева Ю. Полілог / Пер. з фр. П. Тарашука. Київ, 2004. С. 158.

Птиці зелені
у пізню пору
спати злетілись
на свіжий поруб.

.....

Та на зорі
в золотаву пору
птиці зелені
рвонулися вгору.

Тільки злетіть
не змогли, не зуміли:
тісно було,
переплутались крила.

(«Папороть»)

За останні п'ятдесят років європейська поетична традиція також змінилась і, сказати б, значно сильніше, ніж від часів Античності до XV—XVI століть. Чому ж форма поезії видається нині настільки швидкоплинною?

Передовсім тому, що постали нові форми існування людини у просторі й часі. Коли дивишся у нічне небо, забуваєш про плин часу. Але зовсім не так спливає час, коли працюєш із «витворами» технічного прогресу. Комп'ютерні високотехнологічні інформаційні системи орієнтовано на опрацювання якомога більшої кількості інформації в одиницю часу. Але ресурси людської свідомості не такі: вони не прагнуть змагатися з технікою за кількісні показники. «Змагання» проходить радше в «якісній» площині. Лише людині властива емоційна палітра, лише людина може пригадувати фрагменти минулого і відчувати «дихання часу», яке проходить крізь її душу. Все це можливе тому, що людина має «емоційний мозок», який не лише осмислює, а й *відчуває* реальність.

У момент цього *відчування* з людиною відбуваються дивовижні зміни — розширюються межі самого сприйняття. Людина бачить більше, ніж це можливо за звичайних умов. У цьому криється її одвічне прагнення до пізнання, яке ніколи не може бути граничним, вичерпним. Прагнення *ad realiora* — це те, що виокремлює людину з-поміж інших істот. Це прагнення — нібито результат розмикання високовольтної лінії, яка поєднувала людину з чимось значно більшим. Сучасний італійський поет Коррадо Калабро зауважує, що «Поезія — навіть у найбільш вивершених творах — завжди застигає в просторі між реалізацією обіцяного і відмовою від цієї реалізації. [...] Поезія — це "присутність відтермінованої

відсутності"»¹¹. Часові площини зміщуються, пам'ять і свідомість будують нові координати часу, в яких минуле і майбутнє стають взаємозамінними величинами:

Може, це вже через тисячу літ —
я і не я вже, розбуджена в генах,
тут на землі я шукаю хоч слід
роду мого у плачах і легендах!

(«Затінок, сутінок, день золотий»)

І засміялась провесінь: — Пора! —
за Чорним Шляхом, за Великим Лугом —
дивлюсь: мій прадід, і пра-пра, пра-пра —
усі ідуть за часом, як за плугом.

(«І засміялась провесінь: — Пора!»)

А це уже віки. Ніхто уже й не зна,
в туманностях душі чи, може, Андромеди —
я в мантиях дощу, прозора, як скляна,
приходжу до живих і згадую про мертвих.

(«Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить»)

Над Везувієм сніг. Над фіордами спека.
І мене вже немає дві тисячі літ.
Із Червоної книги вилітає лелека,
щоб зробити над землею прощальний обліт.

(«Над Везувієм сніг»)

Я скрізь своя, і я ніде не дома.
Душа летить у посвіті епох.
І де цей шлях почався, — невідомо.
І де урветься, знає тільки Бог.

(«Хтось є в мені, і я питаю: — Хто ти?»)

Юрій Шерех свого часу писав про особливий різновид «реалізму» як ідеальної моделі *семіотичної* повноти літературного твору. Він зазначає: «Мистецтво не тільки гра, але мистецтво, звичайно, і гра. І коли щось стає нам занадто звичним, ми хочемо ускладнення. Новаторство з'являється насамперед як законне, нормальне ускладнення. Але є також друга причина, чому з'являється новаторство в мистецтві. Ця друга причина — це бажання реалізму». Пояснення цієї тези Шерех пропонує таке: «Слова так само, як фарби в

¹¹ Калабро К. Я не скажу тобі, що це любов / Пер. з італ. О. Пахльовської. Львів, 2009. С. 276.

малярстві, так само, як будь-який матеріал у будь-якому мистецтві, ніколи не можуть відбити повноти життя. Літературний твір ніколи не віддзеркалює повноти життя. В цьому, може, його найбільший інтерес. Але в кожному мистецтві є туга за тим, щоби цю повноту життя відбити. І саме з цієї туги виникає конечність шукати нових засобів, тих, що їх не було»¹².

Душа моя обпалена,
і як ти ще жива?
Шукаєш, мов копалини, —
слова, слова, слова!

Оголеними нервами
угадуєш словам
нестачу мікрвольта
і зайвий міліграм.

Душа з очима снайпера
в трагічній німоті,
здається, все вже знайдено.
І знову — ні, не ті!

У легкості вітрила,
у попелі згорань
ти знаєш слово-брилу
і слово-філігрань.

Ти дома — тільки в невідомості.
Ще кожен вірш, як перше «ма».
І десь над гранями свідомості
є те, чого іще нема.

(«Душа моя, знайдубіга!»)

Або ж про те саме — інакше:

А геніальні поети — такі бездарні!
Виходять з ночей аж чорні, як шахтарі з забою.
А ті клаптя паперу — то смертельні плацдарми
самотньої битви з державами,

з часом,

з самим собою.

(«Великі поети не вмюють писати віршів»)

¹² Шерех Юрій. МУР і я в МУРі: Сторінки зі спогадів. Матеріали до історії еміграційної літератури // Шерех Юрій. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології : У 3 т. Харків, 1998. Т. 2. С. 284.

Поезія — це простір, у якому людина наближається до *Величного* й не може раціонально пояснити те, з чим вона має справу. Щось подібне ми, безперечно, відчуваємо, доторкаючись до поетичної матерії Ліни Костенко. Як відомо, розірваність між епосом, драмою і лірикою існує лише на сучасному етапі — колись давно, в архаїчну епоху європейської цивілізації, такого розмежування не існувало. Поезія була неможлива без танцю, ритуальних рухів; мистецтво мало синкретичний характер. І, що найважливіше, промовляння тексту (а *текст* у перекладі з індоєвропейської прамови означає «плетиво») мало містично-релігійне підґрунтя. Поезія була умовою «діалогу» з Божественним, коли лише небо було вододілом між людським і сакральним. Саме тому важливо, шануючи технології, пам'ятати про щось значно більше у світі, ніж технологічні принади. Поезія Ліни Костенко в кожному «пору року» повертається до збереження скарбів минулого, актуалізованого у просторі пам'яті, що не має лінійного розгортання. Пам'ять — це онтологічна матриця Всесвіту — і людина, і природа мають свої форми пам'яті:

Смуток нащадків — як танець бджоли,
танець бджоли до безсмертного поля.

(«Затінок, сутінок, день золотий»)

Душа полів, ти пам'ятаєш стерні?
Оцю печаль, покинутість оцю?
Останній пензель літньої майстерні —
тополя зронить краплю багрецю.

(«Стриптизи осені...»)

І хата, й тин, і груша серед двору,
і кияшиння чорне де-не-де,
все згадує себе в свою найкращу пору.

І стежка, по якій вже тільки сніг іде...

(«Дзвенять у віграх крижані кружальця»)

Парадоксально, але сьогодні в європейській культурі ми також маємо тяжіння до єдності мистецтв: просторових і часових, якщо послуговуватися визначенням Лессінґа.

Розгортання думки в поезії Ліни Костенко часто відбувається на тлі розгортання природних стихійних процесів, — світ природи ніби доповнює і поглиблює світ людини. Можна додати, що світ природи не є безмовною, глухою стихією — це енергії руху, перетворення, зміни: дощ ударяє у вікна, вітер згинає дерева, гроза розколює небо. Стихії природного і людського зударяються з первісною силою,

Ерос і Танатос проходять одне крізь одне, життєва енергія зв'язує
воєдино людське й природне начала:

Чорне — біле — золоте — зелене —
спалахнуло — блиснуло — знялось!
Грім ударив особисто в мене,
око сонця кров'ю налилось.

(«Пролом хмари»)

Ранесенько, акації ще спали,
росою ще не сплакались кущі,
ми йшли удвох, і вишні осипали
рожевий цвіт на трави і хвощі.

(«Ранесенько, акації ще спали...»)

Сніги ідуть сумні і нетутешні,
ідуть і йдуть із неба врзночас —
мов пелюстки космічної черешні
холодний всесвіт струшує на нас.

(«Ще плечі сосен в срібних еполетах...»)

Таким чином, емоційно-імпресіоністська ситуація в поезії роз-
гортається у просторі кількох модальностей сприйняття. Між світом
природи і світом людини існує таємничий, майже інтимний зв'язок.
Природа може переживати еротичний екстаз людини — ось у вірші
«Осінь жагуча»:

Вечірній сон закоханого літа
і руки, магнетичні уночі.
Вродлива жінка, ласкою прогріта,
лежить у літа осінь на плечі.

Дозріла пристрасть до вогню і плоду.
Пашить вогнем на млосному щаблі.

А людиною можуть стрясати енергії пристрастей, що нуртують
у природі:

Тремтіння віт, і жах, і насолода,
шаленство злив у білому вогні!
Ну от і все. Одплачеться природа.
Їй стане легше, певно. Як мені.

(«Пекучий день... лісів солодка млява...»)

У дослідженнях цього феномена ще О. Ф. Лосєв звернув увагу на
Секста Емпірика, який «метафорично» наділяв звуки такими якостями,

як «гострота», «тяжкість»¹³. Сам Лосєв використовує термін «синестезія», аналізуючи особливості мови Аристотеля, коли той описує тілесні феномени. Але попереджає при цьому, що Аристотель має на увазі передусім міжчуттєві перенесення «за допомогою мовних образів», а не безпосередньо в сенсорній площині. «Та частина свідомості, в якій формується мова, об'єднує відчуття цих різних сприйняття». Так, Аристотель пояснював, чому і звук, і колір можуть бути «світлими»¹⁴. По суті, йдеться про природу синестезій, що позначаються сьогодні в науці як «інтермодальні квалітати»¹⁵.

Як зауважує дослідник синестезії Б. Галєєв, «синестезія — це "міжчуттєва асоціація", багаторівнева, системна; це вияв метафоричного мислення (котре, як відомо, базується на механізмі асоціації). Але якщо в метафорі "дівчина — лілія" відбувається зіставлення візуального із візуальним, то порівняння дівчини з "Елегією" Массне — вже інші, а саме синестетичні властивості. Метафори генетично засновано на "асоціаціях за подібністю", в синестезії цей зв'язок формується "на подібності" різномодальних явищ — "зміщенні відчуттів", "міжчуттєвому перенесенні". Причому подібність тут може бути або змістова (значення, емоційна дія), або формотворча (структура, гештальт)»¹⁶. За словами Б. Галєєва, синестезія — це здатність «бачити» пластику мелодії, колорит тональності і, навпаки, «чути» звучання кольорів. Синестезія — загальна властивість людської психіки; кожен із нас розуміє синестетичні метафори в поетичній мові («яскравий звук», «матовий тембр»). Синестетичність — сутнісна ознака художнього мислення, яка знаходить свій потужний вияв у поетичних метафорах Ліни Костенко, які одночасно апелюють до різних «модальностей сприйняття».

Скажімо, вірш «Осінній день, осінній день, осінній!» розгортається як синестезійна формула, де колір і музика творять релігійну атмосферу: цей вірш — як магічне заклинання:

¹³ Лосєв А. Античная музыкальная эстетика. Москва, 1960. С. 179, 218.

¹⁴ Лосєв А. История античной эстетики: Аристотель и поздняя классика. Москва, 1975. С. 554.

¹⁵ Галєєв Б. Синестезия — не аномалия, а проявление невербального мышления // Языки науки — языки искусства. Москва, 2000. С. 142.

¹⁶ Galejev B. On true sources light-music // Languages design. 1995. V. 3. N 1. P. 33—34.

Осінній день, осінній день, осінній!
О синій день, о синій день, о синій!
Осанна осені, о сум! Осанна.
Невже це осінь, осінь, о! — та сама.

В експресіоністичному ключі синестезія представлена у вірші «Пролом хмари»:

Скеля зливу набирає в жмені.
В піднебесі тісно кольорам.
Блискавки звиваються вогненні,
жалять темну шкіру стовбурам.
Грім бурмоче мовою страшною
заклинання кобри і гюрзи.
Проломилась хмара наді мною
золотою чашею грози!

Світ рослинний і світ тваринний переплітаються в ексцентричних комбінаціях:

Птиця тюльпан п'є воду із кухля,
птиця бузок п'є воду з карафи.
(«Екзотика»)

Дніпро, старенький дебаркадер, левино-жовті береги
лежать, на кігті похиливши
зелену гриву шелюги.

В пісок причалює пірога. Хтось варить юшку, дим і дим.
Суха, порепана дорога
повзе, як спраглий крокодил.
(«Акварелі гитинства...»)

Надходить ніч. Думки у неї хмарні.
Бринить дорога на одній струні.
Нічного міста вафельки янтарні
тихенько тануть десь удалині.

І творять графіку химерну
в польотах бриючих низьких
останні Музи постмодерну —
ворони звалищ приміських.
(«Надходить ніч. Думки у неї хмарні»)

Процес синестезії, з погляду гносеології, — це віддзеркалення у свідомості людини взаємозв'язків різномодальних характеристик

предметів і явищ дійсності, тобто тих їхніх властивостей, що беруть участь безпосередньо в самому акті *перцепції* (сприйняття реальності), здійснюваному через комплекс різнорідних сенсорних систем — зір, слух тощо. «Компонентами цих взаємозв'язків можуть бути не тільки екстероцептивні відчуття ("зовнішні відчуття"), як це звичайно прийнято вважати в аналізі синестезії, а й "внутрішні", інтероцептивні і пропріоцептивні відчуття. Інтероцептивні рецептори реєструють стан внутрішніх органів, тобто самопочуття людини, а пропріоцептивні — стан тіла у просторі, м'язове відчуття людини і сприйняття ваги»¹⁷. У «порах року» Ліни Костенко маємо численні приклади, що підтверджують таку взаємодію модальностей реальності:

І раптом, — Боже! — після того чаду
і тарапати, рівної нулю, —
я чую дощ. Він тихо плаче правду,
що я когось далекого люблю.

(«Щасливиця, я маю трохи неба...»)

Природа заряджена магнетизмом любовного почуття, яке стирає відстані:

А ти десь там, за даллю вечоровою,
а ти десь там, за морем тишини, —
так владно, так повільно вичаровуєш
мене із ночі, з тиші, з даліни...

(«У присмеркові доброї гібровості...»)

Чманіє сад од квітучої рясності.
Іду, збиваю росу хвощів...
Море Кризисів.
Море Ясності.
Море Дощів.

(«І не минає, не минає!»)

Любов перетворює природу на храм:

Недумано, негадано
забігла в глухомань,
де сосни пахнуть ладаном
в кадильницях світань.

(«Недумано, негадано...»)

¹⁷ Галеев Б. Содружество чувств и синтез искусств. Москва, 1982. С. 41.

Любов і пам'ять любові — почуття всеохопне, що проектується в космічну перспективу:

А ти десь там, а ти десь там, десь там —
як обрій, мружиш сонячні повіки.

(«Дорогий мій, сонячний, озвися!»)

Момент кохання — це мить поєднання з Усесвітом:

В ніч високосного притулку —
коли йде обертом земля —
ти до плеча мене притулиш
безсмертним рухом скрипаля.

(«Ідень, і ніч, і мить, і вічність...»)

Сади стояли в білому наливі.
Іскрив зеніт, як вольтова дуга.
А ми були безсмертні, бо щасливі.
За нами пам'ять руки простяга.

(«Сади стояли в білому наливі»)

Дві нещодавні «либідські» книжки Ліни Костенко — віршований роман «Берестечко» (варіант 2010 р.) та збірка «Гіацинтове сонце» — не лише літературні видання, а й явища радше *синестезійного* гатунку. Кожне з них містить унікальні художні витвори (Сергія Якутовича й Івана Марчука), друковані тексти співіснують із «живим словом» читця Петра Бойка чи Ольги Богомолець (яка поклала на музику вірші Ліни Костенко). Та й «Річка Геракліта» досить тонко підштовхує нас до музичного твору Антоніо Вівальді, що своєю чергою передає людині імпульс природної магії — імпульс вічної незбагненної плінності, трансформацій, повернень.

Усе це засвідчує особливу потребу сьогоднішнього мистецтва: «*Ad fontes!*» — повернення до джерел. Однак у XXI столітті це гасло Миколи Зерова набуло іншого значення. У Зерова за ним стоїть ідея повернення української культури до своєї європейської культурної прабатьківщини. А сьогодні питання «повернення до джерел» — як повернення до синергії мистецьких потужностей та синестезії мистецьких явлень — стоїть перед усією європейською цивілізацією. Нейроестетика стає в Європі тим соціокультурним напрямом, що має здатність поєднати раціональне й почуттєве. Нейроестетика — це одна зі складових пост-постмодерного повороту, а по суті — спроби людини повернутися до онтології, до феноменології природи.

Фактично в кожному культурно-історичному епоху найвизначніші митці прагнули реалізувати ідею повноти мистецького творіння. Згадати хоча би твори П. Тичини, М. Пруста, Я. Івашкевича, Г. Аполлінера... У ХХ столітті тема пам'яті, тема людини на зрубках Часу, тема тривання й «живого порядку» знаходить особливе відлуння в європейській поезії (йдеться про пам'ять *мимовільну* — людина запам'ятовує і відтворює фрагменти реальності, не ставлячи собі за мету щось запам'ятати, — як у Пруста, чи *недискретну*, як у Бергсона у праці «Матерія і пам'ять», — коли час не розпадається на одиничні фрагменти). Уніанімізм французького поета Жуля Ромена позначав поетичну матерію, в якій ціле поставало завжди більшим за суму частин. Зрештою, поетичні й соціальні системи перебували в нерозривній єдності: поезія, як і людство, мала би творитися на спільних засадах «живого порядку», як це проголошував А. Бергсон. Ця філософська інтенція знайшла своє втілення у верлібровій поезії, яка, згідно з цією теорією, також містила особливий порядок, але створений в ірраціональний спосіб. Зрештою, сама природна система, така гармонійна й довершена, виникла з ірраціонального боріння стихій, які за мільйони років витворили величезні гори й глибокі печери, що вражають нашу уяву:

Земля кружляє у космічному вальсі.
Вітри галактик — вічні скрипалі.
Гармонія крізь тугу дисонансів
проносить ритми танцю по землі.

(«Смертельний пагерас»)

В одному інтерв'ю з британським психофізіологом Саймоном Фішером, опублікованому кілька років тому, йшлося саме про результати нових досліджень у площині пам'яті й сприйняття реальності: «Не можна казати, що світ — це повна ілюзія і об'єкти в ньому відсутні; заковика в іншому: якщо вам вдасться осягнути глибини Всесвіту і подивитися на нього як на голографічну систему, ви прийдете до абсолютно іншої реальності; тієї, яка допоможе зрозуміти те, що дотепер не має пояснення в науці, а саме: паранормальні явища і синхронізми — дивні збіги, що мають внутрішній зв'язок...

Надсвітова взаємодія між частинками говорить нам, що існує глибший рівень реальності, потенційно прихований від нас. І ми бачимо частинки розділеними, позаяк ми бачимо лише фрагмент дійсності. Іншими словами, *тінь тині, абрис на піску*... Частинки — не окремі "частини", але грані глибшої єдності, яка, зрештою, голографічна і невидима, подібно до об'єкта, знятого на голограмі. І оскільки все у

фізичній реальності міститься в цьому "фантомі", Всесвіт сам по собі — проекція, голограма.

Найприголомшливіший аспект голографічної моделі мозку такий: якщо те, що ми бачимо, — лише віддзеркалення того, що насправді є набором голографічних частот, і якщо мозок — теж голограма і лише вибирає деякі з частот і математично їх перетворює у сприйняття, що ж насправді та "об'єктивна реальність"? Скажу простіше — її не існує. Як споконвіку стверджують східні релігії, матерія — ілюзія, і хоча ми можемо думати, що ми "фізичні" і рухаємося у фізичному світі, це теж ілюзія. Насправді ми — "приймачі", що пливуть у калейдоскопічному морі частот, і все, що ми витягуємо з цього моря і перетворюємо на фізичну реальність, — всього лише одне джерело із множини витягнутих із голограми»¹⁸.

Таким чином, найновітніші квантові й психофізичні теорії підтверджують у думці, що античні мудреці мали рацію, визначаючи наш світ як те, що неможливо визначити. А поезія — це абсолютно *інша* реальність, яка, проте, не заперечує реальності нашого існування, а лише показує, що світ може бути і не таким, як ми звикли його бачити (знову повернімося до теорії суперструн). Важливо, щоби поезія Ліни Костенко допомогла нам сьогодні усвідомити цю *поліструктурність світу*, оскільки й сама поезія — це лабіринт із безліччю невидимих лабіринтів. Так само й людська свідомість не повинна містити обмежень — людина вільна у своєму виборі складних і непередбачуваних шляхів.

Певною мірою навіть поезія європейського авангарду початку ХХ століття з її намаганнями оживити художню мову шляхом залучення до поетичного тексту «непоетичних» елементів також постає спробою витворити «живий порядок», щоб у такий спосіб відчутти *невідчуване*. Зокрема, поезія російського символізму прагнула реалізувати в собі імпульси попередніх епох, які не були пережиті сповна. Зрештою, з цієї інтенції виникає тяжіння до містеріальних творів, які дають можливість новій людині відчутти естетичний, психологічний досвід попередників. «Кармен» О. Блока чи «Симфонія» А. Белого — найяскравіші приклади взаємодії музики, філософії, пам'яті й слова. Поетичні цикли в символістській традиції вибудовували не лише за тематичним, а й за музичним принципом.

Ще раніше німецькі романтики розпочали свою «літературну еволюцію» з твердження про те, що антична *ентелехія* (життєва сила, діяльне начало) не була реалізована сповна, що ренесансні митці

¹⁸ Дроздовський Д. Забуте все одно існує: Розмова про пам'ять, голограму та ілюзію світу із С. Фішером // Дзеркало тижня. 2006. 30 черв.

хотіли оживити голос античності, але не змогли це зробити, бо пішли хибним шляхом, «підганяючи» античність під форми нового художнього мислення. Тому, мовляв, потрібно повернутися в античні часи і дозавершити проект великих першовідкривачів естетики. Ці пошуки, проте, завершилися творіннями Вагнера, які поєднують музику й епос.

Кожна культура, перебуваючи на найвищому щаблі свого світоглядно-естетичного розвитку, прагне до розширення власних обріїв. А разом із тим оновлюється і психологія творчості. Потік свідомості в європейській літературі початку ХХ століття — не що інше, як спроба ввести у *простір літератури* людське несвідоме, аби повернути, зокрема, поезії найцінніше — те, що російські формалісти називали «*остранением*» — *очужненням*. Будь-який визначний митець (як Шекспір чи Данте) є визначним саме тому, що у власній творчості зумів оновити матерію для одвічної думки. Але при цьому насправді в нашому світі є щось, що не піддається змінам. Сьогодні, у ХХІ столітті, людина здатна любити й ненавидіти, страждати і прощати... Цим ми не відрізняємося від людини Ренесансу або й Античності. Можуть змінюватися форми існування людини, форми вияву свідомості, але людська сутність незмінна. Якщо ж така зміна колись станеться, то в такому разі варто говорити вже про творення іншої — «постлюдської» — субстанції. Іншими словами, літературу, мистецтво взагалі можна бачити як історичну хроніку людських почуттів, у якій відбивається софістиковане поєднання між незмінними модулями емоцій та вічною — «гераклітівською!» — змінюваністю контекстів буття людини.

Поетичний простір Ліни Костенко складний саме з огляду на онтологічні особливості символістського письма. Поет, ніби середньовічний алхімік, прагне винайти формулу, яка б могла створювати поезію на рівні еліксиру безсмертя. У поезії відбуваються абсолютно незрозумілі й непоясненні феномени: зникнення речей. Поет розчиняє в поетичній тканині світ. Що ж залишається в такому разі?

Природа — але така, яку ми не бачимо звичайним оком. За Платоном, ми — прикуті до печери в'язні, які здатні бачити лише тінь тіні. Поезія допомагає нам побачити світ значно точніше, оскільки поезія постає як *враження* від речі. Але саме це враження і найважливіше. Об'єкти лірики поступово втрачають предметність, переміщуються у власну відсутність, відмираючи у своїй конкретності, стають провідниками невидимої напруги. Їхнє буття переходить у слова, які їх називають, і в цій напруженості вони породжують незвичайні значеннєві активізації. Вони — прості предмети нашого світу — перетворюються на загадку, вщерть наповнюються таємницею. Це відбувається з будь-якою річчю чи субстанцією навколо нас:

Стоїть у ружах золота колиска.
Блакитні вії хата підніма.
Світ незбагнений здалеку і зблизька.
Початок є. А слова ще нема.

.....
Ще кожен пальчик сам собі Бетховен.
Ще все на світі гарне і моє.
І світить сонце оком загадковим.
Ще слів нема. Поезія вже є.

(«Стоїть у ружах золота колиска»)

Мені снилась бабуся, що вона ще жива.
Підійшла, як у церкві, засвітила слова.

(«Мені снилась бабуся, що вона ще жива»)

Ходить мати в городі. І лащиться плюшевий песик.
І ніхто ще не вбитий, не вбитий ніхто на війні.
Дикі гуси летять. Пролітає Івасик-Телесик.
Всі мости ще кленові. Всі коні іще вороні.

(«На конвертики хат...»)

Осілля піротехніка — тумани.
В човнах великі жовті гарбузи.
Чись дитя подибало до мами,
а мама десь на відстані сльози.

І доля десь — на відстані печалі.
І час минув. І вирросло дитя.
Вже ті човни до вічності причалили.
У Зоні віє вітер небуття.

(«Осілля піротехніка — тумани»)

Класик французької поезії Шарль Бодлер у вірші «Відповідності», йдучи за філософією Емануїла Сведенборга, звертав увагу на те, що між речами нашого світу (тобто світу природи) може існувати внутрішній, ледь помітний зв'язок. Поетичний світ прочиняє двері до цього зв'язку, вказуючи на те, що в поезії існує набагато більше шансів віднайти такі зв'язки, позаяк поезія дематеріалізує річ, знімає обмеженість форми і зближує одну річ із безліччю інших.

Треба сказати, що ця інтенція символістського письма Ліни Костенко, що виростає з модерністської матриці, ґрунтується на тому, що символ онтологічно не має внутрішньої межі. Це — реальність, побудована за принципом суперструн: пізнаючи символ, ми звужуємо його семіотичний простір, але, досягнувши певної межової позначки, він знову починає розростатися в іншому напрямку.

Символ існує як безкінечно множинний простір смислів. У цьому просторі речі перетікають одна в одну, адже всі вони є складовими однієї матерії. В центрі символу — Абсолют, недосяжний для людського розуму. Ця модель доволі близька до розуміння Слова в Середньовіччі: всі слова — це тільки блукання одного Слова. Всі речі в Середньовіччі були пов'язані між собою, і саме ця апріорна заданість давала шанс алхімікам віднайти «філософський камінь», який міг би перетворювати будь-яку річ на *золото*. Але і тут саме поняття «золото» не варто розуміти буквально: в центрі середньовічного світу — Бог, який є всемогутнім благом. Іntenція пізнання зводилася до пізнання Бога, але апріорне усвідомлення того, що менш досконала річ (людина) не може вмістити більш досконалу, визначало неможливість пізнати Бога у світі людини. Своєю чергою ця ідея дала підґрунтя для гностичних вірувань, які апріорно виводили Бога з цього світу, вказуючи, що все, що тут є, створено у гріховному просторі, такому собі «мінус-просторі». Саме про цей *мінус-простір* доцільно говорити і у зв'язку з поезією Ліни Костенко. Символістська поетика засвідчує, що жодна інтерпретація не може бути для символу абсолютно повною. Символ не має часового і просторового обмеження, він реалізується через приховані зв'язки, що існують у світі і які неможливо пізнати раціонально й неможливо повністю прояснити. Символ може мати або особистісне потрактування, або ж загальнолюдське:

Сумує хата, бо вона вже пуста.

Сумує сад, бо вже не золотий.

І ніч глухоніма

осінніми руками

розмовляє з місяцем на мигах.

(«Сумує хата, бо вона вже пуста»)

Чатує вітер на останнє листя

старого дуба, що своїм корінням

тримає схили урвища...

(«Чатує вітер на останнє листя...»)

Літературний твір із погляду евклідової геометрії та класичної раціональності — прекрасна ілюзія. Але суть у тому, щоби розгледіти за ілюзією істину. Та для цього потрібна вже ейнштейнівська теорія, позаяк законів Ньютона замало. Аби поринути у простір літератури, важливо здійснити редукцію знання. І поняття досвіду смерті в такому разі є основним... смерті — як метафізичної природної здатності перейти в той простір, який є непізнаваним із позиції життя. Так, Франц Кафка зумів виборсатися з полону життя і вмерти одної ночі, після якої став справжнім письменником. Хоч і до того

часу його шанували, проте задоволення від письменницької долі в самого Кафки не було. Можливо, саме тому в європейській культурі настільки важить міф про Орфея, який, з одного боку, мав чарівний дар, що міг уколисати богів, а з іншого, саме Орфей мав спуститися в Аїд, щоб повернути собі Евридику. «Кафка з подивом, з радісною втіхою зауважує, що ввійшов у літературу лише тоді, коли зумів замінити "Я" на "Воно". Це таки правда, проте перетворення це набагато глибше. Письменник належить мові, якою ніхто не говорить, яка ні до кого не звернена, яка не має осереддя, яка нічогісінько не розкриває. Він може гадати, ніби самостверджується в цій мові, однак те, що він стверджує, цілковито позбавлене себе. Тією мірою, якою він є письменником, він платить данину тому, що пишеться, він уже ніколи не зможе виражати себе і тим паче вже не зможе звертатися до тебе чи давати слово іншому. Там, де він є, промовляє тільки буття — це означає, що слово більше не говорить, але є, і прирікає себе на чистісіньку пасивність буття»¹⁹.

Європейська модерністська поезія ХХ століття прагнула повернутися до міфологічних джерел, відчувши, що ресурсів людської мови замало для художньої творчості. Це саме можна помітити і в поезії Ліни Костенко:

Які щасливі очі у казок!
Я прокидаюсь, серце калатає.
Зима стоїть персидська, як бузок,
і жоден птах її не хилитає.

(«Які щасливі очі у казок!»)

Для кого ж квітку в полі п'є бджола?

Куди ведуть ці знаки придорожні?

Як довго в селах казка не жила!

Тепер вернулась — а вони порожні.

(«Коцій Безсмертний зону стереже»)

Дорога і дорога лежить за гарбузами.

І хтось до когось їде тим шляхом золотим.

Остання в світі казка сидить під образами.

Навшпиньки виглядають жоржини через тин...

(«Українське альфреско»)

Старої казки пісня лебедина,

нема-нема, а раптом запече.

¹⁹ Бланшо М. Простір літератури. С. 14.

Ішла людина, просто йшла людина,
закинувши шарманку за плече.

(«Старої казки пісня лебедина...»)

Натомість сьогодні в гуманітарному просторі вже точаться дискусії про постгуманізм і кіберкультуру. Ці нові форми реальності відводять людину від емоційно-почуттєвого виміру, наближаючи людське до чогось мутантоподібного:

Мені завжди здавалося, що у Греції
навіть статуї теплі.
А сьогодні передавали, що у Греції випав сніг.

Муза історії Кліо, мабуть, одморозила душу.

Бідні священні бики бога Геліоса,
де ж їм тепер пастися —
на ракетній базі?!

(«Мені завжди здавалося, що у Греції...»)

Страшні корчі вербових ікебан.

Зникаєм, як етруски і ацтеки.

Недавно в Чорнобилі дикий кабан
переходив вулицю біля аптеки.

(«Страшні корчі вербових ікебан»)

Ліси хриплять застуджено, як бронхи.
У Зоні тиша. Тиша гробова.
Лиш мілітарним привидам епохи
«Чорнобиль-2» над лісом проплива.

(«Чорнобиль-2»)

А де тепер не зона на землі?

І де межа між Зоною й не зоною?!

(«Летючі крони голубих дерев»)

В кожную культурно-історичну епоху замислювалися над тим, чи залишиться людина людиною, чи не знищить чергова епоха саму людину. Так було і в античні часи, і в ренесансний період, і наприкінці XIX століття. Сучасні дискусії набувають ширшого розмаху і розголосу, позаяк теперішні форми масової комунікації — тобто медійний простір — орієнтовані не на творення людськості, а на отримання масових дивідендів в найменшу одиницю часу. На жаль, теми

насильства, патології людської психіки — в центрі уваги. Все це дає підстави згадати Вольтера, який 19 липня 1776 року писав графові д'Аржанталю: «...англійські ешафоти і борделі беруть гору над театром Расіна і прекрасними сценами Корнеля, в Парижі вже немає нічого величнішого й більш пристойного, ніж лондонські блазні; збираються подати трагедію в прозі, де публіці запропонують збіговисько м'ясників... Мені довелося побачити, як закінчилося царство розуму і смаку». Часом здається, що в сучасній культурі царство розуму і смаку остаточно добігає кінця. А отже, єдиний порятунок — у культурі раніших епох, — але не «сумарному» засвоєнню спадку цих епох, а у рятівному для нашої доби виборі.

Як зазначає американський літературознавець Гаролд Блум, після ери Демократичної розпочалася ера Хаосу. А вже далі має настати II Теократична ера. Але поки що цього не відбулося. Натомість у суспільстві намічається одна доволі небезпечна тенденція: *втрата етики*. Можливо, ми вже ніколи не повернемося до того часу, який був ще кілька десятиліть тому. Попри те, що тоді існувала *залізна завіса* й антилюдяна система, яка пожирала велетів, проте в якийсь момент велети — а такими була протестна інтелігенція України, насамперед шістдесятники, — змогли поцілити в її *центро*, звільнивши історичні шлюзи свободи. Тепер у новому соціокультурному вимірі і велетів наче немає, і система нових гатунків набагато страшніша. Зло набуло безформної структури, як клітини, в яких немає ядра, — *пріони*. І все це спричиняється до того, що люди перестали дивитися одне одному у вічі, і душі набули гіркої присмаку. Тепер кожен боїться сказати вголос те, що відчуває всередині, але це не тому, що боїться когось образити, ранити. Тепер більшість просто не хоче перейматися долею і проблемами іншої людини, комунікація зводиться до формалізованих привітань, запитань-відповідей. І зовсім не потрібно бачити людину у світлі її душі.

Вже багато років тому Ліна Костенко про це написала:

В епоху спорту і синтетики
людей велика ряснота.
Нехай тендітні пальці етики
торкнуть вам серце і вуста.

(«Вже почалось, мабуть, майбутнє»)

Шістдесятники своїм життям чинили опір системі Зла, а в поезії створювали альтернативу соцреалізму. Маючи вибір, завжди обирали шлях найтяжчий. Так, знаючи про небезпечну атмосферу в Києві, керівник атестаційної комісії із захисту дипломних робіт у Московському літературному інституті імені Горького Всеволод Іванов радив

Ліні Костенко, випускниці цього закладу: «Залиштеся у Москві». Вона повернулася у Київ.

У 1965 році й потім — у 1972, 1980 роках — Україною котилася хвиля арештів, розпочалася жорстока боротьба комуністичного режиму з *інтелігентами-гуманістами*, яких проголошували «буржуазними націоналістами». Але навіть у жахливих умовах «виправно-трудовах», а насправді — концентраційних таборів і поселень з'являлися твори неперевершеної художньо-естетичної вартості. Згадати б символічну для цього покоління трагічну постать геніального Василя Стуса.

Сьогодні у розбурханій атмосфері руйнування-творення, коли руйнація здебільшого переважає, дедалі настійніше відчувається ревізія у ставленні до шістдесятництва. Звичайно, потреба переосмислення явища в певній історичній перспективі — самозрозуміла, й ідеалізація шістдесятництва може завдати лише шкоди. Та прикро, коли нехтується конкретно-історичний і диференційний підхід, а домінують безоглядність й абсолютизм у відриві від певного суспільного, психологічного й культурного контексту. Коли дається взнаки все та ж «більшовицька» однолінійність, тільки з іншим знаком.

У новому соціокультурному вимірі людині майже не лишається простору, в якому вона могла б залишатися на самоті із собою, не відчуваючи шаленого ритму цивілізації.

Ластівки тікають із Європи.
Що поробиш? Скрегіт, регіт, рев.
Чад, бензин, вібрації, галопи, —
птиці мертві падають з дерев.
Може, десь є лотоси і гінкго,
тихі ріки і рожева даль —
у краю неляканих фламінго,
де росте неламаний мигдаль.

(«Ластівки тікають із Європи»)

Як відомо, людина не здатна сприймати поетичний текст раціонально, тому існує думка, що поезію можуть розуміти далеко не всі. Мені ж здається, що поезія відкривається тому, хто наважується «відпустити» себе на волю (футуристи ж, як пригадуємо, прагнули «випустити слова на волю» заради оновлення поетичної мови) в цьому діалозі, хто не боїться бути собою.

На відміну від прозового твору важко говорити про центральну ідею в поезії. Художній світ поета може переносити нас у часи тисячолітньої давнини, аби потвердити в думці, актуальній і для сьогодення. Поезія — це ідеальна *шестиструнна реальність*, у якій час може

конденсуватися й перетікати в різні нечасові форми. Тут матерія конструє численні розгалуження, а тому й неможливо провести чітку грань між сном (уявним) і реальністю (справжнім). Теорія струн засвідчує: існують такі локуси у просторі Галактик, в яких ми, якби туди потрапили, могли б бачити себе з різних проекцій одночасно: з минулого і майбутнього (хоча не лише цими категоріями обмежується космічний час). Ця найновіша теорія в парадоксальний спосіб пов'язана з середньовічними уявленнями: тоді людина намагалася знайти «філософський камінь», щоб за його допомогою перетворювати матерію й наблизитися до Бога, оскільки кожна річ у цьому світі провадить нас до Небес, порушуючи земні закони. Так само й поезія різними шляхами здатна відкривати в людині незвідані грані та простори власного «Я». Часом і формально прозовий твір може набувати поетичності (наприклад, «Санаторій під клепсидрою» чи «Цинамонові крамниці» Бруно Шульца чи «Море-Океан» Алессандро Барікко).

Такою видається і поезія Ліни Костенко: епічна у формі й лірична в емоційному модусі, яка містить переживання, що набуває універсального виміру, й водночас утверджує мить радості, що є неповторною та незбагненою.

Творчість Ліни Костенко — більше за творчість. Вона виростає з минувшини й сьогодення, з радості й смутку, зрештою, з моральної величі. Безперечно, література аж ніяк не має бути дороговказом, путівником, повчанням. Але якщо текст якісний, якщо в ньому відчувається лет авторської думки, розкошування словом, сила духу, тоді він «вдаряє» по читачеві, він у жодному разі не залишає свідомість у спокої. Коли мелодія монотонна, без ритму й вібрацій, без піке й падінь, тоді вона позначає смерть. Творчість Ліни Костенко жива, бо — багатогранна, вихороподібна. Це оркестр людських переживань різних регістрів — від жалю до любові, від каяття до іронії. Сміятися — це справжнє мистецтво. Ми ж розучилися сміятися: життя змушує нас мислити трагічно, переживаючи гіркоту розчарувань, а література натомість пропонує не смішне, а вульгарне, цинічне. Сміх і вульгарність — речі несумісні. Сміх — величний: лише велика людина здатна сміятися (й над собою також). Вульгарність — результат «недосотворення» себе, химерний покруч травмованої суспільної психіки.

Ті, хто здатні розуміти велич Поета, протягом його «мовчання» добре знали, що Ліна Василівна ніколи не полишала літератури, що вона працює цілодобово, зокрема вночі, коли більшість із нас уже спить. На жаль, тривалий час ми не мали змоги доторкнутися до створеного, бо тексти не видавалися (хіба що піратство набирало обертів). Ліна Костенко обрала для себе власну стратегію: горду,

окремішню і, по суті, трагічну. Мабуть, це можна назвати стратегією *Абсолютної Творчості* (щось подібне до абсолютного слуху чи абсолютного Духу), емансипованої від метушні, біганини, галасу.

Справжній Поет не потребує гучного визнання. Його визнає Творчість, а не людина. Тим більше що ми взагалі звикли до антилюдяного за своєю природою правила: генія визнають після життя... Поет є Творцем — долі, Слова, історії. Але це Слово може реалізуватися лише в людському сприйнятті. Коли цього немає, то не відбувається руху ідей у соціальному просторі. Попри те, що ми сьогодні живемо в часи інтелектуальних пітекантропів, та все ж таки не можна віддавати їм на поталу геть усе.

Народження поезії — акт, обов'язково пов'язаний із *мово-творчістю*. Існування поета — це передовсім *існування-в-мові*. Безперечно, йдеться не про мову повсякденності, а про мову метафоричну, протейстично-міфологічну. Часом метафора може сягати символу; часом, навпаки, метафоричність видається занадто буденною. Але це насправді тільки марево, ілюзія, яку залишає в читацькій рецепції поезія, оскільки поезія — це *напівтінь*. Що ж тоді може бути неілюзорним у ній? Насамперед — оприявлена матерія свідомості, та сама невидима *мінус-матерія* вірша, простір від'ємної "*чорної матерії*", що йде у цьому разі через слово від автора, «під'єданого» в мить написання до космічних джерел.

Біля білої вежі
 чорне дерево. Спи.
 Ми самотні в безмежжі. Хай нам сняться степи.
 («Біля білої вежі...»)

Поет не знає, як будується вірш, він бачить лише слова в особливому — найкращому — порядку. Стихія написання вірша — процес несвідомий, а процес читання — безкінечний, принаймні для звичайної людини, позаяк читання (мандрівка через хащі метафоричності) не буває завершеним: *мета-фора* (тобто *пере-несення*) насправді не поєднує читацьку свідомість із чимось надреальним, а лише розширює її власні обрії.

У просторі не-буття, яке має можливість промовляти в момент поетичного емоційного пуанту, на траєкторії особистісного переживання одвічних екзистенційних борінь і народжується особлива поезія — незалежна, стихійна і водночас внутрішньо організована, словом — самобуття.

Метафора в поезії Ліни Костенко перетворює реальність *чуттєву* на реальність *інтелектуальну*, а далі — на *сакральну й релігійно-міфологічну*.

І навпаки... Вона повертає читача до потреби усвідомити феномен у його первісному значенні. Врешті, йдеться про те, щоби кожен річ можна було побачити, як вона існує насправді. Це досвід звільнення від тих шарів значень, які у мові отримує річ протягом свого соціального життя. Поет, з одного боку, ніби розчиняє річ у мові, але, з другого, саме це розчинення дає можливість побачити річ нібито вперше. В цьому, можна припустити, криється близькість поета до російських формалістів, які ставили за мету повернути слову його первісне значення. Тобто таке собі «очуднення» (в розумінні формалістів) вивільняє сутність, аби річ заграла усіма своїми барвами. Слово більше не відсилає нас до світу — ні до світу як прихистку, ні до світу як мети. В цьому слові світ відступає і цілі уриваються.

Вищі сили дали Поетові дар не для використання у власних цілях, — як не може мудрий державець, перебуваючи на чолі свого народу, думати лише за себе. Ліні Костенко даровано можливість промовляти слова, які не належать цьому світові, точніше, які містять у собі фрагменти Божественної мови, що інтуїтивно, неусвідомлено розпорошується у звичайній мові через анаграми та символи. В цій ролі Поета криється небезпека: він якоїсь миті може замкнутися в собі, відчуваючи розчарування. На жаль, досить часто громада може не чути Поетів. Так було, скажімо, в Античності, коли державні мужі, засліплені власними амбіціями, не дослухалися до них. І сам Геракліт, не поважаючи думку ні дворушних державців, ні галасливого натовпу, пішов від світу і замкнувся у творчому усамітненні в храмі Артеміди Ефеської.

Довгоочікуване повернення Ліни Костенко в літературу 2010 року поставило перед нами, читачами її поезії, чимало запитань. В якому культурно-історичному контексті відбувається це повернення? Чи є цей контекст пострадянським? Неототалітарним? Плебеїзованим? Вандалістичним? «Нова політико-економічна система оволоділа суспільством, яке впродовж принаймні трьох століть проіснувало фактично в режимі постійного геноциду, етноциду і лінгвоциду, — суспільством, у якому відтак були поруйновані етичні основи внутрішньої та зовнішньої комунікації, а також — переважно за період радянської влади — була знищена сама етика праці, тобто комплекс моральних критеріїв життєдіяльності суспільства, який

визначає його історичну вітальність та конструктивний потенціал його присутності в інших контекстах»²⁰.

Зрештою, саме цей стан політичної вакханалії змушує Поета повернутися до свого народу, хоч би яким болючим і гірким був цей діалог.

Саме це, здається, і змусило Ліну Костенко 22 березня 2010 року — на презентації «Берестечка» — сказати:

Які засиджені скрижалі!
Яке злиденство зветься шансом!
На жаль, уже і в цій державі
стаю потроху дисонансом.

Чому Поет стає *дисонансом*? Власне, для кого він є дисонансом? Для нової-старої влади? Для народу? Для себе? Це повернення ставить значно більше запитань перед кожним із нас. «Важкий час — це завжди мій час», — зазначає Ліна Костенко. Після багаторічного мовчання вона повертається, щоби сформувану нову модель української культури, яка тримається принципу «трьох М»: *міфу, музики, магії*.

В корчах і в кручах умирають міфи.
Чугайстер щез. Покаялись нявки.
І тільки ми, подряпані Сізіфи,
тябричим вгору камінь-рюкзак.

.....

Ще крок, Сізіфе. Не чекай на оплески.
Для глядачів тут сцена закрута,
де чорний беркут з крилами наопашки
хребет землі до сонця поверта.
А ми йдемо, де швидше, де поволі.
Йдемо угору, і нема доріг.
І тінь Сізіфа, тінь моєї долі...
І камінь в прірву котиться з-під ніг...

(«Тінь Сізіфа»)

²⁰ Пахльовська О. Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм // Сучасність. 2003. № 10.

Або ж:

319

Чому ліси чекають мене знову,
на щит піднявши сонце і зорю.
Я їх люблю. Я знаю їхню мову.
Я з ними теж мовчанням говорю.

(«Мене ізмалку люблять всі дерева...»)

Як відомо, радянська культура — це не лише антинаціональна культура, а й, по суті, *антикультурна культура*, що лишає по собі духовний вакуум. Двадцятиліття української Незалежності створило вакуум іншого гатунку — коли будь-яке мовлене представниками політикуму слово позбавлене цінності та існує в системі подвійних стандартів.

Ми часто живемо, «под собою не чуя страны». Ця формула Осипа Мандельштама стала трагічним мотто України останніх десятиліть. Ані президенти, ані представники еліти не знають нічого про свій народ. Поняття «нація» стає ефемерним конструктом, який використовують лише у передвиборчій пропаганді. Натомість у такій ситуації єдиним джерелом *Істини* є Поет. Ліна Костенко залишається людиною «з іншого світу» — себто зі світу порядності, моральності, етичної відповідальності. І сьогодні, коли соціокультурний вимір України досяг апогею своєї шизофренічної сюрреальності та абсурдності (встановлюють пам'ятники не лише імператриці Катерині II, а й кривавому диктаторові Сталіну), Слово Ліни Костенко постає чи не єдиним світом, у якому людина може знайти себе і стати Людиною.

На початку 90-х, коли політики чубилися і кричали про «незалежність», незалежний Поет вирушив у Чорнобиль, щоб урятувати культурні старожитності приреченого краю. Й невипадково, що саме в рік початку кінця української демократії Ліна Костенко (у цей «важкий час») повернулася в літературу, хоч для більшості вона ніколи й не полишала її, бо своїм мовчанням була значно виразніша й величніша за тисячі галасливих фарисеїв.

Ліна Костенко живе в тому часі, коли Україна дедалі більше втрачає історичну самосвідомість. «Авгієві стайні неможливо перебудувати: зчиниться великий пил і сморід. Подвиг Геракла полягав у тому, що він їх навіть не чистив старим селянським способом, не орудував ні мітлою, ні вилами. Він зробив греблю на ріці Алфей і пропустив ріку крізь ті стайні. Де наша ріка Алфей? Де наш Геракл без генералізованих умовних рефлексів?

Українська література — це література заборонених і загиблих, розстріляних і зацькованих, вигнаних і забутих, через десятиліття згаданих, через півстоліття надрукованих»²¹.

Час теперішній у поетичній системі Ліни Костенко — це час, ут- ривалений у спадкові минулого. Але якщо цей час має здатність ак- туалізуватися нині, тоді ми маємо справу уже не зі спадком. Пам'ять, таким чином, постає системою морально-етичних координат. Витво- рені у свідомості образи минулого — це спроба сконструювати пе- ред читачем *утрачений рай*, або ж *утрачену Атлантиду*. Та минуле асоціюється не з ідилічним часом, а з часом, коли етичні координати були виставлені *інакше*, а тому віддалення від минулого обертається щемливим болем. Час теперішній — час *інакший*, минуле повторити неможливо, воно відлунює з підсвідомості, наповнюючи конкретний простір естетичною привабливістю, гармонійною повнотою бугтевих цінностей. Поезія Ліни Костенко пройнята філософією ідеалізму та суб'єктивізму. Але саме в індивідуально визначеному просторі краси криється поетична принадність, яка промовляє до різних поколінь читачів.

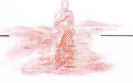
«Дотик і час, дві неспроцзовані речі, які ми можемо поділяти од- не з одним, — наші єдині гаранті щирості і справжності...»²² До цього твердження можна додати, що й поезія також є гарантом справжності нашого часу. Головне — щоб ми не втратили здатність чути поезію й жити в поезії.

Два чорні лебеді
 календарного білого моря
 впливають із ночі і знову кудись у ніч
 лебедин і лебідка
 лебедин і лебідка
 чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч
 потім впливуть знову
 з багряної дельти світанку
 віковічні абсурди кричать в пелюшках «кува!»
 22-го березня 22-го вересня
 22-го жовтня
 22 22 (двадцять два)

²¹ Костенко Л. Геній в умовах заблокованої культури // Літературна Україна. 1991.

26 верес.

²² Пітерс Дж. Слова на вітрі / Пер. з англ. А. Іщенко. Київ, 2004. С. 282.

чорні лебеді часу з якого вони Дунаю
де ночують вони і які вони зорі клюють
я нічого не знаю нічого нічого не знаю
буду я чи не буду через місяць вони припливуть
о які незворушні над морями вселюдської крові
випливають із ночі і знову кудись у ніч
а як глянути зблизька —

дзьоби у них пурпурові
чорні лебеді часу з лебединої пісні сторіч

(«22»)

Поет бачить це пропливання зловісних лебедів хвилями Часу — але знаходить свій спосіб зупинити ці кола проминання в зупиненій миті людського почуття — любові й милосердя. «Хочеться чуда і трішки вина...», попри те, що «знову пішла Україна по колу. / Знову і знову, ще раз у ніколи?!». А, власне, поезія і є рятівне чудо — через долучення до діонісійського вина Божественної музики.

Я малював незбагненне...

*Піги богай за небокрай —
Психеї меж не віднайгеш:
Такий безмежний її Логос.*

Геракліт Ефеський

І знов намагався увійти у світ Жінки — марно... Знов спробував збагнути таємничість, цноту, жаданість, згубність, безконечність цього Божого створіння. Вихоплене, створене уявою, зникало, розчинялося, як тільки торкався олівця. Код, матриця, магія...

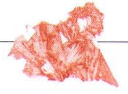
Коли читаєш лірику Ліни Костенко — чманієш від суто чоловічої безпорадності перед Сфінксом — Жінкою. Адже чоловік — людина дії. Жінка — людина мудрості, спостережливості й безмежного знання своєї істоти та природи навколо — а значить буття. Жінка — Центр.

Занурившись у «Річку Геракліта», я прагнув передати відчуття неблаганного плину часу й разом із тим природність цього плину. Він — прекрасний! І юність, і зрілість, і дозим'я — наповнена чаша Часу. Через слово Поета це відчуття ставало потужнішим, осмисленішим, життєтворним. Ставало зрозумілим, значущим, вагомим для мене — чоловіка.

Це вже не «закоханість». То — велика й мудра Любов.

Як утілити усі ці імпресії мені — художнику, чоловікові? Адже тут є все — і міфологічність, і сьогодення, і неперевершена жіночність, і ще, і ще — але далі вже невимовне. Не приховую, що інколи почувався перед білим аркушем паперу справжнім хлопчачком — зі своїми емоціями, звичними художніми прийомами, своїм «умінням», яке ставало невмінням...

Хотілося насамперед Простоти. Впіймав себе на тому, що пронизана Часом і Часами поезія Ліни Костенко ніби полегшувала дихання. І це — не така собі легкість, а відчуття майже фізичного полегшення, визволення.

І ще — Бажання...

Жінка-примара, жінка-язичниця, жінка-рись із лісових хащів, жінка-весталка, жінка, що чекає, жінка, що іронічно оцінює тебе — сучасного, дрібного, метушливого, — знає Вищий Закон Буття, яким по суті вона і є.

Земна, Небесна, Таємнича — і поруч... Чотири пори року, чотири каріатиди, що несуть на собі, в собі — Життя. Вони усвідомлюють ці Божественні смисли, вони відповідають за них. І так живуть...

«Річка Геракліта» стала для мене ще однією можливістю пізнання Світу. Пізнання вкрай благодатного — і такого ж виснажливого. Так — у сумнівах і прозріннях, у спробах діалогу зі Словом — витворювалася «чоловіча візуалізація» поезії Великої Жінки.

Зміст

Оксана Пахльовська. Невидимі причали
(Від Упорядника) 5

Ліна Костенко
РІЧКА ГЕРАКЛІТА

ОСІННІ КАРНАВАЛИ

- «Ще пахне сіно. Ще рояться оси» 21
«Пробачте, осінь, я вас не впускаю» 22
«Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль» 23
«Осінній день, осінній день, осінній!» 24
«Буває мить якогось потрясіння...» 25
«Ті журавлі, і їх прощальні сурми...» 26
«Двори стоять у хуртовині айстр» 27
«Самі на себе дивляться ліси...» 28
«Красива осінь вишиває клени...» 29
«На цямру монастирської кринички...» 31
«Розвиднилось траві — такі упали роси!» 32
Листопад 33
Осінь дикунська 34
Осінь жагуча 35
Осінь убога 36
«Вже в стільниках стерні немає меду сонця» 37
«Стриптизи осені...» 38

Вірші, друковані вперше, виділено **кольором**. Видані раніше поезії публікувалися у книжках: «Вибране» (Київ, 1989), «Над берегами вічної ріки» (Київ, 1977), «Неповторність» (Київ, 1980), а також газеті «Літературна Україна» (1993, 14 жовт.).

«Фанерні журавлі не полетять у вирій»	39
«Шипшина важко віддає плоди»	40
«Осінній сад ще яблучка глядить...»	41
«Одклекотіли гуси й лебеді»	42
«Лев дивиться на осінь»	43
«Надходить ніч. Думки у неї хмарні»	44
«Був день як день, як дні усі буденні»	45
«Шалені темпи»	47
«Далеко там в полях за вітряками...»	48
«На оболонях верби у болоньях...»	49
«Мене дивує, що в дитинстві...»	50
«Виходжу в сад, він чорний і худий...»	51
«Сумує хата, бо вона вже пуста»	52
«Осіння піротехніка — тумани»	53
«Чатує вітер на останнє листя...»	54
«Ой із загір'я сонечко, з загір'я...»	55
«Стоять хатинки набурмосені»	56
«Жовтенька квітка хилитається»	57
«Заночували птиці на лимані»	58
«Несе Полісся в кошиках гриби»	59
«Ходить дивний чоловік по лісу»	60
«В маєтку гетьмана Івана Сулими...»	61
Смертельний падеграс	62
«Як сірничок, припалений від сонця...»	64
«Учора в дощ зайшов до мене Блок»	65
«Вночі із хаосу безсоння...»	66
«Калина міряє коралі...»	67
«Вдень ще літо, а надвечір — осінь»	69
«Ти знов прийшла, моя печальна музо»	70
«Вже третій день живу у лісі...»	71
«До шибки притулився голубок»	72
«В пустелі сизих вечорів...»	73
«Осінній день березами почавсь»	74

- «Хай буде легко. Дотиком пера» 75
 «Ти вчора поїхав, ти ж тільки поїхав учора...» 76
 «Усе змінилось. Люди і часи» 77
 «Ліс теж змінився. Може, постарів» 78
 «Сороко, не кричи!» 79
 «Твій силует за соснами...» 80
 «Ой осінь, осінь, барви чудотворні!» 81
 «Рожеві сосни... Арфа вечорова...» 82
 «Марнували літечко, марнували» 83
 «Біднесенький мій ліс, він зовсім задубів!» 84
 «Старі дуби, спасибі вам за осінь...» 85

**СЛПУЧИЙ
 МАГНІЙ
 СНІГОВИХ
 ПУСТЕЛЬ**

- «Які щасливі очі у казок!» 89
 «Учора все було зелене...» 90
 «Сніги метуть» 91
 «Снігурчик прилетів червоногрудий...» 92
 Свят-Вечір 93
 «На віях тиші мерехтять сніжинки» 94
 «Мені снилась бабуся, що вона ще жива» 95
 Хуртовини 96
 Біла симфонія 97
 «Гуде вогонь — веселий сатана...» 98
 «...Німе кіно — оця моя стіна...» 99
 «Так часом тяжко, що мені здається...» 101
 «І я не я, і ти мені не ти» 102
 «Лежать сніги. Я виглядаю вєсну» 103
 Тінь королеви Ядвіги 104
 «Я дуже тяжко Вами відболіла» 106
 «І дощ, і сніг, і віхола, і вітер» 107
 Флейта Афіни 108
 «Так хочеться якоїсь етики...» 109
 Шпиль Туги 110

- «Мені завжди здавалося, що у Греції...» 111
 22 112
 «На старих фотографіях всі молоді» 113
 «У Корчуватому, під Києвом...» 114
Чорнобиль-2 115
 «Старесенька, іде по тій дорозі» 116
 «Дзвенять у відрах крижані кружальця» 117
 Зимовий етюд 119
 «Зустрілись двоє, хлопець і дівча» 120
 Трамплін для сосен і снігів 121
 «А що? І я спочину на хвилинку» 122
«Скупе, аж біле, сонце над полями» 123
 «Ще плечі сосен в срібних еполетах...» 124
 «Вже десь мене ліси ті виглядають...» 125
 «Виходжу в ніч. Іду назустріч долі» 126
«Сніги і ніч. І ліс дорогу пише» 127
«Моя пам'ять плаче над снігами...» 128
 «Біла білої вежі чорне дерево. Спи» 129
- «І засміялась провесінь: — Пора!» 133
 «Блискоче ніч перлиною Растреллі» 134
 Досвід. Акація 135
 «Доші програвать по городах гаму» 136
 «Вечір дуже турецький» 137
 «Ожиново-пташиний ліс» 138
 Ще одна весна 139
«І сонце, й сніг, і ожеледь, все разом» 141
 «Весна. А вітер – наче восени» 142
 «Очима ти сказав мені: люблю» 143
«А вечір пролітає, наче крижень...» 144
«Отримала я ненаписаний лист» 145
 «Як холодно! Акація цвіте» 146

**ВЕСНА
 ПІДНІМЕ
 КЕЛИХИ
 ТЮЛЬПАНІВ**

- «Такий чужий і раптом – неминучий» 147
 «Ти пам'ятаєш, ти прийшов із пристані» 149
 «Звичайна собі мить» 150
 «Я виросла у Київській Венеції» 151
 «Цей дощ — як душ» 152
 «Чорні верби над ставом» 153
 «Страшні корчі вербових ікебан» 154
 «Заворожили вóрони світанок...» 155
 «Щасливиця, я маю трохи неба...» 157
 «Настане день, обтяжений плодами» 158
 «Все, що буде, було і що є на землі...» 159

**ЩО
 В НАС БУЛО?
 ЛЮБОВ
 І ЛІТО**

- «Сади стояли в білому наливі» 163
 «Люблю твій степ і подих твого степу» 164
 «Крилатий грім, вуздечка блискавиці» 165
 «Мене ізмалку люблять всі дерева...» 166
 «Цей ліс живий. У нього добрі очі» 167
 «Вечірнє сонце, дякую за день!» 168
 «Хтось є в мені, і я питаю: — Хто ти?» 169
 Яшірка Івашкевича 170
 «У мить натхнення Бог створив Сицилію» 171
 «По сей день Посейдон посідає свій трон» 172
 «День світився, як свята Цецилія» 173
 «Гроза проходила десь поруч» 174
 Ліс 175
 «Ми виїхали в ніч. І це було шаленство» 176
 Папороть 177
 «Я хочу на озеро Світязь...» 178
 «Мені відкрилась істина печальна...» 179
 «Ще назва є, а річки вже немає» 180
 «Ластівки тікають із Європи» 181
 «Прощай, морська корово...» 182

- «Біжить лошатко по асфальту» 183
- «Бродить спека, як хмільна опара» 184
- «Все важче знаходити квіти...» 185
- «Над Везувієм сніг» 186
- «Одкам'янійте, статуї античні...» 187
- «Я на планеті дерево людське» 188
- «Обступи мене, ліс...» 189
- «Десь, кажуть, є гора, де не співають птиці» 190
- «Природа мудра. Все створила мовчки» 191
- «Дош полив, і день такий полив'яний» 192
- «Заходить сонце за лаштунки лісу» 193
- «Прóстору прóстору прóстору...» 195
- «Вночі літак гуде у небі сумно» 196
- «За чорно-синьою горою, на схилку радісного дня...» 197
- «Карташинський лиман...» 198
- «Пливли ми ввечері лиманом» 199
- Хутір Вишневий 200
- «О як страшно і як назавжди...» 202
- Дощі 203
- «Летючі крони голубих дерев» 204
- «Мій добрий ліс...» 205
- «Кошій Безсмертний зону стереже» 206
- «На березі Прип'яті спить сатана...» 207
- «Прийшов у місто дуже гарний лось» 208
- «Поховані чорнобильські ліси!» 209
- «По вулицях ходять мертві...» 210
- «Затінок, сутінок, день золотий» 211
- Українське альфреско 213
- «Летять на землю груші, як з рогаток» 214
- «У лісі ліс виходить з-за куліс» 215
- «Після дощів смарагдова діброва...» 216
- «На ціле поле в полі цвів ромен» 217
- «Іду в полях. Нікого і ніде» 218

- «Чоловіче мій, запрягай коня!» 219
«Сліпучо усміхнулася гроза» 220
«Стояла груша, зеленів лісочок» 221
Тінь Сізіфа 222
«На Верховині, гей, на Верховині...» 224
«Йду в Карпатах крізь летючі хмари...» 226
Пролом хмари 227
Сувид 228
«Спинюся я і довго буду слухать...» 230
«Жує полин солom'яний бичок...» 231
«Нехай подождуть невідкладні справи» 232
«Майбутні злочинці іще в личинці» 233
Львівські голуби 234
«Нектар дощу в бетонному флаконі...» 235
«Гроза. Химерні привиди антен...» 236
«Старої казки пісня лебедина...» 237
Азовська баркарола 238
Цариця Савська 239
«В дитинство хочу, там усе моє» 240
«Стоять жоржини мокрі-мокрі» 241
«На конвертики хат...» 242
«Малина, м'ята, дим і димарі» 243
«У запічку гномик плямкає» 244
«Стоїть у ружах золота колиска» 245
Акварелі дитинства 246
«Чомусь пам'ятаю, що річка звалася Леглич» 247
Гіркі черешні 249
«Люблю чернігівську дорогу...» 250
Слайди 251
Три принцеси 252
«Біля крайньої хати, за перелазом...» 253
«Пекучий день... лісів солодка млява...» 254
«Не говори печальними очима...» 255

«Я кину все. Я вірю в кілометри...»	256
«То рік Шура...»	257
«Ти половиць, ти правнук печеніга...»	258
«І не минає, не минає!»	259
Екзотика	260
«Недумано, негадано...»	261
«Ранесенько, акації ще спали...»	262
«Що в нас було? Любов і літо»	263
І знову пролог	264
«І день, і ніч, і мить, і вічність...»	265
«Місто, премісто, прамісто моє!»	266
«Я вранці голос горлиці люблю»	267
«Сіре місто, бетонна маро...»	268
«Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить»	269
«Сосновий ліс перебирає струни»	270
«Час поле тихою сапою»	271
«Вже почалось, мабуть, майбутнє»	272
«Хочеться чуда і трішки вина»	273
«Готичні смереки над банями буків...»	274
«Юдоль плачу, земля моя, планета...»	275
«Гондоли — чорні»	276
<i>Дмитро Дроздовський. Хвилі Часу</i>	280
<i>Сергій Якутович. Я малював незбагненне...</i>	322

Ліна КОСТЕНКО

Поет, прозаїк, культуролог, перекладач

Народилася 19 березня 1930 р. в м. Ржишеві Київської області в родині вчителів.

1956 р. закінчила Літературний інститут ім. М. Горького (Москва).

Одна з чільних постатей у плеяді українського шістдесятництва.

Після виходу перших трьох книжок — «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961) — поетеса була заборонена впродовж 16 років.

Поетичні збірки «Зоряний інтеграл» (1963) та «Княжа Гора» (1972) зняли з виробництва.

В цей період окремі твори друкувалися за кордоном (зокрема: Поезії. Baltimore; Paris; Toronto, 1969). Повернення в літературу відбулося в 1977 р. Вийшли друком: «Над берегами вічної ріки» (1977), «Маруся Чурай» (1979, 1982 — стотисячний тираж, 1990), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), збірка віршів для дітей «Бузиновий цар» (1987), «Вибране» (1989), «Берестечко» (1999).

Нове видання історичного роману «Берестечко» з ілюстраціями Сергія Якутовича та аудіозаписом Петра Бойка здійснило київське видавництво «Либідь» 2010 р.

Того ж року в «Либеді» вийшла збірка поезій «Гіацинтове сонце» з аудіодисками пісень Ольги Богомолець на слова поетеси, а на початку 2011-го у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» — роман «Записки українського самашедшого». «Гармонія кризь тугу дисонансів», творчість Ліни Костенко має щонайширший спектр: від монументальних творів до мінімалістичних форм, від епосу до лірики, від трагізму до іскрометної іронії, від зануреності в глибини історії — до гострого і парадоксального бачення сучасності. Принципово перебуваючи за межами шкіл, мод та інституцій,

Ліна Костенко зумовила радикальну філософську, стилістичну й мовну трансформацію української літератури. Поетеса переклала багатьох польських, а також чеських, єврейських, грузинських поетів. Серед взірцевих її перекладів — «Вірші школяра і студента Йозефа Кнехта» з роману Германа Гессе «Гра в бісер» (переклад з німецької Євгена Поповича).

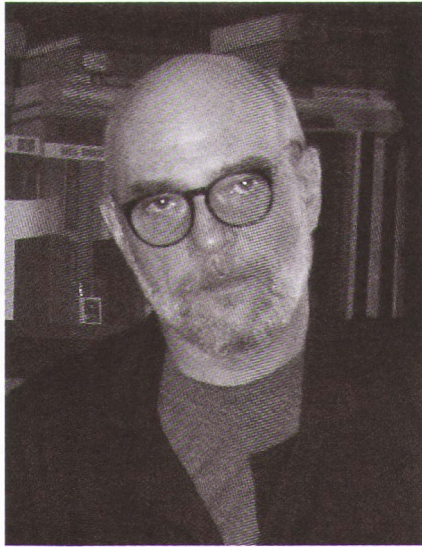
Твори Ліни Костенко перекладені англійською, французькою, німецькою, іспанською, італійською, португальською, шведською та всіма мовами Сходу Європи.

Від 1991 р. впродовж тривалого періоду Ліна Костенко вивчає Чорнобильську зону у складі історико-культурної експедиції (Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф при Міністерстві України з питань надзвичайних ситуацій). Автор сценарію фільма «Чорнобиль. Тризна» (1993).

Почесний професор Національного університету «Києво-Могилянська академія», почесний доктор Чернівецького та Львівського університетів.

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (1987).

Серед інших нагород — Міжнародна премія Фонду Омеляна і Тетяни Антоновичів (1989), Почесна відзнака Президента України (1992), Премія імені Франческо Петрарки (Падуа, 1994). Перший лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Олени Теліги (2000). Живе і працює в Києві.

Сергій ЯКУТОВИЧ

*Народний художник України (2008),
лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2004),
член-кореспондент Академії мистецтв України (2004)*

Народився 21 листопада 1952 р. у родині видатного українського графіка Георгія Якутовича. Навчався на факультеті художнього оформлення Московського поліграфічного інституту та факультеті книжкової графіки Київського державного художнього інституту (нині — Національна академія мистецтва та архітектури). Від 1973 р. — постійний учасник художніх виставок в Україні та за кордоном. Лауреат багатьох вітчизняних та міжнародних конкурсів графіки.

Автор понад ста книжкових ілюстративних циклів, серед яких ілюстрації до творів В. Шекспіра, Ф. Достоєвського, Л. Толстого, М. Гоголя та ін.; великих серій станкових і живописних робіт.

З ілюстраціями Сергія Якутовича у видавництві «Либідь» вийшли:
«Пісня про Роланда» (2003), «Трістан та Ізольда» (2004),
«Вечори на хуторі біля Диканьки. Миргород», «Всі повісті» М. Гоголя (2008),
«Берестечко» Л. Костенко та «Побеждающий страх смехом»
В. Звиняцьковського (2010).

Як художник-постановник активно працює в кінематографі («Молитва за гетьмана Мазепу», «Тарас Бульба») і театрі. Лауреат премії Російської кіноакадемії «Золотий орел» (2010).

Твори митця зберігаються у художніх музеях України, Росії, Німеччини, Іспанії, США.

Живе і працює в Києві.

Оксана ПАХЛІОВСЬКА

*Письменник, культуролог,
доктор філологічних наук, завідувачка кафедри україністики
факультету літератури і філософії Римського університету
«Ла Сап'єнца», провідний науковий співробітник
Інституту літератури НАН України*

Народилася 18 вересня 1956 р. в Києві в письменницькій родині.

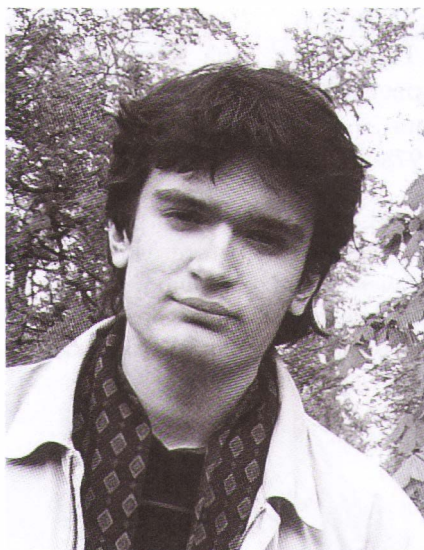
Закінчила Московський університет ім. М.В. Ломоносова за спеціальністю «романістика — італійська мова і література». Перекладач і дослідник італійської, іспанської та окситанської літератур. Автор численних студій з історії давньої й сучасної української літератури як цивілізаційного перехрестя між гуманістичним «Заходом» і візантійським «Сходом». Досліджує також проблеми демократичної трансформації та євроінтеграції Центрально-Східної Європи, ідентичності української, російської та польської культур, історичної пам'яті посттоталітарних суспільств. Член редакційної ради журналу «Сучасність» (2000—2007) та Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Входить до складу директивного комітету Італійської асоціації українських студій, член Італійської асоціації славистів. Член наукової ради Інституту студій суспільної та релігійної історії (Італія, Віченца) і редколегії наукової серії «Media et Orientalis Europa» («Центральна і Східна Європа») того ж Інституту.

Член Спілки письменників та Спілки журналістів України.

Лауреат літературної премії ім. Василя Симоненка (1989) та Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Олени Теліги (2005). Кавалер срібного ордена «За інтелектуальну відвагу» незалежного культурологічного часопису «І» (2009).

Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2010).

Живе і працює між Києвом і Римом.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ

*Літературознавець, перекладач, письменник,
літературний критик, журналіст,
заступник головного редактора журналу
світової літератури «Всесвіт»*

Народився 18 лютого 1987 року в Одесі в родині науковців.
Випускник Національного університету «Києво-Могилянська академія».
У центрі наукових інтересів — компаративістичні, перекладознавчі,
міждисциплінарні студії. Автор монографій «Енергетика мовомислення:
Тріумвірат мови, мислення та людини», «Космічна мова людської душі»,
«Код майбутнього», а також близько 300 культурологічних
і журналістських публікацій у вітчизняних та міжнародних виданнях.
Співавтор академічної праці «Гуманітарні виміри національного суверенітету»,
автор статей до 3-го тому «Шевченківської енциклопедії»
та 12-го тому «Історії української літератури».
Лауреат Міжнародної літературної премії ім. О. Гончара (2005)
та Республіканської премії ім. О. Білецького в галузі
літературної критики (2010).
Живе і працює в Києві.

Костенко, Л. В.

К72 Річка Геракліта / Ліна Костенко; упоряд. та передм. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського; худож. С. Якутович. — К.: Либідь, 2011. — 336 с.: іл. ISBN 978-966-06-0587-9.

Лірично-філософські роздуми видатної української поетеси виливаються у струнку і багатоголосну поетичну сюїту, в якій знайомі читачеві вірші органічно переплетені з друківаними вперше. Оригінальне художнє оформлення та ґрунтовна післямова довершують цілісне сприйняття книжки. До видання долучено аудіодиск. Для широкого загалу.

УДК 821.161.2-1
ББК 84.4УКР6

Літературно-художнє видання

Костенко Ліна Василівна

РІЧКА ГЕРАКЛІТА

Упорядник Оксана Пахльовська

Дизайн *Олексія Григора*
Верстальник *Олександра Мошеченко*

В оформленні використано фрагменти робіт
художниці *Ольги Якутович*

Фото на с. 332, 334 — з архіву газети «День»

Підп. до друку 30.12.10. Формат 60x84/8. Папір офсет. Гарн. Таймс. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 39,06. Обл.-вид. арк. 28,00. Вид. № 4550. Зам. № 11-35.

Державне підприємство «Спеціалізоване видавництво «Либідь»»,
вул. Пушкінська, 32, м. Київ, 01004

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3055 від 12.12.07

ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»,
вул. Л. Курбаса, 4, м. Біла Церква, Київська обл., 09117

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 567 від 14.08.01

